

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
SOSYOLOJİ BİLİM DALI

YEREL YÖNETİMLERİN ÖLÜM SONRASI
HİZMETLERİNDEN MEMNUNİYET: İSTANBUL
BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Onur KARAKOÇ

İstanbul
Eylül-2024

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
SOSYOLOJİ BİLİM DALI

YEREL YÖNETİMLERİN ÖLÜM SONRASI
HİZMETLERİNDEN MEMNUNİYET: İSTANBUL
BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Onur KARAKOÇ

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Mehmet Emin KÖKTAŞ

İstanbul

Eylül-2024

TEZ ONAYI

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından Sosyoloji Anabilim Dalı, Sosyoloji Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman

Prof. Dr. Mehmet Emin KÖKTAŞ

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Ömer TAŞGETİREN

Üye

Prof. Dr. Metin TOPRAK

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Erhan İÇENER

Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek lisans tezi olarak hazırladığım “**Yerel Yönetimlerin Ölüm Sonrası Hizmetlerinden Memnuniyet: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Örneği**” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

Onur KARAKOÇ

ÖNSÖZ

Yüksek lisans ve tez dönemim süresince bana her aşamada rehberlik eden değerli bilgi ve tecrübeleriyle bana yol gösterici ve destek olan danışman hocam Sn. Prof. Dr. Mehmet Emin KÖKTAŞ’a sonsuz teşekkür ve saygılarımı sunarım. Ayrıca çalışmalarım boyunca verdiği destekle her zaman yanımda olan Sn. Prof. Dr. Metin TOPRAK’a teşekkür ederim. Çalışma sürecim boyunca gösterdiği sabır, anlayış ve desteği için sevgili eşim Sümeyye KARAKOÇ’a sonsuz minnettarım.

Onur KARAKOÇ

İstanbul – 2024

ÖZET
YEREL YÖNETİMLERİN ÖLÜM SONRASI
HİZMETLERİNDEN MEMNUNİYET: İSTANBUL
BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ÖRNEĞİ

Onur KARAKOÇ

Yüksek Lisans, Sosyoloji

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet Emin KÖKTAŞ

Eylül, 2024 - 142 Sayfa

Çalışmanın amacı, yerel yönetimlerin ölüm sonrası hizmetlerinin, yakınlarını kaybeden bireyler arasında dayanışmasına sağladığı katkıyı ve bu hizmetlere yönelik memnuniyetin incelenmesidir. Bu bağlamda, yakınlarını kaybetmiş bireylerin belediyelerin sunduğu cenaze hizmetlerinin memnuniyet ve dayanışmaya olan etkisini ne ölçüde hissettikleri incelenmiştir. Veriler anket uygulanarak toplanmıştır. Araştırmanın evreni, İstanbul ili sınırlarında yaşayan ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB) tarafından sunulan cenaze hizmetlerinden yararlanan bireylerdir. İstanbul'un geniş coğrafi alanı, 39 ilçede yaşayan cenaze yakınlarına ulaşmanın ekonomik ve zaman açısından zorluğu ve yüksek nüfus yoğunluğu göz önünde bulundurularak, daha etkin ve temsil edici sonuçlar elde edebilmek amacıyla tabakalı-kümeli sistematik örneklem yöntemi kullanılmıştır. İstanbul'un 12 ilçesi 3 farklı kümede değerlendirilmiştir. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığının hesapladığı sosyoekonomik gelişmişlik düzeyi endeksi (SEGE) çerçevesinde ilk aşamada İstanbul ilçeleri düşük, orta ve yüksek sosyoekonomik statüye göre tabakalandırılmış ve ikinci aşamada bu ilçelerden örneklem seçilmiştir. Örneklem seçiminde her bir ilçedeki cenaze sahiplerini seçmek için sistematik örneklem yöntemi uygulanmıştır. Tabakalar İstanbul ilçelerinin SEGE kapsamında üç kategoride gruplandırılması iken, kümeler üç kategorideki ilçe gruplarından sistematik bir yöntemle örnek seçimidir.

Düşük SEGE için Sultangazi ve Arnavutköy; orta SEGE için Üsküdar, Beylikdüzü, Esenyurt ve Bağcılar, ve yüksek SEGE için Şişli, Beşiktaş, Kadıköy, Bakırköy, Fatih ve Başakşehir örneklemde yer almıştır. 600 kişiye uygulanan anket formundan derlenen veriler analiz edilmiştir.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB) tarafından sunulan ölüm sonrası cenaze hizmetleri ile bu hizmetlerden yararlanan cenaze yakınları arasında olumlu bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Katılımcılar, İBB'nin sunduğu cenaze hizmetlerinin beklentilerini karşıladığını, özellikle ücretsiz sunulan kurumsal hizmetlerin, bu zorlu süreçte yaşadıkları yükleri hafiflettiğini belirtmişlerdir. Bu durumun, cenaze yakınları arasında dayanışma ve işbirliğinin artmasına ve güçlenmesine katkı sağladığı ifade edilmiştir. Elde edilen bu değerlendirmeler, istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

Ölümün kaçınılmaz gerçekliğinden hareketle, belediyelerin sunduğu cenaze hizmetlerinin, cenaze yakınlarının yaşadığı zorlukları hafifletmede önemli bir rol oynadığı değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, yerel yönetimlerin sunduğu cenaze hizmetlerinden duyulan memnuniyetin yüksek olması ve bu hizmetlerin cenaze yakınları arasındaki dayanışmaya olan katkısının olumlu bir ilişkide olduğu tespit edilmiştir. Bu durum, cenaze hizmetlerinin kritik bir rol oynadığını ve önemini vurgulamaktadır. Sonuç olarak, yakınlarını kaybeden bireyler arasındaki dayanışmanın sağlanmasında yerel yönetimlerin cenaze hizmetlerinin sürekliliğinin sağlanması ve bu hizmetlerin teknolojik imkanlar kullanılarak geliştirilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ölüm, Cenaze Hizmetleri, Dayanışma, Yerel Yönetimler

ABSTRACT
THE SATISFACTION WITH THE POSTMORTEM SERVICES
OF LOCAL GOVERNMENTS: THE CASE OF ISTANBUL
METROPOLITAN MUNICIPALITY

Onur KARAKOÇ

Master, Sociology

Thesis Advisor: Prof. Dr. Mehmet Emin KÖKTAŞ

September, 2024 - 142 Pages

The aim of this study is to examine the contribution of local governments' post-mortem services to the solidarity among individuals who have lost their loved ones, as well as to assess the level of satisfaction with these services. In this context, the extent to which bereaved individuals perceive the impact of funeral services provided by municipalities on their satisfaction and solidarity has been explored. Data was collected by applying a survey. The population of the research is individuals living within the borders of Istanbul province and benefiting from the funeral services offered by Istanbul Metropolitan Municipality (IMM). Considering the wide geographical area of Istanbul, the economic and time difficulty of reaching the relatives of the deceased living in 39 districts, and the high population density, the stratified-cluster systematic sampling method was used in order to obtain more effective and representative results. 12 districts of Istanbul were evaluated in 3 different clusters. Within the framework of the socioeconomic development level index (SEGE) calculated by the Ministry of Industry and Technology, in the first stage, Istanbul districts were stratified according to low, medium and high socioeconomic status, and in the second stage, a sample was selected from these districts. In sample selection, a systematic sampling method was applied to select funeral owners in each district. While layers are the grouping of Istanbul districts into three categories within the scope of SEGE, clusters are the selection of samples from district groups in three categories with a systematic method. Sultangazi and Arnavutköy for low SEGE; Üsküdar, Beylikdüzü, Esenyurt and Bağcılar were included in the sample for medium SEGE, and Şişli, Beşiktaş, Kadıköy,

Bakırköy, Fatih and Başakşehir for high SEGE. Data compiled from the survey form applied to 600 people were analyzed.

The study revealed a positive relationship between the post-mortem funeral services provided by the Istanbul Metropolitan Municipality (İBB) and the bereaved families who benefited from these services. Participants stated that İBB's funeral services met their expectations, particularly highlighting that the institutional services provided free of charge alleviated the burdens they experienced during this challenging time. It was noted that this situation contributed to the increase and strengthening of solidarity and cooperation among the bereaved. These evaluations were found to be statistically significant.

Considering the inevitable reality of death, it is concluded that the funeral services provided by municipalities play a significant role in alleviating the difficulties faced by the bereaved families. In this context, it was found that there is a positive relationship between the high level of satisfaction with the funeral services provided by local governments and their contribution to solidarity among the bereaved families. This underscores the critical role and importance of funeral services. Consequently, it is concluded that ensuring the continuity of local government funeral services and enhancing these services using technological means is essential in fostering solidarity among bereaved individuals.

Keywords: Death, Funeral Services, Solidarity, Municipalities

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAYI	i
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ.....	ii
ÖNSÖZ.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR	xii
BİRİNCİ BÖLÜM GİRİŞ	1
1.1.Araştırmanın Konusu ve Problemi.....	2
1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi	5
1.3. Araştırmanın Yöntemi.....	7
1.3.1. Evren ve Örneklem	8
1.3.2. Veri Toplama Araçları	10
İKİNCİ BÖLÜM ÖLÜM OLGUSU VE ÖLÜM SONRASI	
UYGULAMALAR.....	12
2.1. Ölüm Olgusu	12
2.2. Ölüm Sosyolojisi.....	17
2.3. Modern Toplumlarda Ölümün Değişen Anlamı ve Uygulamalar.....	29
2.4. İlahi Dinlerde Defin ve Ölüm Sonrası Uygulamalar	37
2.4.1. Yahudilik.....	37
2.4.2. Hristiyanlık.....	41
2.4.3. İslamiyet.....	45
2.5. Türkiye’de Cenaze Hizmetlerinin Tarihsel Gelişimi	51
2.5.1. Osmanlı Döneminde Cenaze Uygulamaları.....	52
2.5.2. Cumhuriyet Döneminde Cenaze Uygulamaları	56
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM BELEDİYELERİN CENAZE HİZMETLERİ VE	
İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ.....	62
3.1. Ölü Beden Yönetimi	62
3.2.Ölüm Sonrası Hizmetler ve Kurumsallaşması	64
3.3.Belediyelerin Defin ve Mezarlık Hizmetleri ile İlgili Mevzuat	67

3.4.Mevzuat Hükümleri Çerçevesinde Belediyelerin Defin ve Mezarlık Hizmetlerine İlişkin Görev ve Sorumlulukları.....	68
3.4.1.Mezarlık Alanlarının Seçilmesi ve Tahsisi	68
3.4.2.Mezarlık Alanlarının Bakımı, Onarımı ve Korunması	69
3.4.3.Cenazenin Nakli, Yıkanması ve Defni.....	70
3.4.4.Belge Hazırlama ve Kayıt Tutma.....	72
3.5.Büyükşehir Belediyelerinin Defin ve Mezarlık Hizmetlerine Yönelik Faaliyetleri	73
3.5.1.Büyükşehir Belediyelerinin Defin ve Mezarlık Hizmetlerinin Ücretlendirilmesi.....	74
3.6.İBB Cenaze Hizmetleri	77
3.6.1.Alo 188 Hattı.....	77
3.6.2. Mezarlık Kullanım Belgesi	77
3.6.3. Mezarlıklar Bilişim Sistemi (MEBSİS)	78
3.6.4. Tüm İnanç Gruplarına Eşit Hizmet: İnanç Masası.....	79
3.7.İBB Cenaze Hizmetleri Mevzuatı	79
3.7.1.İBB Mezarlıklar Daire Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönetmeliği.....	79
3.7.2. Resmi İşleyişin Yürütülmesindeki Görevliler ve Sorumlulukları.....	81
3.7.3. Cenaze Hizmetlerinin Bölge Müdür Yardımcılıkları ve Şeflikleri	85
3.7.4.Cenaze Hizmeti İşleyişinin Yürütülmesindeki Görevliler ve Sorumlulukları	86
3.8. Ölüm Sonrası Ceaze Hizmetleri.....	88
3.8.1. Ölüm Bildirisi	88
3.8.2. Cenazenin Gasil, Tekfin ve Teşyi	88
3.8.3. Şehirlerarası Cenaze Nakil	88
3.9. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Mezarlık, Cenaze ve Defin Hizmetlerinin Ücretlendirme Politikası	89
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM ALAN ARAŞTIRMASININ BULGULARI	90
4.1. Katılımcılara İlişkin Demografik Özellikler	91
4.2. Cenaze Hizmetlerinden Yararlanma ile Cenaze Yakınları Arasındaki Dayanışma İlişkisi.....	96
4.3. Cenaze Hizmetleri Memnuniyeti ile Cenaze Yakınları Arasındaki Dayanışma İlişkisi.....	98
4.4. Cenaze Hizmetleri ile Cenaze Yakınları Arasındaki Dayanışma İlişki Durumunun Demografik Özelliklere Göre Karşılaştırılması	103
SONUÇ.....	112
ÖNERİLER	115
KAYNAKÇA	117

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Örneklem	9
Tablo 2.1. Ölüm Olgusuna Modern Öncesi ve Modern Yaklaşımlar	33
Tablo 3.1. Büyükşehir Belediyelerinde Defin ve Mezarlık Hizmetinin Teşkilatlanma Yapısı	66
Tablo 3.2. Büyükşehir Belediyelerinin Faaliyet Raporlarında Sunulan Mezarlık Hizmetine Dair Faaliyetler	73
Tablo 3.3. Büyükşehir Belediyelerinde Mezarlık, Cenaze ve Defin Hizmetlerinin Ücretlendirme Politikası	75
Tablo 3.4. İ.B.B Mezarlıklar Ücretli ve Ücretsiz Hizmet Durumu.....	89
Tablo 4.1. Örneklem Demografik Bilgileri	91
Tablo 4.2. Örneklem Ölen Kişiyle Yakınlığı.....	93
Tablo 4.3.İ.B.B Cenaze Hizmetlerine Ulaşma Şekli.....	94
Tablo 4.4. Örneklem Yaşadığı İlçe	95
Tablo 4.5. Katılımcıların İ.B.B Cenaze Hizmetlerinden Yararlanma Durumu.....	96
Tablo 4.6. Cenaze Hizmetleri Memnuniyet.....	98
Tablo 4.7. İ.B.B Cenaze Hizmetleri Değerlendirme	100
Tablo 4.8. Yaş ve Cenaze Hizmetlerinin Cenaze Yakınları Arasındaki Dayanışma İlişki Durumu.....	103
Tablo 4.9. Cinsiyet ve Cenaze Hizmetlerinin Cenaze Yakınları Arasındaki Dayanışma İlişki Durumu	105
Tablo 4.10. Medeni Durum ve Cenaze Hizmetlerinin Cenaze Yakınları Arasındaki Dayanışma İlişki Durumu.....	106
Tablo 4.11. Eğitim Durum ve Cenaze Hizmetlerinin Cenaze Yakınları Arasındaki Dayanışma İlişki Durumu.....	107

Tablo 4.12. Ekonomik Durum ve Cenaze Hizmetlerinin Cenaze Yakınları Arasındaki Dayanışma İlişki Durumu	108
Tablo 4.13. Yaşadığı İlçeye Göre Cenaze Hizmetlerinin Cenaze Yakınları Arasındaki Dayanışma İlişki Durumu.....	109
Tablo 4.14. Katılımcıların Ölen Kişi ile Yakınlığına Göre Cenaze Hizmetlerinin Cenaze Yakınları Arasındaki Dayanışma İlişki Durumu.....	110

KISALTMALAR

İBB : İstanbul Büyükşehir Belediyesi

Akt. : Aktaran

Çev. : Çeviren

Ed. :Editör

sf : Sayfa

vd. : Ve Diğerleri

f : Frekans

% : Yüzde

P : Anlamlılık Düzeyi

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Her canlının hayatında kaçınılmaz olan ölüm, bireysel olarak biyolojik yaşam fonksiyonlarının sona ermesinin yanı sıra toplumsal, kültürel, inançlar ve sosyal boyutları olan çok yönlü bir olgudur. Ölüm, kültürel adetlerin, geleneklerin ve inançların toplumlar arasında farklılık göstermesine neden olan bir araştırma konusu olmuştur. İnsanın sosyal bir varlık olması, toplumdaki etkileşimi beraberinde getirir. Ölen her bireyin sosyal çevresi etkilenir ve bazı mitler, ritüeller, inanışlar, dini ve kültürel eylemler gerçekleşerek sosyal entegrasyon sağlanır. Bu nedenle ölüm, öncesi, sonrası ve toplumsal yansımaları açısından sosyal bir olgudur.

Toplumsal yaşamın bir parçası olan ölüm, küçük ölçekte bireyleri ve büyük ölçekte toplumu etkilemesi bakımından önemli bir konumda bulunmaktadır. Sosyal bağlar açısından, ölümün meydana getirdiği yoksunluk, toplumun üstlendiği kültürel anlamlar, ölümle ilişkilendirilen ritüeller ve toplumsal tepkiler, kurumsallaşma sürecini tetiklemektedir. Geleneksel toplumlarda ölüm, sosyal açıdan güçlü bir yönü temsil ederken, modern toplumlarda genellikle kaçınılan ve unutulmak istenen bir duruma dönüşmüştür.

Ölüm, her toplumda ritüel ve törenler etrafında önemli bir hassasiyet oluşturmuş ve bu bağlamda çeşitli kurumsal yapıların gelişmesine yol açmıştır. Toplumlar, ölümle ilgili süreçleri organize ederek hem kayıp yaşayan bireylerin acısını hafifletmek hem de çevresel etkileri yönetmek amacıyla kurumsal mekanizmalar geliştirmişlerdir. Bu bağlamda, yas tutma ritüellerinin düzenlenmesi ve ölen kişinin ardından gerçekleştirilen törenlerin organize edilmesi, zamanla toplumsal yapıların ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir.

Bu çalışmada, yerel yönetimlerin ölüm sonrası cenaze hizmetlerinden memnuniyeti İstanbul Büyükşehir Belediyesi örneğinde incelenecektir. Ölüm öncesi, sonrası ve toplumsal yansımalarının içerisinde sosyolojik olguların yer alması, bireylerin sosyal çevresini etkileyerek çeşitli ritüellerin, dini inançların ve kültürel eylemlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu oluşan dini ve kültürel eylemler, modernleşme süreciyle birlikte kurumsal bir yapı haline gelmiştir. Araştırmada, ölüm sonrası

hizmetleri kurumsal bir şekilde sunan İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin sağladığı hizmetler incelenecektir.

Araştırma dört bölümden oluşacaktır. Birinci bölümde araştırmanın konusu, amacı, önemi, yöntemi, kapsam ve sınırlılıklarına yer verilecektir. Şöyle ki bu bölümde neyin; niçin ve hangi yöntemle ve teknikle araştırıldığı açıklanacaktır.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise araştırmaya teorik bir çerçeve oluşturmak üzere ölüm olgusu, ölümün anlamlandırılması, geleneksel ve modern toplumlarda ölüm algısı, ölüme ilişkin sosyolojik yaklaşımlar, ilahi dinlerde defin ve ölüm sonrası uygulamalar, Osmanlı ve Cumhuriyet döneminde cenaze uygulamaları ve ölüm sonrası taziye geleneği ile ilgili tartışmalara yer verilecektir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ölüm sonrası pratiklerin hayata geçirilmesinde kritik rol oynayan yerel yönetimlerden Türkiye'deki Büyükşehir Belediyeleri ve İstanbul Büyükşehir Belediyesinin hizmet, politika ve uygulamaları ele alınıp incelenecektir. İstanbul Büyükşehir Belediyesinin ölüm sonrası hizmetleri tüm inançlara eşit bir biçimde ve kurumsal bir yapı haline getirerek hizmet vermesi analiz edilecektir.

Çalışmanın dördüncü bölümünde ölüm sonrası cenaze hizmetlerinin memnuniyet düzeyi ve yakınlarını kaybeden bireyler arasındaki dayanışma cenaze yakınları ile yapılan anketle ilgili çözümlemelere yer verilecektir. Elde edilen bilgi ve bulgular doğrultusunda araştırma sorularına cevap aranacaktır.

Çalışmanın sonuç bölümünde ise yerel yönetimlerden birisi olan İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından ölüm sonrası cenaze hizmetlerinin rolü ve etkisiyle ilgili yapılan alan araştırmasının bulgularının değerlendirilmesine yer verilecektir.

1.1.Araştırmanın Konusu ve Problemi

İnsanlık tarihi boyunca ölüm, insan varoluşunun kaçınılmaz bir parçasıdır. Bireyler, ölümle karşılaştıklarında bu fenomeni anlamlandırmak ve sonuçlarını katlanılabilir hale getirmek için aralarında dayanışma oluşturmak amacıyla çeşitli adetler, mitler ve kültürel pratikler geliştirmişlerdir. Bu ritüeller, toplumsal yapı üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Toplamların evrimi ve değişimi, ölüm sonrası uygulamalarda da kendini göstermektedir. Geleneksel toplumlarda ölüm algısı ve uygulamaları, modernizasyon süreciyle birlikte çeşitli değişikliklere uğramıştır. Kırsal bölgelerden

şehirlere yönelik göçler, sadece şehirlerin demografisini ve yaşam koşullarını değil, aynı zamanda dini, kültürel ve sosyal eylemleri de etkilemektedir.

Toplumlar, ölümle karşılaştıklarında uyguladıkları yaklaşımların çeşitliliğinde dinî inançlar, kültürel öğeler ve ekonomik faktörler gibi unsurların belirleyici bir rol oynadığı gözlemlenmektedir. Avrupa'daki ülkelerde, ölüm sonrası cenaze hizmetleri genellikle özel şirketlerin yanı sıra dernek ve sivil toplum kuruluşlarının himayesinde yürütülen cenaze fonu sistemleri aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Ayrıca, bireylerin dinî inançlarına bağlı olarak kiliseler tarafından da düzenlenmektedir. Ancak, Avrupa'da cenaze hizmetlerinin yüksek maliyetlerle sunulması ve ölüm endüstrisine dönüşmesi dikkat çekmektedir.

Ülkemizde ise genellikle kırsal bölgelerde ve köylerde, aile bağları ve geleneksel dayanışma temelinde ölüm sonrası cenaze hizmetleri gerçekleştirilmektedir. Şehirleşme süreciyle birlikte kent nüfusunun artması, büyükşehir ve ilçe belediyelerinin cenaze hizmetlerini üstlenmesini zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda, ölüm sonrası hizmetler ve uygulamalar karşısında yerel yönetimlerin devreye girmesi söz konusu olmaya başlamıştır. Yerel yönetimler, duygusal destek, pratik yardım, toplumsal bağların güçlenmesi, toplum sağlığının korunması ve dini, kültürel inançlara uygun uygulamaların yasal olarak gerçekleştirilmesinde hayati bir rol oynamaktadır. Ayrıca, yerel yönetimlerin ölüm sonrası hizmetler sunması, kurumsallaşmayı da beraberinde getirmektedir.

Türkiye'deki Belediyeler, cenazenin dini ve kültürel ritüelleriyle birlikte yıkama, taşıma ve mezar yerinin tahsisi gibi önemli hizmetleri ücretsiz olarak sunmaktadır. Almanya'da cenaze mezar yerlerinin kira süresinin belirli bir zaman dilimini kapsamamasına rağmen, ülkemizde mezar kullanım haklarının süresiz olarak verilmesi dikkat çekmektedir. Böylelikle Avrupa'daki ülkeler başta olmak üzere çoğunlukla tüm ülkelerde cenaze hizmetlerinin ücretli verildiği, Türkiye'de ise yerel yönetimlerin aracılığıyla cenaze hizmetlerinin ücretsiz sunulduğu görülmektedir.

Ölüm, insan yaşamının hem bireysel hem de toplumsal açıdan en zorlu süreçlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda, bireylerin normal yaşamlarına dönebilmeleri ve bu acıyla başa çıkabilmeleri için dayanışmanın kritik bir öneme sahip olduğu anlaşılmaktadır. Yakınlarını kaybeden bireylerin yaşadığı acı, keder ve yalnızlık gibi duyguları aşmalarında, yerel yönetimlerin yani belediyelerin sunduğu

cenaze hizmetlerinin sağladığı destek, dayanışmanın gelişmesinde kilit bir role sahiptir. Bu nedenle, belediyelerin sunduğu cenaze hizmetlerinin, yakınlarını kaybeden bireylerin bu zorlu süreci daha kolay aşmalarına sağladığı katkının ve bu hizmetlere yönelik memnuniyetin, toplumsal düzenin sürdürülebilirliği üzerindeki etkisini incelemek araştırmanın önemini ortaya çıkarmaktadır.

Araştırmanın ana problemi, belediyelerin cenaze hizmetlerinin yakınlarını kaybeden bireyler üzerindeki etkisini İstanbul Büyükşehir Belediyesi örneği üzerinden incelemektir. Bu bağlamda, yas sürecindeki bireylerin, belediyelerin sunduğu cenaze hizmetlerinin etkisini ne ölçüde hissettiklerini ve bu hizmetlerden duydukları memnuniyeti belirlemek amaçlanmaktadır. Ayrıca, büyükşehirlerde ve ilçelerde yaşayan bireylerin, belediyelerin cenaze hizmetlerinin sunumuna ilişkin deneyimlerini ve bu hizmetlerin cenaze yakınları arasındaki dayanışma üzerindeki etkilerini araştırmak da hedeflenmektedir. Bununla birlikte, günümüzün sosyo-ekonomik koşulları göz önüne alındığında, Türkiye'nin dışındaki ülkelerde genellikle yüksek maliyetlerle sağlanan cenaze hizmetlerinin, Türkiye'de belediyeler tarafından ücretsiz sunulması, bireylerin zorlu süreçlerle başa çıkma üzerindeki etkisinin ne derece olduğunu anlamak önemli bir sorundur.

Ölüm sonrası uygulamalarda belediyelerin rolünün incelenmesi, genel bir kavrayış oluşturarak ve yerel yönetimlerin cenaze hizmetlerinin toplumsal düzen açısından etkisini anlamak için önemlidir. Bu araştırma, yerel yönetimlerin ölüm sonrası uygulamalarında cenaze hizmetlerinin bireysel ve toplumsal açıdan rolünü ve etkisini daha iyi anlamamıza yardımcı olacak ve bu alanda daha etkili politikaların ve hizmetlerin geliştirilmesine katkı sağlayacaktır.

Araştırmanın ölüm sonrası hizmetler konusu itibarıyla, İstanbul Büyükşehir Belediyesinin ölüm sonrası hizmetlerinin yakınını kaybeden bireyler üzerindeki etkileri, deneyimleri ve memnuniyeti üzerinde durduğu esas konudur. Bu doğrultuda şu sorulara cevap aranacaktır :

1. İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin ölüm sonrası hizmetlerinden yararlanma hangi düzeydedir?
2. İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin ölüm sonrası hizmetlerinden yararlanan bireylerin bu hizmetlere yönelik memnuniyet düzeyleri nelerdir?

3. İstanbul'un ilçelerine göre İBB'nin ölüm sonrası hizmetlerinden memnuniyet düzeyleri arasında farklar var mıdır?
4. Sosyo-ekonomik duruma göre İBB'nin ölüm sonrası hizmetlerinden memnuniyet düzeyleri farklılık göstermekte midir?
5. Yaş, cinsiyet, eğitim ve ekonomik durum gibi sosyo-demografik özellikler, İBB'nin ölüm sonrası hizmetlerin cenaze yakınları arasındaki dayanışma ve memnuniyeti etkilemekte midir?

1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Ölüm, her kültürde evrensel bir gerçek olarak insanların eylem ve davranışlarını şekillendiren önemli bir olgudur. Ölüm sonrası meydana gelen kayıplar, yoksunluklar ve sosyal boşluklar, bireysel ve toplumsal düzeyde birçok zorlu süreci beraberinde getirir. Bu zorlu süreçleri aşma ve üstesinden gelme çabaları, dayanışma yoluyla sağlanır. Ölüm sonrası dayanışma, bir toplumun sağlıklı işleyişi ve düzeni için vazgeçilmezdir.

Ölüm, insanlık tarihinde evrensel bir gerçeklik olarak varlığını sürdürmekte olup, bu olgunun toplumsal, kültürel ve dini boyutları oldukça belirgindir. Her ne kadar farklı dini inançlar içerisinde farklı yorumlanmış olsa da, ölüm kavramı hemen hemen bütün dinlerde önemli bir yer işgal etmektedir. Bu bağlamda, ölüm etrafında şekillenen dini ve kültürel uygulamaların tarihsel süreç içerisinde çeşitli dönüşümler geçirdiği gözlemlenmektedir. Geleneksel toplumlardan modern toplumlara geçiş süreci, ölüm sonrası uygulamalarda da değişikliklere neden olmuştur. Geleneksel olarak, kırsal bölgelerde ve köylerde cenaze işlemleri genellikle bireysel gayretler ve aile bağlarıyla gerçekleştirilirken, kentleşme süreciyle birlikte artan nüfusun ortaya çıkardığı zorluklar, sistematik bir kurum veya yapı oluşturulmadığı takdirde toplumsal düzenin aksamasına yol açabilir. Avrupa'da, ölüm sonrası hizmetler genellikle özel şirketler, dernekler ve sivil toplum kuruluşları tarafından sağlanmakta olup, bu durum aslında ölümle birlikte gelen acı, keder ve eksiklik duygularıyla başa çıkmak için toplumsal dayanışmanın sürdürülmesini amaçlamaktadır. Türkiye'de ise, kentleşme süreciyle birlikte ölüm sonrası hizmetlerin yerel yönetimler tarafından üstlenildiği gözlemlenmektedir.

Ölüm, yaşamın değişmez bir gerçeği olduğundan, hem bireysel hem de toplumsal düzeyde önemli etkilere sahiptir. Ölümle birlikte ortaya çıkan sosyal boşluk, kayıp ve yoksunluk gibi durumlar kaçınılmazdır. Bireylerin ve toplumun ölüm sonrası yaşadığı zor süreci atlatması ve sosyal hayata sağlıklı bir şekilde entegre olması için geçmişten günümüze çeşitli pratikler geliştirilmiştir. Bu bağlamda, doğal olarak ortaya çıkan ritüeller ve pratikler toplum içinde farklılık gösterir çünkü etnik, dini, kültürel ve yaşam biçimleri gibi faktörlerin oluşturduğu çeşitlilik önemli bir araştırma alanı oluşturur. Ölüm konusuyla ilgili yapılan çalışmaların genellikle ölüm anı ve sonrasına odaklandığı görülse de, ölümün bireyler üzerinde oluşturduğu sosyal, psikolojik ve ruhsal zorluklarla başa çıkma yöntemlerinin, ritüellerin, dini ve kültürel pratiklerin sonucunda ortaya çıkan dayanışma önemli bir araştırma konusudur. Bu çalışmanın ana amacı, yerel yönetimlerin ölüm sonrası hizmetlerinin yakınlarını kaybeden bireyler arasında dayanışmasına sağladığı katkı ve bu hizmetlere yönelik memnuniyetin bireysel ve toplumsal sürdürülebilirliği açısından rolünü incelemektir.

Bu bağlamda, ölen kişilerin yakınlarının deneyimleri, ölüm sonrası sürecin çeşitli boyutlarına bağlı olarak büyük farklılıklar gösterebilir. Cenaze yakınlarının deneyimlerini olumlu veya olumsuz etkileyen faktörlerin, etkisi de önemlidir. Bu çalışmanın bir diğer amacı, cenaze yakınlarının yaşadığı deneyimlerin memnuniyet düzeyini belirlemektir.

Yerel yönetimler, ölüm sonrası dini ve kültürel uygulamalarda kritik bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda, çalışmanın özgün katkısı, ölüm sonrası cenaze hizmetlerin bireyler üzerindeki dayanışma, toplumsal huzur ve düzenin devamlılığı ile yerel yönetimlerin ilişkisini incelemektir. Araştırma, özellikle İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin bu süreçteki rolünü ve etkisini ele almayı amaçlamaktadır. Bu alandaki araştırmalar genellikle toplumları tanıma, analiz etme ve yaşam tarzlarını anlama amacıyla ölüm sonrası yas süreci üzerinde odaklanmaktadır. Ancak, bu çalışmada ölüm sonrası cenaze hizmetlerini dayanışma ve memnuniyet açısından değerlendirerek yerel yönetimlerin rolünü özgün bir şekilde ortaya koyan bu yaklaşım, disiplin içindeki mevcut literatürün üzerine yeni bir katkı sağlayabilir.

İstanbul'un büyük bir metropol olması nedeniyle ölüm sonrası hizmet ihtiyaçları da büyüktür. Şehrin farklı dinlere, kültürlere ve geleneklere sahip olması, cenaze hizmetlerinin, mezar yönetiminin ve defin işlemlerinin yönetilmesi, ihtiyaç sahiplerine yardım yapılması, doğal afetler ve salgın gibi durumlarda ölüm sonrası hizmetlerin

önemini artırmıştır. Ölüm sonrası cenaze hizmetleri, zorlu süreç yaşayan acılı ailelere büyük destek sağlayarak bireyler arasında dayanışmayı teşvik etmektedir. İstanbul'da bulunan farklı dini ve kültürel grupların ihtiyaçlarını karşılamak, toplumsal çeşitliliği eşit ve saygıyla yerine getirmek, insanların duygusal ve sosyal ihtiyaçlarını gözetmek önemli bir yer tutmaktadır.

Ölüm sonrası cenaze hizmetleri genellikle diğer toplumsal konuların gölgesinde kaldığı görülmektedir. Ölüm sonrası hizmetlerin bireysel ve toplumsal etkilerinin İstanbul Büyükşehir Belediyesi bağlamında daha önce detaylı olarak incelenmemiş olması, bu konunun ele alınmasını önemli kılmaktadır. Araştırma, yerel yönetimlerin toplumsal huzur, düzen ve dayanışma üzerindeki etkilerini inceleyerek, yerel bir perspektif açısından özgün bir katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda, İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin ölüm sonrası hizmetlerindeki rolünün ve bu hizmetlerin toplumsal yapıya olan etkisinin detaylı bir şekilde incelenmesi, literatüre önemli bir katkı sunacaktır.

1.3. Araştırmanın Yöntemi

Sosyal bilim araştırmalarında sıklıkla kullanılan nicel yöntemin anket tekniği, evreni belirlenen örnekleme sahip olunan verilerin düzenli bir formda toplanan bir veri toplama aracıdır (De Vaus, 1990:3). Örneklemde yer alan katılımcıların araştırılan husus veya olayla ilişkili fikirlerini, yönelimlerini, ümitlerini, seçimlerini, algılarını ifade etmek için kullanılmaktadır (Salı, 2018:136). Nicel araştırmalarda anket veri toplama aracının sıklıkla tercih edilmesinde bazı avantajlar etkin rol oynamaktadır. Araştırmanın ekonomik boyutunun hesaplı olması, kısa zamanda çok geniş çaplı kitle ve gruplara ulaşılarak toplanan verilerin inanılır ve geçerli olmasına olanak sağlamasıyla birlikte hızlı ve kısa sürede geri dönüş alınması faktörleri tercih edilmesinde etkili olmaktadır (Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2004:51).

Araştırma evreninin İstanbul olması, farklı sosyo-kültürel ve demografik değişkenlere sahip geniş bir kitleye ulaşmamızı sağlamaktadır. Bu durum, genel görüş ve tutumları ölçmenin yanı sıra, ortaya çıkan sayısal verilerin istatistik analizlerle yorumlanmasıyla, ölüm sonrası cenaze hizmetlerini sunan yerel yönetimlerin rolünü daha açık bir şekilde ortaya koymamıza olanak tanımaktadır. Ayrıca, ölüm sonrası cenaze hizmetleri kapsamında memnuniyet düzeyini incelemek amacıyla anket

teknığının yöntem olarak kullanılması, araştırmanın kapsamını genişletmekte, farklı perspektifleri bir arada değerlendirmemize ve daha kapsamlı bir anlayış elde etmemize imkan sağlamaktadır. Bu sayede, katılımcıların deneyimlerinin, duygularının ve görüşlerinin daha ayrıntılı olarak değerlendirilmesi mümkün olmaktadır. Anket yöntemi, daha büyük bir örnekleme ulaşmamıza, genel görüşleri ölçmemize ve araştırmanın daha kapsamlı ve dengeli olmasına katkıda bulunmaktadır.

Sonuç olarak, bu araştırma nicel anket tekniği ile ölüm sonrası cenaze hizmetlerinin memnuniyet düzeyi ile yakınlarını kaybeden bireyler arasındaki dayanışma ve yerel yönetimlerin ilişkisi temalarını ele alarak, İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin ölüm sonrası cenaze hizmetlerini incelemektedir. Bu yöntem, çalışmanın amacına ulaşmak için uygun bir yaklaşım sunmaktadır.

Bu çalışmanın evreninin genişliği ve örneklem büyüklüğünün fazla olması, belirli sınırlılıkları da beraberinde getirmektedir. Araştırmanın sınırlılıkları şu şekildedir:

Araştırma, 2019-2023 yılları arasındaki dönemi kapsamaktadır ve bu zaman dilimi içerisinde elde edilen verilere dayanmaktadır. İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB) tarafından sunulan cenaze hizmetlerine ilişkin olarak, sadece Arnavutköy, Bağcılar, Esenyurt, Beylikdüzü, Fatih, Başakşehir, Bakırköy, Üsküdar, Şişli, Beşiktaş, Kadıköy ve Sultangazi ilçeleriyle sınırlıdır. Bu ilçelerdeki cenaze yakınlarından toplanan veriler üzerinden yapılan araştırma, sadece bu bölgelerde yaşayan ve hizmetlerden faydalanan bireylerin deneyimlerini ve memnuniyetini yansıtmaktadır.

1.3.1. Evren ve Örneklem

Bu araştırma, İstanbul ili sınırları içerisinde yaşayan ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin (İBB) sağladığı ölüm sonrası hizmetlerden yararlanan bireyler arasında dayanışma ve memnuniyet düzeylerinde yerel yönetimlerin rolünü incelemektedir. Araştırmanın evreni, İstanbul ili sınırları içerisinde yaşayan ve İBB'nin sunduğu ölüm sonrası hizmetlerden faydalanmış olan bireylerdir. İstanbul'un geniş coğrafi alanı ve 39 ilçesinde yaşayan cenaze yakınlarına ulaşmanın ekonomik ve zaman açısından zor olması ve yüksek nüfus yoğunluğu dikkate alınarak, araştırmanın daha etkin ve temsil edici sonuçlar elde edebilmesi amacıyla tabakalı-kümeli sistematik örnekleme yöntemi (Özmen, 2000: 82) kullanılacaktır. Bu yöntem, araştırmanın belirli coğrafi bölgelerde yoğunlaşmasına ve veri toplama sürecinin daha yönetilebilir olmasına

olarak tanınmaktadır. Bağımsız her küme içerisinde eşit bir şekilde seçilerek olasılıklı örneklem yöntemi (Ural ve Kılıç, 2006: 37) uygulanacaktır.

Tabakalı-kümeli örneklem seçimi, İstanbul'un ilçelerinin sosyo-ekonomik durumu, eğitim düzeyi ve yaşam biçimleri göz önünde bulundurularak yapılmıştır. Bu bağlamda, İstanbul ilindeki 39 ilçeden Arnavutköy, Bağcılar, Esenyurt, Beylikdüzü, Fatih, Başakşehir, Bakırköy, Üsküdar, Şişli, Beşiktaş, Kadıköy ve Sultangazi ilçeleri örneklem çerçevesinin oluşturulmasında temel alınmıştır. Örneklem olan her bir ilçeden rastgele olarak eşit seçilen cenaze yakınları, araştırmanın örneklemine oluşturacaktır. Bu yöntem, geniş bir coğrafi alana yayılmış birimler arasında eşit bir dağılım sağlamak ve araştırmanın zaman ve maliyet açısından daha verimli bir şekilde yürütülmesine olanak tanımaktadır. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığının ilan ettiği sosyoekonomik gelişmişlik endeksi (SEGE) esas alınarak İstanbul ilçeleri endeks değeri 1-10 arasında olanlar yüksek SEGE, 11-20 arasında olanlar orta SEGE ve 21 ve üstü olanlar ise düşük SEGE olarak gruplandırılmıştır.

Tablo 1. Örneklem

	İstanbul Nüfusu İçinde %	Örneklem İçinde %
Düşük SEGE (Arnavutköy, Sultangazi)	5,5	15,9
Orta SEGE (Üsküdar, Bağcılar, Beylikdüzü, Esenyurt)	16,8	47,9
Yüksek SEGE (Bakırköy, Başakşehir, Beşiktaş, Fatih, Kadıköy, Şişli)	12,7	36,3
Toplam	35,0	100,0

Kaynak: TÜİK İstanbul Nüfusu, 2023.

Araştırmanın evreni, 2019 ile 2023 yılları arasında İstanbul'un yukarıda belirtilen ilçelerinde vefat eden ve defnedilen kişilerin yakınlarıdır. Bu dönemin seçilme nedeni, küresel ölçekte etkili olan Covid-19 pandemisinin yaşandığı bir zaman dilimi olması ve bu süreçte cenaze hizmetlerinin öneminin daha iyi anlaşılması gerekliliğidir. Bu dönemde İstanbul'da toplamda 441.011 kişi vefat etmiş, bunlardan 318.302 kişi

İstanbul'daki mezarlıklara defnedilmiş ve 122.709 kişi ise şehirlerarası hizmetlerle memleketlerine defnedilmiştir. Örneklem kapsamında 600 kişiyle anket yapılmıştır.

1.3.2. Veri Toplama Araçları

Araştırma, öncelikle alanla ilgili literatür taramasıyla başlayacak olup, bu süreçte cenaze defin işlemi mevzuatı ve özellikle İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin cenaze işleri mevzuatı üzerine odaklanmıştır. Bu kısım, araştırmanın kuramsal temelini oluşturacaktır. Bu kuramsal temele dayanarak, konunun özelliği ve kapsamına uygun şekilde hazırlanmış anket formu kullanılarak çalışma yürütülmüştür.

Cenaze yakınlarına uygulanacak anketin ilk bölümünde, cenaze yakınlarının kişisel bilgileri toplanacak ve ikinci bölümde ise cenaze hizmetleri kapsamında İBB'den aldıkları hizmetlerden yararlanma durumları ele alınacaktır. Üçüncü bölümde, İBB'nin sunduğu cenaze hizmetlerinin memnuniyet düzeyi ölçülecek ve dördüncü bölümde ise İBB'nin sağladığı cenaze hizmetlerinin değerlendirildiği sorulara yer verilecektir. Bu veri toplama aracı, araştırmanın amacına uygun şekilde katılımcıların görüşlerini sistematik bir şekilde elde etmeyi sağlayacaktır.

Anket formu, yapısal tutarlılığı, soruların açıklığı ve anlaşılır olması ile araştırma amacına uygunluğu açısından alan uzmanlarıyla birlikte ayrıntılı bir değerlendirmeden geçirilmiştir. Anket yapısı açısından soruların sıralanması ve sayfa düzeni üzerinde değişiklikler yapılmıştır. Katılımcıyı sıkmamak ve anket düzenini bozmayacak şekilde düzeltmeler yapılmıştır. Ölçek ifadelerinde anlatımı zayıflatacak teknik ve okuyucunun anlamasını zorlaştıracak kelimelerden uzak durulmaya çalışılmıştır. Soruların anlaşılabilirliğini artırmak için mümkün olduğunca genellemelerden kaçınılarak, konuyu net bir şekilde anlatacak kelimelerin kullanılmasına özen gösterilmiştir. Alan uzmanları ile yapılan görüşmede ortaya çıkan, birbiriyle benzerliği fazla olan ve ayırım özelliği yetersiz olduğu düşünülen 3 madde ifade havuzundan çıkarılmıştır. Nihai ölçek 53 ifadeden 50 ifadeye düşmüştür. İfade havuzunda kalan 50 ifade görünüm geçerliliği açısından değerlendirildiğinde ise; ifadelerin net anlaşılması ve akıcılığın sağlanması adına uzman görüşleri alındıktan sonra 21 ifadede bazı iyileştirmeler yapılmıştır.

Nihai olarak elde edilen 50 ifadelik havuza yaş, cinsiyet, medeni hal, ekonomik ve eğitim durumu gibi demografik değişkenler eklenmesine karar verilmiştir. Literatüre bakıldığında koruma motivasyon teorisi ölçeklerinde genellikle 5'li Likert ölçeği

kullanıldığı incelenmiş olup bu anket içinde kesinlikle katılıyorum, katılıyorum, kararsızım, katılmıyorum ve kesinlikle katılmıyorum likert ölçeği uygun görülmüştür.

Pilot çalışma olarak birinci aşama sonucunda elde edilen 50 ifade enstrüman görünüm geçerliliği bakımından uzaktan, hibrit veya ofisten çalışan 30 kişiye online olarak uygulanan anket ile test edilmiştir. Test aşamasından cevaplayıcılardan her bir ifadeyi açıklık, anlaşılabilirlik, konuya uygunluk, cevaplama için gerekli zaman açısından değerlendirmeleri talep edilmiştir. Pilot çalışma sonucunda katılımcılardan elde edilen geri bildirimler neticesinde ifade havuzundan herhangi bir ifadenin çıkarılmasına gerek olmadığı anlaşılmıştır. Katılımcılar anket hakkında yapılan yorumlarda; ifadelerde anlaşılması zor teknik ifadelerin olmadığını ve 10 dakikalık bir zaman diliminin anketi doldurmada yeterli olduğunu belirtmişlerdir. Bu çalışmada ölçek geliştirme amacı yoktur.

2019 ve 2023 yılları arasında İstanbul'un Arnavutköy, Bağcılar, Esenyurt, Beylikdüzü, Fatih, Başakşehir, Bakırköy, Üsküdar, Şişli, Beşiktaş, Kadıköy ve Sultangazi ilçelerinde hayatını kaybedenlerin yakınlarına yönelik uygulanan anket tabakalı-küme örnekleme ile belirlenen deneklere uygulanmıştır. Google Forms aracılığıyla çevrimiçi olarak gerçekleştirilen bu anket çalışmasının verileri, sosyal paylaşım siteleri ve elektronik posta yoluyla ulaştırılarak, İstanbul'da yakınlarını kaybeden bireylere ulaşmanın kolaylığı, pratikliği, erişilebilirliği ve anketin basit doldurulabilirliği ile düşük maliyet avantajları göz önünde bulundurularak eksiksiz olarak 600 adet anket cevaplandırıldıktan sonra toplanmıştır.

Elde edilen verilerin kodlanması ve analizi, bilgisayar destekli SPSS paket programı kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Anketin ilk bölümünden toplanan veriler, katılımcıların genel eğilimlerini ve demografik özelliklerini belirlemek, ayrıca cenaze hizmetlerinden yararlanma ve memnuniyet düzeylerini saptamak amacıyla frekans analizi uygulanmıştır. Cenaze hizmetlerinden faydalanma durumlarının yaş ve eğitim değişkenlerine göre farklılıklarını belirlemek için ise ki-kare testi kullanılmıştır. Ayrıca, farklı sosyo-ekonomik gelir düzeylerine sahip katılımcıların cenaze hizmetleriyle ilgili görüşleri arasındaki anlamlı farklılıkları belirlemek amacıyla çapraz tablo analizi kullanılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

ÖLÜM OLGUSU VE ÖLÜM SONRASI UYGULAMALAR

2.1. Ölüm Olgusu

Ölüm, insanlık tarihi boyunca her dönemde tarihsel, toplumsal ve medeniyet bakımından önemli bir olgudur (Erbuğ, 2021:46). İlk insandan günümüze kadar, ölüm, insanların düşünce sistemlerini, değerlerini ve yaşam biçimlerini etkileyen evrensel bir gerçektir. İnsanlığın tarih boyunca ölümle ilgili düşünceleri göz önünde bulundurulduğunda, temel ve sabit bir düşünce olarak ölümün bir sonu ifade ettiği görülmektedir. Eski çağlarda insanlar, ölümü yaşamın olağan bir parçası ve sürekli karşılaşılan bir hadise olarak görürken, modern hayatta ölüm, yaşamın son evresinde, genellikle yaşlılık döneminde görülen bir fenomen haline gelmiştir (Yıldız, 2007: 93-94). Bu durum, tıbbın ilerlememiş olduğu ilkel avcı-toplayıcı yaşam biçiminde ölümün her an karşılaşılabılır bir olgu olmasından, tıbbın ilerlemesiyle birlikte ölümlerin üçte ikisinin yaşlılık hastalıklarından kaynaklanır hale gelmesine bağlanmaktadır. Genç yaşta ölümler ise genellikle beklenmedik kazalar, terör olayları veya intihar sonucu gerçekleşmektedir (Illich, 1981: 21).

Ölüm olgusunu, tüm insanların eşit bir biçimde karşılaştacağı ve yaşayacağı en nihai evrensel gerçek olarak tanımlamak mümkündür (Badur, 2004: 93). Ölüm olgusunun varlığı ve nihai olarak her canlının ölümü yaşayacağı gerçeği, insanları her zaman düşündüren, tedirgin eden ve kaygılandıran konuların başında gelmektedir (Bauman, 2000: 25). İnsan yaşamında ölüm, anlık gelişen bir durumun aksine bir süreç olarak değerlendirilmektedir (Thomas, 1991: 34). Aslında, ölüm, insanın hayattaki uğraşlarının sona ermesi, yaratılıştan gelen yaşam gücünün tükenmesi, beden ve ruhun ayrılması olarak tanımlanabilir. Ayrıca, ölüm, insanın doğumuyla başlayan ve yaşadığı süre boyunca karşı konulamaz bir son olarak da nitelendirilebilir (Illich, 1981: 121).

Bataille, ölümü kontrol edilemeyen değiş tokuşlar olarak tanımlamıştır. Ona göre, yaşamın doğasında ölümü barındırması, hayatın ölümle yer değiştirmesine ve bu değiş tokuşun bir sonucu olarak ölümün ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Baudrillard, 2002: 275).

Çağdaş filozoflar ve romancılar, ölüm algısını çeşitli biçimlerde ifade etmişlerdir. Ölüm kavramının, insanların yaşamlarında dikkate değer bir öneme sahip olduğu görülmektedir. Ölüm, bir tecrübe değil, bireysel ve toplumsal bir kayıp olarak, etkisinin derinliğini gözler önüne sermektedir. Ayrıca, ölümün evrensel ve kaçınılmaz olması, insan ve diğer canlıların doğasını anlamamız açısından kritik bir öneme sahiptir (Bauman, 2000: 29). Ölüme yönelik sabit ve değişmeyen bir açıklama yapmak imkansız olsa da (Baudrillard, 2002: 303), ölüm ve ölüm olgusuyla ilgili diğer kavramlar, farklı disiplinler tarafından çeşitli biçimlerde tanımlanmaktadır (Akalın, 2006: 7).

Ölüm olgusunun dünyadaki etkileri ve sonuçları dikkate alındığında, ölüme dair farklı tanımlamaların ortaya çıktığı görülmektedir. En genel anlamıyla, varlığın mevcudiyetinin ortadan kalkması ve kemiyet ve keyfiyet açısından şekil değiştirmesi olarak tasvir edilen ölüm, canlılar söz konusu olduğunda, en basit tanımıyla hücrenin, organ ve organizmanın hayati işlevlerini tamamen kaybetmesi anlamına gelmektedir (Erginer, 2004: 286). Ölüm, İngilizcede “*death*”, Fransızcada “*mort*”, Almancada “*tot*”, Arapçada “*mevt*” sözcükleriyle ifade edilmektedir (Kara, 2009:11). TDK’ye göre ölüm ve ölmek kavramı şöyledir: “*Bir insan, bir hayvan veya bitkide hayatın tam ve kesin olarak sona ermesi, ahiret yolculuğu, ebedî uyku, emrihak, irtihal, memat, mevt, vefat, yaşamaz olmak, hayatı sona ermek, can vermek*” şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, 2005: 1136).

20 yüzyılda yaşanan sosyal, kültürel, bilimsel ve teknolojik gelişmeler, insanların hayatlarında birçok değişim ve dönüşüme sebep olmuştur. Bu dönüşümler, ölüm olgusu ve kavramı üzerinde de değişimlere yol açmıştır. Geleneksel anlayışta, bir insanın ölüp ölmediğinin göstergesi olarak kalp atışlarının sona ermesi kabul edilmekteydi; bu durum, ölümün gerçekleşme saati olarak tespit edilmekteydi (Badur, 2004: 98). Kalbi duran bir insan ölü olarak nitelendirilir ve toprağa defnedilirdi (Tufan, 2002: 219). Ancak, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren tıp alanında geliştirilen yapay solunum yöntemi, klasik ölüm kavramının değişmesine neden olmuş ve ölümün anlık bir hadise olmadığını, aksine bir süreç sonucunda gerçekleştiğini göstermiştir (Badur, 2004: 98). Aslında, ölüm hem yaşanan bir olayı hem de bu olayın neticesini ifade etmektedir (Onur, 1995: 389). Ölmek, gerçekleşmesi açısından bir süreçtir; ancak sonuç olarak bir olaydır (Aiken, 1991: 23). Ölümün bir süreç olması açısından

bakıldığında, doğduğumuz andan itibaren zorunlu ve evrensel bir son olan ölme sürecine adım adım başlarız (Loether, 1967: 89-90).

Ölüm olgusu, farklı disiplinler tarafından farklı şekillerde algılanmaktadır. Disiplinler, farklı tarihsel ve kültürel şartlarda olgunlaştığından dolayı, her birinin çalışma alanı ve metoduna ilişkin bir bakış açısıyla ölüm olgusunun çoklu anlamlara sahip olduğu görülmektedir. Örneğin, tıp, ölüm sürecini biyolojik açıdan değerlendirerek ölümün sebeplerini tespit etme ve ölüm süreci ile sonrasındaki uygulamaları yürütme çabası içerisindeyken; psikoloji, ölümü, bireylerin ölüm karşısında duygu ve reaksiyonlarını anlamak, ölüm kaygı ve korkusunu hafifleterek bu süreci daha doğru yaşamalarını sağlamak açısından ele almaktadır. Dinler, ölümü hayatın bir sonu olarak değil, bir sonraki yaşama geçiş olarak görürken; felsefe, ölümü hayatın anlamı ve amacıyla ilgili sorulara yanıt olarak değerlendirir. Sonuç olarak, ölüm farklı disiplinler tarafından farklı şekillerde algılanıp anlamlandırılrsa da, ölümün hayatın doğuştan bir parçası olduğu ve her canlının genellikle solunum yoluyla aldığı oksijenin kaybı nedeniyle organlarının işlevlerini yitirmesi sonucunda biyolojik ölümü tecrübe edeceği ortak bir anlayış olarak görülmektedir (Aiken, 1991: 23). Ölüm sürecinde, ölüme sebep olan olaylar ve gerekçelerden ziyade, ölümün gerçekleşme şekli açısından değerlendirilen biyolojik ölüm, toplumsal ölüm, hukuki ölüm, doğal ve yapay ölüm gibi farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Bu durumda, ölüm olgusu farklı bakış açılarıyla birçok formda incelenebilir (Enginer, 2004: 286).

İlk insandan günümüze kadar, bireyler yakınlarını ve sevdiklerini kaybettiklerinde ölümle karşılaşma anında duygu, düşünce ve tutumlarını, yaşadıkları cemiyetin kültürü, gelenekleri, görenekleri ve sosyal dokularının etkisiyle çeşitli biçimlerde ifade ettikleri görülmektedir. Ölüm karşısındaki tutumlar, ağıtlar, şiirler, destanlar, atasözleri, deyimler (Karaca, 2001: 501-502), hikayeler, romanlar, tiyatro ve sinema eserleri gibi birçok dinsel ve yazınsal metinde kendini göstermiştir. Bununla birlikte, ölen kişilerin ardından ağıtlar yakmanın ötesinde, ölümün gerçekliği ve kaçınılmazlığı karşısında düşünmeye yönlendirmektedir (Güngör, 1999: 135-137). Ölüm olgusunun beraberinde getirdiği cenaze merasimlerinin yapılacağı dini mekanların tercihi, mezarlıkların biçimleri, yapı şekilleri ve mezar taşlarının üzerlerine yazılan yazı ve figürler, ölüm sonrası pratiklerde toplumların yaşam, kültür ve inanç biçimlerini gözler önüne sermektedir (Sağır, 2012: 903-925; Sağır, 2013: 1095-1115).

İnsanlık tarihi boyunca, farklı anlamlar ve düşünceler etrafında konumlandırılmak istenen temel meselelerden biri olan ölüm, her dönem ve çağda dinamik kalarak insanların fikir ve yaşamlarının ayrılmaz bir parçası olduğu görülmektedir. Ölüm olgusu, fizikten biyolojiye, tıptan psikolojiye, felsefeden sosyolojiye, sanattan edebiyata kadar birçok disiplinin dikkatini çekmiştir. Bazılarına göre ölüm, korku, kaygı, hüznün, gam ve endişe veren, yok olmayı hatırlatan bir sözcük iken (Tarlacı, 2016: 14), bazılarına göre ise doğum ile başlayan yaşamın başlangıç noktasına tekrar döndüğümüz yer olarak tarif edilmektedir (Çoban ve Erdem, 2021: 316).

İnsanların hayatta kalabilmek için çalışıp gayret ettiği, bazen mutlu bazen de üzgün olduğu hayatın, doğduğumuz ana geri dönerek yaşam çemberini tamamladığı ifade edilmektedir (Kübler-Ross, 2010: 126). Yaşanılan her dakika, saat ve günün ölüme götürdüğü, son günün ise ölüme ulaştırdığı belirtilmiştir (Montaigne, 2019: 114). Bütün canlıların yaşamında doğum ne kadar tabii bir olay ise, ölüm de doğum kadar olağan ve normal bir olgudur. Her insanın mutlaka deneyimleyeceği doğum ve ölüm, kişilerin yazgıları olarak da tarif edilmektedir. İnsan yaşamında alıp verdiği her nefes, ölüme bir adım daha yaklaştırmakta ve ölümün bir gün galip geleceğini ifade etmektedir (Schopenhauer, 2014: 293). Lévinas'ın (2006: 46) '*Geri dönüşü olmayan yol/mesafe*' olarak kavramsallaştırdığı ölümü, Sokrates ise varyasyon olarak değerlendirip, ruhun bedenden ayrılarak bulunduğu yerden başka bir yere göçmesi olarak tanımlamaktadır (Eflatun, 1993: 60).

Dr. Bon'a göre, hayvanların ölümü, temel biyolojik işlevlerinin tamamen sona ermesiyle gerçekleşirken, insanın ölümü ruhun bedenden ayrılması ile ortaya çıkmaktadır. Simeon ise, doğum ve ölümün var olma biçimlerinden öte, bir düşünme tarzı olduğunu ifade etmektedir. İnsan doğduğunda fiilden akıla, akıldan ise mantığa geçiş yapmakta; bu bağlamda, ölüm olgusunun ise zamandan ve akıldan fiile geçişi temsil ettiğini belirtmektedir. Dolayısıyla, doğum ve ölüm varoluşsal kavramlar olarak değil, akıl ve düşünme biçimleri olarak değerlendirilmektedir (Thomas, 1991: 34).

Bauman'a göre karmaşık ve anlaşılması zor olan ölüm olgusu '*yapısöküm*' dönüştürülerek daha basit ve anlaşılır hale getirilmektedir. Bu süreçte, ölüm ruhsallıktan ayrılarak nesnelleştirilmektedir (Bauman, 1992: 70).

Ölümü biyolojik ve toplumsal iki ayrı olay olarak ele almak mümkündür. Ölüm, yalnızca biyolojik bir olgu olmanın ötesinde, toplumsal olayların, savaşların ve

kazaların ışığında değerlendirilmesi, ölümün toplumsal boyutunu gözler önüne sermektedir. İnsanoğlunun hayati fonksiyonlarının kısa veya uzun bir süreç sonrasında organlarının işlevini kaybedip birkaç saniye içerisinde sona ermesi biyolojik ölüm olarak tanımlanmaktadır. Bunun yanı sıra, bireyin kimliğinin yok olmasının sonucunda toplumsal ölüm gerçekleşmektedir (Kellehear, 2012: 10). Evrensel olan ölüm, her bireyin yaşayacağı bir gerçek olmasına rağmen, hiç kimse ölmeden önce ölümün ne olduğu veya nasıl gerçekleşeceği konusunda kesin bir bilgiye sahip değildir; bu durum, ölümü esrarengiz bir olay olarak nitelendirmektedir. Biyolojik ölümün gerçekleşmesiyle bireylerin toplum içindeki sosyal ilişkilerinin altüst olması, ölümün toplumsal yansımalarını ortaya koymaktadır (Kellehear, 2012: 11). Toplumsal ölümle birlikte birey, kimliğini kaybeder. Bu bağlamda, insanın ölümü, bilincinin ölümü olarak değerlendirilmelidir. İnsan, yaşam fonksiyonlarını sürdüren organ ve organizmaların durması nedeniyle değil, ruhunun bedenden ayrılmasıyla insan olarak ölmektedir. İnsan türünü diğer canlılardan ayıran en temel özellik bilinçtir; dolayısıyla, bilincin sona ermesi, bireyin ölümünü ifade etmektedir (Sağır, 2017: 51).

Geçmişten günümüze insan toplulukları, ölüm karşısında sosyal yaşamın sürdürülmesi, bireysel ve toplumsal etkilerin azaltılması ve dayanışmanın artırılması amacıyla çeşitli tören, ritüel ve pratikler geliştirmiştir. Bu süreçte, ilahi dinlerin etkisi gözlemlenmektedir. Ölüm, insanların ortak bir deneyimi olarak, bireylerin yaşamlarında önemli geçiş dönemlerinden biri olarak kabul edilmektedir (Yıldız, 2007: 94).

Dinler ve felsefeler tarih boyunca ölüm, varoluş ve diriliş gibi meseleler üzerinde sürekli tartışmaların yapıldığı görülmektedir. İnsanoğlunu çaresiz bırakan ölüm teması, Platon'dan Tolstoy'a, Pascal'dan Spinoza'ya, Heidegger'den Schopenhauer'a, Camus'dan Sartre'a ve Wittgenstein'a kadar pek çok filozofun ilgi alanına girmiştir. Bu düşünürler, teoloji, psikoloji ve arkeoloji disiplinlerinden yararlanarak ölümü kavramaya ve anlamlandırmaya çalışmışlardır. Ölüm temasının dikkat çekici sebeplerinden biri, yaşam ile ölüm arasındaki karmaşıklığın yanı sıra, ölümün yaşamı anlamlı veya anlamsız hale getiren boyutudur. Ölüm, tüm gerçekliğiyle dünyaya, canlılara, insan topluluklarına ve bireylere meydan okuyarak yalnızca insan ilişkilerini tehdit etmekle kalmayıp, toplumun oluşturduğu temel kabulleri de sorgulayarak bunları anlamsız duruma getirmektedir. Bu durum, bireylere ve topluma korkutucu sorunlar yaratmaktadır (Duman, 2021: 90-91).

Ölüm, insanlar açısından önüne geçilemeyen bir olay olarak, kriz, sonluluk, belirsizlik, olumsuzluk ve esrarengiz durumlar üretmektedir. Bu durum, varlığın bir sonunun olduğu gerçeğini, akıllarda hiçbir cevabı olmayan salt bir soru olarak çarpıcı ve korkutucu bir biçimde göstermektedir (Levinas, 2006: 16-41). Ölüm, telafi edilemeyen, geri getirilemeyen ve iptal edilemeyen dönüşü olmayan bir son olarak, muğlak ve bilinmeyenler içerisinde bilinmeyen tek hakikat olarak tanımlanmaktadır (Bauman, 2020: 28-42).

Nitekim bazı düşünürler yaşam istencimizi yok eden (Schopenhauer, 2020:59), varlıksal olarak bilinmeyene doğru kapı aralayarak tını bedenden koparan (Descartes, 1995:58; Pascal, 2017:52), işlevsel ve ruhsal mevcudiyetimizi sona erdiren (Scheler, 1998:104-119) hayatı ve insanın bütün çabalarını önemsizleştiren (Feuerbach, 1981) insanları varoluşun büyük sorumluluğundan kurtaran (Sartre, 2019) olgu olarak ölüm tarif edilmektedir. Ölüm olgusu, bireyler ve toplumlar üzerindeki etkileri bakımından incelendiğinde, bu etkilerin sosyolojik bir perspektifle anlaşılması zorunlu hale gelir ve böylece ölüm sosyolojisi başlığı altında kapsamlı bir değerlendirme yapılabilir.

2.2. Ölüm Sosyolojisi

İnsanoğlunun düşünmeye başladığı ilk andan itibaren ölüm, insanın hayal gücünü besleyen temel kaynağı olmuştur. İnsanların günlük yaşamının vazgeçilmez unsurları olan ekonomiden siyasete, bilimden sanata, dini inançlardan kültürlere, adetlerden sosyal davranış formlarına kadar birçok alanı doğrudan etkilemektedir. Genel manada yeryüzündeki tüm canlı varlıkları, toplumları, kurumları hatta gezegenler ve kainatı içeren bir olay olarak düşünülmüş, biyoloji, fizik, tıp, teoloji başta olmak üzere beşeri ve sosyal bilimlerin dikkatini çekerek araştırma alanlarına girdiği görülmektedir. Ölüm olgusunun kainatı kapsayıcı olma niteliğinden dolayı ölüm hadisesinin başka perspektiflerden bakılması, araştırılması, değerlendirilmesi ve tanımlanması sonucunu meydana getirmektedir. Geçmişten günümüze insanlık tarihi boyunca her dönem ve çağda ölüm ve insanın ölümlülüğü tartışılan konuların odağı olarak canlılığını sürdürmektedir (Jones,2004:7 ; Erginer, 2004:286; Yüksel,1999:19).

Eski Yunan dilinden türetilen tanatoloji sözcüğü, “*thanatos*” ölüm ve “*hypnos*” uyku adlı iki tanrı ismine referans olan bir kökeni temsil ettiğine inanılmaktadır (Dinçmen, 2001:59). Tanatoloji’deki –loji eklemesi ise logia’dan kaynaklanmıştır. Elie

Metchnikoff aracılığıyla 1903 yılında disiplinler arası olan tanatoloji'ye ilişkin ilk akademik çalışmanın yapıldığı belirtilmektedir (Kastenbaum,2002).

Ölümün ve ölmenin bilimsel yönünü disiplinler arası farklı alanlarla birlikte ele alan Tanatoloji, ölüm sonrası ortaya çıkan çok yönlü kompleks sosyal davranışlar üzerine yoğunlaşan durumları incelemektedir. Ölümün, tüm insanlar için evrensel gerçek olduğunu kabul ederek ölüm etrafında gelişen zor süreci hafifletmek için alternatif yollar geliştirmeye çalışmaktadır. Tanatoloji, çoğunlukla ölüm sürecine dahil olan kişiler, aileler, cemiyetler ve toplumların kültürlerinin eğilimleriyle ilgilenmekte, ölümün hayattaki mahiyetini ve anlamını incelemektedir. Ölümün gerçekleşme olgusundan ziyade daha çok ölümün beraberinde oluşan sosyal, kişisel ve toplumsal olguları irdelemektedir. Tanatoloji, fen bilimleri başta olmak üzere sosyal bilimler, teoloji, hukuk ve ekonomi alanlarından yararlanarak ölümün tesiriyle ortaya çıkan hayatın sorunları ile ilgilenmektedir. Son yıllarda, toplumlar arasında uzun süredir tabu olarak kabul edilen ölüm olgusu, önemli bir tartışma konusu haline gelmiştir. Ölüm, eskiden hekimler ve ruh bilimciler arasında münazara edilen bir konu iken, günümüzde sosyal bilimler başta olmak üzere birçok uzman, yazar, düşünür ve insan tarafından popüler bir konu haline gelmiştir (Aiken, 1991:21). 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, birçok makale, roman, hikaye ve kitap ölüm konusunu ele almaktadır (Walter, 1998:1). Bu disiplin içindeki dergilerin, sunulan seminerlerin, verilen derslerin ve düzenlenen eğitimlerin literatürü zenginleştirme ve besleme sürecine katkı sağladığı gözlemlenmektedir (Marshall, 1998:1-3). Ayrıca Tanatoloji'nin bilimsel alanda daha sağlam bir temele oturmasını sağlayan isimler arasında Philippe Aries (Aries,1974:58), Robert Kastenbaum (Kastenbaum,1989), Tony Walter (Walter,1999) Michael C. Kearl (Kearl,1989), David Field (Field1997), Elisabeth Kübler-Ross (Kübler-Ross,1991), Herman Feifel (Feifel,1959) ve Zygmunt Bauman (Bauman,1992) gibi önemli bilim insanları bulunmaktadır.

Ölüm olgusu, günümüzde artık sadece hekimler, din adamları ve psikologlar tarafından değil, aynı zamanda sosyologlar ve sosyal antropologlar tarafından da incelenmekte ve insanların günlük yaşamında akademik bir konu haline gelmektedir. Ölümün, akademik camiaya geç girişinin temelinde, bu konunun karmaşık ve zorluğu yatmaktadır. Modern yaşamın teknolojik ilerlemesiyle birlikte, ölümsüzlük çabaları gibi kavramlar ölümün toplumsal boyutunu belirgin hale getirmektedir. Savaşlar, intiharlar, ölümcül hastalıklar ve kürtaj gibi konuların, toplumun sosyal yapısını

doğrudan etkilediği gözlemlenmektedir (Vransdonk, 1972:280-285). Ölüm kavramının tanımlanmasında, sosyal, psikolojik ve dini boyutları bir arada değerlendiren ve toplumsal yapıyı merkeze alan sosyolojinin teorileri, önemli bir rol oynamaktadır. Bu teoriler, ölümün bireyler ve toplumlar üzerindeki etkilerini anlamak ve açıklamak için vazgeçilmez bir kaynak sağlamaktadır.

Son zamanlarda Batı'da ölüm konusunda yapılan çalışmaların arttığı gözlemlenmektedir, bu çalışmalar genellikle toplumsal sınıf boyutlarına odaklanmaktadır. Sosyoloji biliminin içerisinde bulunan ölüm sosyolojisi çalışmaları, ölüm olgusunun çeşitli boyutlarını araştırarak anlamlandırmaktadır. Toplumsal değişim ve dönüşümleri inceleyen sosyoloji bilimi, ölüm olgusu üzerinde önemli bir vurgu yapmaktadır (Mellor, 1993:10-29). Ölüm sosyolojisi, biyolojik açıdan gerçekleşen ölümün yanı sıra toplumsal etkilerin sonucu olarak sosyal yapıların, kültürel ve dini yaşam formlarının değişim ve bütünleşme süreçlerine dikkat çektiği görülmektedir (Kearl, 1989:14). Çünkü günlük yaşamda bireyleri etkileyen ölüm olgusu, toplumların kültürel yapısının analiz edilmesine olanak tanır; bu nedenle, ölüm sonrası ortaya çıkan yoksunluk, sosyal boşluk, acı ve ıstırapın bireysellikten toplumsal duruma dönüştüğü gözlemlenmektedir (Huntington ve Metcalf,1979:2). Ayrıca, uluslararası teknolojik ilerleme, kentleşme, toplumsal tabakalaşma, ekonomik gelir düzeyleri, tıp alanındaki gelişmeler ve sosyal yaşam anlayışı gibi faktörlerin, insanların yaşama ve ölme süreçlerinde etkili bir rol oynadığı ifade edilmektedir (Dauglas, 1986:10).

Ölümün bireysel ve toplumsal boyutları klasik sosyologların dikkatini çekmiş ve akademik çalışmalar yapmalarına yol açmıştır. Nitekim bu alanda ilk çalışmayı yapan Durkheim'in, "Dini hayatın ilkel şekilleri" meşhur eserinde, ölüm ritüellerinin toplumsal olay haline dönüşerek merkezi konumda olduğunu vurgulamaktadır. Ölen kişinin ardından ortaya çıkan yoksunluk ve sosyal boşluk, bireylerin bir araya gelmesini sağlamanın yanı sıra kolektif bilinci canlı tutulmasında önemli rolünün olduğunu belirtmektedir. Böylece, ölüm sonrası yapılan pratiklerde dini inanışların etkisini de gözler önüne sermektedir (Durkheim, 2005:339).

Durkheim'in öncülüğünde başlayan çalışmalar, başka sosyologların farklı bakış açılarıyla takip ettiği gözlemlenmektedir. Ölüm merasimleri ve uygulamalarının, toplumsal düzenin devamı için ayrılmaz bir parça olduğunu ve toplum için hayati önem taşıdığını ortaya çıkarmak için çaba gösteren Durkheim'in işlevselci düşüncesini

takip eden W. Lloyd Warner ve Talcott Parsons gibi araştırmacılar, işlevselci teorisinin ileriletilmesi için çalışmalar yaptıkları belirtilmektedir. Weber, Simmel, Glasser, Strauss ve Bauman gibi sosyologlar modernite ile birlikte gelişen ölüm tecrübeleri üzerine odaklanarak araştırmalar yaptıkları görülmektedir (Kara, 2009:31).

Geleneksel toplumlarda ölüm olgusu, genellikle gizemli, bilinmeyen ve hesaplanamayan bir olay olarak algılanırken, modern yaşamın etkisiyle ölümün anlamlılığı üzerinde tartışılmaya başlanmış ve artık bilinen ve hesaplanabilir bir duruma gelmiştir. Bu değişim, ölümün eski büyüünün bozulmasına neden olmuş ve anlamını kaybetmesine yol açmıştır (Weber, 2000:214-215).

Ölümün beraberinde getirdiği kaotik ve anomi durumunun, toplumsal yapıya zarar vererek sosyal düzenin yeniden sağlanması için bireylerin birlikte oluşturduğu duygu ve tutumların önemli bir role sahip olduğu vurgulanmaktadır (Willmot, 2000:649-665). Ancak, ölümün bir yönüyle toplumsal yapıyı tekrardan inşa ettiğini belirten Talcott Parsons'un düşüncesiyle, Faunce ve Fulton'da toplumları kavrama açısından ölüm olgusunun hayati önem taşıdığı fikrini sürdürmektedir (Faunce ve Fulton,1958:205). Warner ise 1959 yılında Amerika mezarlıklarını Durkheim perspektifinden değerlendirmiş ve daha sonra Kaliforniya hastanelerinde yaptığı tahlillerle katkı sağlamıştır(Warner,1959).

Toplumun gelişimi ve değişimi ile paralel olarak doğan bilim dallarının belli bir birikim ve tecrübe neticesinde ortaya çıkmaktadır. 20.yy'ın ikinci yarısından sonra çoğunlukla felsefi olarak değerlendirilen tanatoloji'ye olan eğilim ilk olarak Kuzey Amerika'da görülmektedir.

Toplumsal evrim ve değişimle paralel olarak, belli bir birikim ve deneyimin sonucunda oluşan bilim disiplinleri ortaya çıkmaktadır. 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, öncelikle Kuzey Amerika'da görülen, genellikle felsefi bir boyutta değerlendirilen tanatolojiye olan eğilimin arttığı belirtilmektedir. 1950'ler ve 60'lar dönemindeki koşullar dikkate alındığında, çarpıcı faktörlerin varlığı göze çarpmaktadır. Nitekim II. Dünya Savaşı sonrası Vietnam Savaşı'nın etkisiyle ölümün dehşet verici yönünün ortaya çıkması, ölüm çalışmalarında bilim ve teknolojinin belirgin rolü, organ nakillerinin artışı, bulaşıcı hastalıkların teşhis edilmesinde ilerlemeler, tıbbın gelişimiyle çocuk ölümlerinin azalması ve sadece yaşlı ölümlerinin artması gibi

toplumsal değişkenler, Amerika'da ölüm konusunun önemli bir gündem maddesi haline gelmiştir (Aiken, 1991:22; Marshal,1998:3).

1990'lı yıllarda İngiltere'de gerçekleştirilen akademik çalışmalar, ölümün din sosyolojisi, sağlık sosyolojisi ve gerontoloji gibi disiplinlere paralel olarak genellikle mutlu ve sıradan ölümler üzerine odaklanmıştır. Bu alandaki araştırmaları yürüten akademisyenler arasında Armstrong (1987), Prior (1989), Walter (1999), Howard (1996), Jupp (1999), Field (1989) ve Clark (1993) gibi isimler öne çıkmaktadır. Bununla birlikte, modern çağın ölüm anlayışını derinlemesine irdeleyen Zygmunt Bauman (2000:10), Jean Baudrillard (2002) ve Ernest Becker (1973) gibi bu alanda öncü isimlerin olduğu görölmektedir.

Ölüm sosyolojisi, tarih, antropoloji, tıp, psikoloji gibi çeşitli disiplinlerden beslenen bir alan olarak gözlemlenmektedir. Özellikle ölüm sonrası uygulanan ritüelleri anlama konusunda antropoloji, önemli bir kaynak sağlamaktadır (Roben, 2004). 20. yüzyılda Fransa'da Durkheim'in öğrencileri olan Hertz (1960) ve Van Gennep (1961), ölüm törenleri ve uygulamaları üzerine çalışırken genellikle antropolojiden yararlandıkları belirtilmektedir.

Taşra toplumlarının ölüm biçimleri üzerine araştırmalar yapan isimler arasında Malinowski (1938), Tylor (1926), Rivers (1926) ve Frazer (1913) gibi önemli antropologlar bulunmaktadır. Bu araştırmacılar, farklı kültürlerde ölüm ve ölüm ritüellerinin sosyal ve kültürel bağlamını anlamak için antropolojik yöntemleri kullanmışlardır.

Ölüm, toplum içindeki konumuyla ilgili anlayışımızı şekillendiren bir olgu olarak kabul edilebilir. Simmel'e göre, ölümün insanların doğal yaşamlarını biçimlendirdiği ve toplumsal hayatın bir estetiği olduğu ifade edilmektedir (Kemple, 1992:2). 1958'de Faunce ve Fulton, ölüm üzerine yapılan çalışmaların genellikle dış görünüşü ve bazı yönlerini ele aldığını, ancak kültürel karmaşa bağlamında yeterince incelenmediğini belirtmektedir (Vernon, 1970:17).

İngiliz antropolog Geoffrey Gorer, geleneksel toplumlarda ölümün genellikle bireysel ve psikolojik boyutlarının üzerinde durulduğunu, ancak sosyolojik ve psikolojik yönlerinin de ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Gorer'e göre, ölüm sonrası ortaya çıkan yoksunluk, ölüm sosyolojisi için önemli bir konudur ve bu konuda yapılan çalışmaların toplumsal boyutlarına odaklanması gerekmektedir (Walter, 1998:1-3).

Modern yaşamda, ölüm olgusu artık doğal bir süreç olmaktan çıkarılarak, medikal bir hal almıştır (Mellor, 1993:10-29). Bu nedenle, ölümün tanımlanması ve anlamlandırılması sürecinde tıp, biyoloji, fizik, antropoloji, psikoloji ve sosyoloji gibi disiplinlerin önemli rolleri olduğu gözlemlenmektedir (Yüksel, 1999:21).

Ölüm sosyolojisi, toplumsal hayatı doğrudan etkileyen bir olgu olan ölümü inceleyerek önemli bir rol oynamaktadır. Ölüm, sosyal, psikolojik ve yoksunluk durumlarıyla birlikte toplumun tutum ve davranışlarını şekillendirir, bu da sosyoloji disiplininin dikkatini çekmektedir (Akalin, 2006:55). Ölümün gerçekleşmesiyle birlikte toplumsal tutum ve tavırların nasıl etkilendiği, nasıl bir kültür oluşturduğu problemi açığa çıkmaktadır. Bu etkileşim sonucunda, toplulukları araştıran antropologlar, din bilimciler dinsel davranışları incelerken, psikologlar da ölüm kaygısını irdelemekte, bu da bütün disiplinlerin dikkatini çekmektedir. Sosyolojinin bilim olarak doğuşunda ortaya çıkan teorik çalışmalar aynı zamanda ölüm alanındaki çalışmaları da kapsadığı görülmektedir. Nitekim klasik sosyologlardan olan Emile Durkheim'den Parsons'a, Weber'den Simel'e, modern sonrası zamanda Baudrillard'den Foucault'a ve Bauman'a kadar oldukça düşünürün çalışmalar yaparak literatürü besleyen temel kayanklar kazandırdığı gözlemlenmektedir. Ölüm olgusunu ve sonrasını kapsayacak şekilde sosyolojik teorileri merkeze alarak, mesele daha anlaşılabilir hale geleceği söylenebilir (Sağır,2017:110).

Sosyolojik alandaki işlevselcilik teorileri çerçevesinde ölüm konusuna odaklanıldığında ölüm olgusunun toplumsal yaşamın düzenlenmesinde ve toplumun diğer bileşenlerle etkileşimindeki önemli bir sorunsal olarak karşımıza çıkmaktadır. Ölüm, çeşitli merasimlerin, ritüellerin ve tutumların şekillenmesinde belirleyici bir rol oynayarak toplumsal yapıyı etkilemektedir. Ölümün, toplumsal yaşam ile kurduğu bu ilişki toplumsal merasim ve pratiklerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Sağır,2017:113). Bu ilişki bağlamında ölüm sosyolojisi alanındaki çalışmalarda öncü kabul edilen Emile Durkheim, ölüm sonrasında ortaya çıkan tören ve ritüellerin insanlara dayanak sağladığı ve insanların psikolojik yönden rahatlama ve normal yaşama entegre olmalarında dikkate değer rol üstlendiğinden bahsetmektedir. Ayrıca ölüm sonrası yapılan törenleri ‘‘pozitif ayinler’’ olarak nitelendirmektedir (Durkheim,2005:457). Durkheim'e (1995)'e göre insanların yaşamlarında karşılaştığı ölüm olgusunun getirdiği bunalım ve sıkıntılı süreçleri aşmalarında dini törenlerin insanları birleştirici yönünün olduğu belirtilmiştir. Üstelik bu dini tören ve ritüellerin,

yoğun ve baskın olarak yaşanılan duyguların planlı bir şekilde anlatılmasına olanak sağlayarak muhtemel olabilecek kaos ve anominin önüne geçerek denetim sağladığı görülmektedir. Ölüm olgusunun beraberinde getirdiği kaos ve anominin denetim altına alınmasında toplumdaki bireyler, ölen kişinin yakınlarını teskin ederek sürecin sağlıklı tamamlanmasında büyük katkılar sunmaktadır (Kellehear, 2012:177). Böylelikle toplumsal yaşamın düzenini tehdit eden ölüm olgusu kolektif bilinçle bertaraf edilerek toplumsal yapının sürdürülmesi sağlanmaktadır (Berger, 2011:82).

Durkheim, ölüm olgusunun gerçekleşmesiyle birlikte bireyin ardında toplumsal bir boşluk bıraktığını belirtmektedir. Bu doğal boşluk, toplumsal bilinç kavramını ortaya çıkarmaktadır. Spontane olarak ortaya çıkan toplumsal bilinç, toplumsal olaylara karşı reaksiyon vermeye zorunludur. Bu bağlamda, toplumsal bilincin oluşturduğu baskı, bireylerin davranışlarını şekillendirir. Durkheim'e göre, toplumsal yapı içinde bireylerin aldığı roller ve pozisyonlar, onların toplumsal kimliklerinin oluşmasına yol açar, bu da sosyalleşme sürecini sağlar. Toplumsal kimliklerin oluşmasıyla birlikte bireylerin ölümleriyle görünür boşluklar ortaya çıkar. Bu boşluğu hisseden topluluklar bir araya gelerek tepki gösterir. Ayrıca, bireylerin zor zamanlarında bir araya gelmeleri, toplumsal yapı ve düzenin sürdürülmesine katkıda bulunur, böylece ölümün, toplumsal sistemin ve sosyal yaşamın devamı sağlanır. Durkheim, ölüm sonrası yapılan merasim ve ritüellere yüklediği toplumsal anlamın önemini vurgulamaktadır. Törenlerin ve ritüellerin toplumsal yaşamın devamını sağlarken bireysel ve toplumsal ihtiyaçları karşıladığını belirtmektedir. (Sağır, 2017:114).

Durkheim (2015:19), bütün dini inanışlar ve kültürlerin yer, mekan ve coğrafya ayırt etmeksizin çok çeşitli farklılıklar olmasına rağmen özdeş manalara ve fonksiyonlara sahip olduğunu belirtmektedir. Ölümün etrafında kümelenen aktörlerin inanç, beden ve mukaddes merasimler çevresinde meydana gelmektedir. Hatta Durkheim'e göre din (2015:26); en eski yapı olarak insanların evreni ve kendi varlıklarını kavramak için meydana gelen inanışlardır. Durkheim'in (2005:57) mukaddes kavramına yaklaşımı ise din dışı faktörlerin değerlendirilmesinde şeref ve güç sahibi ölçütlerinin ön planda tutularak insanın nispeten daha üstün görülerek toplumsal yapıyı şekillendirdiği önemli unsurlar arasında yer almaktadır. Durkheim (2005:74), merasimlerin insanlığın tarihinde ilk ibadetlerin izlerini taşıırken, bu ibadetler genellikle atalara yönelik olduğu belirtmektedir. İlk törenler genellikle cenaze merasimleri olarak gerçekleştiğini ve ilk

kurbanların sunulduğu, ölüm sonrası yaşamın inancını yansıtan simgenin mezarlar olduğunu ifade etmektedir.

Ölümü kontrol eden asıl toplumsal sistem olarak dinin belirlendiği ve dinin ölüm üzerinden bedenleri şekillendirdiği gözlemlenmektedir. Durkheim'in ilk törenlerin "*cenaze törenleri*" ve "*atalara tapınma*" olduğunu belirtmesi, bu bağlamda önemlidir. İnsanlık tarihinde, ölümü bir uykuya benzeterek ifade eden ilk toplulukların, gerçek ölümü sonsuz bir uykuya benzer bir şekilde tanımladıkları görülmektedir. Bu perspektiften bakıldığında, dinin ibadeti teşvik ettiği ve toplumsal olarak da törenleri ortaya çıkardığı belirtilmektedir. Sonuç olarak, ölümün yol açtığı dini ibadetler ve törensel pratikler, toplumsal yapıların sürekliliğine katkı sağlamaktadır (Sağır, 2017:116).

Marx Weber (2000:214), ölümü olgusunu modernizmi merkeze alarak değerlendirmektedir. Nitekim Weber, geleneksel toplumlarda ölüm olgusu, bilinmeyen, hesaplanamayan ve kontrol edilemeyen olgu olarak kabul edilirken, modern yaşamda teknolojinin ilerlemesiyle birlikte tıp alanındaki büyük gelişmenin sonucunda artık ölüm bilinen, hesaplanabilen bir olguya dönüşerek kontrol edilebileceği anlayışının oluştuğunu belirtmektedir. Geçmişte ilk insanların ölüm karşısında ruhları çağırma, esrarengiz tanrılara tapma gibi eğilimlerinin değişime uğrayarak Batı'nın bilim ve teknolojinin yardımıyla toplumların ölüm anlayışlarına yüklenen anlamların değiştiğini göstermektedir. Böylece ölüm olgusu bilinir hale geldiğinden dolayı ölümün anlamlı olup olmadığı tartışmalarının yaşandığı dönem geçilmiştir. Hatta Weber, Tolstoy'un etkilenecek de modern bireyler için ölümün hiçbir anlam taşımadığı düşüncesi yaygın hale geldiği dile getirilmektedir.

Öte yandan modern yaşamın her alanında doğumdan yetişkinliğe, ekonomiden sanata ve yemek yemeden ölüme kadar birçok boyutta '*ölçüp-biçme*' ifadesinin etkin rol oynadığı vurgulanmaktadır. Bu ölçülülük kavramı sonucunda hasta olanların toplumdan izole edilmesine, yaşlılığın önüne geçilebilir anlayışı oluşmaktadır. Her geçen zamanda insanın kusursuz olma isteği teknoloji ile birlikte ölümsüzlüğü aramak için oldukça sık başvurulmuş yol olmaktadır. Sonuç itibarıyla ölümsüzlüğe giden yolun ilk adımı insan bedeninin yaşam süresini uzatmak olduğu belirtilmektedir (Sağır, 2017:116-117).

Weber ölümü, ‘ ‘ *geleneksel davranış tipi* ‘ ‘ üzerinden tahlil ederek toplumsal yapının sürdürülmesinde dinsel tören ve pratiklerin merkezinde yorumlamaktadır (Aron, 2000:397). Ölüm hakikati, insanların toplumsal hareket ve tutumlarının merkezinde olduğu için kişilerin birliklerini sağlarken, toplumsal dayanışmanın oluşmasında etkin rol oynamaktadır (Sağır, 2017:119).

Robert K. Merton'a göre, toplumsal yapıların işleyişinde bazı bileşenlerin açık, bazılarının ise gizli işlevleri bulunmaktadır. Sosyal yaşamda, bu bileşenlerden herhangi birinin işlevsiz hale gelmesi, toplumsal düzenin bozulmasına neden olabilir (Wallece & Wolf, 2004:60). Merton, ölüm olgusunu değerlendirirken, açık ve gizli işlev boyutlarını dikkate almanın, toplumsal yapıyı anlamının kritik önemde olduğunu vurgulamaktadır. Örneğin, ölüm sonrası düzenlenen toplantılar, törenler ve dini uygulamalar, bireylerin zor zamanlarında destek sağlayarak sosyal bağları güçlendirmekte ve toplumsal boşluğu doldurarak toplumun düzenini sürdürmeye yardımcı olmaktadır. Bunlar ölüm olgusunun açık işlevleridir. Öte yandan, ölüm etrafında oluşturulan kültürel uygulamalar ve toplumsal tutumların nesilden nesile aktarılması, ölümün gizli işlevini yansıtmaktadır. Bu süreç, kültürün devamlılığını sağlayarak gelecek kuşaklara aktarılmasına ve dinsel inançların güçlenmesine olanak tanımaktadır (Sağır, 2017:119).

Ölüm olgusunun çatışma teorisi üzerinden değerlendirilmesi ise önemli bir tartışma konusudur (Sağır, 2017:124). Marx'a göre, ayrıcalıklı sınıflar din aracılığıyla kontrol sağlarlar, fakirleri ölüm sonrası mutlu bir yaşam vaadiyle manipüle ederek kontrol altında tutulmaktadır. Bu durum, istismar düzeninin devamını sağladığı belirtilmektedir. Marx'ın temel düşüncesi olan eşitsizlik, üretim araçlarının ayrıcalıklı grupların elinde olmasından kaynaklanır. Toplumsal sorunlar, ekonomik faktörlere dayanan hastalıklarla bağlantılı olan yoksulluk ve kötü yaşam şartlarıdır. Bu sorunların çözümü için ise ekonomik kaynakların adil bir şekilde dağıtılması, yani sosyalizm gereklidir (Kasapoğlu, 2001:27).

Modern yaşamla birlikte insanların sağlık tedavilerinin kurumsal yapıya dönüşen hastanelerde yapılması Marksist ‘ ‘eşitsizlik’ ’ söyleminin ipuçlarını görmemize olanak sağlamaktadır. Hastanelere ulaşabilme, yararlanabilme imkanları çerçevesinden değerlendirildiğinde eşitsizliklerin yansımaları görülmektedir. Hatta ülkeden ülkeye, şehirden şehire değişkenlik gösteren ölüm ve yaşam sürelerindeki eşitsizliği gözler önüne sermektedir. Charmaz (1980:37) Amerika’da ölüm olgusu ile ilgili yapılan bir

çalışmada dikkat çekici bir örnek vererek azınlıkların ölüm oranlarının, beyaz ölüm oranlarından daha fazla olduğu belirtilmektedir. Nitekim ölüm olgusundaki apaçık görülen bu eşitsizlik ölüm oranları ve sınıf arasındaki ilişkinin izlerini sürmenin toplumsal yapıdaki ilişki ağının anlaşılması noktasında kritik öneme sahip olduğunu göstermektedir.

Bireylerin sağlık hizmetlerine erişimindeki eşitsizlikler, Marksist kuramın önemli konularından biridir ve doğrudan sosyal statü ve konumlarıyla ilişkilidir. Ayrıca, bireylerin nitelikli sağlık hizmetlerine erişiminde yaşadıkları ülkelerin ekonomik, sosyal ve siyasal sistemlerin yanı sıra uluslararası konumları da belirleyici bir rol oynamaktadır (Kasapoğlu,2001:31).

Marksist kuramın odak noktası olan eşitsizlik kavramını ölüm olgusu ile ilişkilendirerek etnisite ve sosyoekonomik perspektiften ele alan Lewis R. Aiken'in yaptığı çalışmalarda yer verdiği görülmektedir. Lewis R. Aiken'in çalışmalarında, Marksist kuramın merkezinde yer alan eşitsizlik kavramını ölüm olgusuyla ilişkilendirerek etnisite ve sosyoekonomik perspektiften ele aldığı görülmektedir. Aiken, bu bağlamda, Amerika'daki azınlıklar ve beyazların ölüm oranlarındaki farklılıkları etnik, sosyoekonomik ve çevre faktörlere dayandırarak toplumsal eşitsizliklerin sağlık üzerindeki etkilerini analiz ettiği çalışmasında, ölüm oranlarının düşüklüğü ve yüksekliği ülkelerin gelişmişlik ve geri kalmış düzeyleri kritik öneme sahip olduğunu vurgulamaktadır. Nitekim ölüm oranlarının az gelişmiş Afrika ve Güney Asya ülkelerinde yüksek olduğu, Avrupa ve Kuzey Amerika'nın çok gelişmiş ülkelerinde ise ölüm oranları aksine daha düşüktür. Hatta Amerika'nın eyaletlerinin sosyoekonomik ve sosyokültürel açıdan göz önünde tutulduğunda ise ölüm oranlarının eyaletten eyalete değişkenlik gösterdiği belirtilmektedir. Aiken, ekonomik gücü elinde bulunduran sınıfın aynı zamanda sağlık sektöründeki araçlara egemen olarak sağlık tedavilerinde de ayrıcalıklı olduğunu öne sürmektedir (Aiken,1991:20).

Marksist yaklaşımın penceresinden ele alındığında etnisite, sosyoekonomik ve cinsiyet faktörlerinin bölgesel eşitsizliklere sahip olduğu görülmektedir. Dünyadaki insanların yaşam süreleri dikkate alınarak yapılan çalışmaların sonucunda çok vahim küresel eşitsizlerin olduğu gözler önüne serilmektedir. Nitekim 1994 yılında Birleşmiş Milletler Nüfus Faaliyetleri Fonu'nun (UNFPA) raporuna göre Kuzey Amerika'da 76, Avrupa'da 75, Doğu Avrupa'da 71 olan yaşam sürelerinin Afrika'da 53, Asya'da 65 olduğu belirtilmektedir. Sosyoekonomik olarak az gelişmiş Doğu Afrika'da bulunan

Uganda’da 42 yıl, Zambiya’da 44 yıl olan yaşam süresinin Güney Doğu Asya’da ise 51 yıl olduğu ifade edilmektedir. Netice itibariyle toplumlardaki yaşam sürelerinin farklı olmalarında ekonomik ve sağlık koşullarının etkili olduğu gözlemlenmektedir (Jones,2004:110; Onur,1995:294).

Dünya genelinde her 1000 çocukta ölüm oranı 65 iken, Afrika’daki Güney Sahra’da 95, Kuzey Amerika’da ise 8 olduğu belirtilmektedir. İnsanların ölüm oranlarının ve yaşam sürelerinin yaşadığı ülkelerin sosyoekonomik, bilim ve sağlık açısından gelişmişlik düzeyine göre çok ciddi boyutta farklılık göstermesi aynı zamanda doğum oranların da görülmektedir (Jones,2004:100; Aiken,1991:24).

Sembolik etkileşimci bakış açısına göre insanoğlunun yaşamının parçası olan ölüm olgusu da günlük pratikleri gibi, ölüme dair fikirlerimiz, sosyal hayatımızdaki simgelerin oluşmasına neden olmaktadır. Ölümün gerçekliği bilinmesine rağmen anlamlandırılmasında toplumsal form ve önermelerin etkili olduğu görülmektedir. Ölüm olgusunun sadece toplumsal anlamlar ve tanımlamalarla ifade edilebileceği sembolik etkileşimler tarafından savunulmaktadır. (Charmaz,1980:17).

Ölümün anlamının belirlenmesinde dini inanç, sosyokültürel ve toplumsal koşulların gibi çok çeşitli faktörler bulunmaktadır (Onur,1995:392). Ölüm olgusunun anlamlandırılması daha çok yaşanan toplumdaki kişilerin etkileşimi ve deneyimleri sonucunda meydana geldiği belirtilmektedir. Toplumsal olguların kişiler arasında etkileşim halinde şekillenerek ortaya çıkarak semboller üzerinden ifade edilmektedir. Böylelikle, ölüm olgusu kişilerin algıları, tercihleri ve fiillerinin etkisiyle oluştuğu vurgulanmaktadır (Charmaz,1980:17).

Ölümün algılanma biçimleri, toplumsal ve bireysel olarak verilen reaksiyonları inceleme fırsatını vermektedir. İnsanların günlük yaşamlarında ölüm olgusunun gerçekleşmesiyle ortaya çıkan kopuşların toplumsal ve bireysel tepkiler sonucunda normalleşmenin izlerini taşımaktadır. Toplumsal sistemi harekete geçiren tepkilerin, etkileşimci kuram içerisinde önemli yeri olduğu gözlemlenmektedir. Zira etkileşimci teorilerine göre bireylerin tepki verme düzeylerinde eğitim, sosyoekonomik ve kültürel unsurlarla orantılı olduğu belirtilmektedir (Fisher ve Strauss, 1997:470). Bu bağlamda etkileşimin temel kökeninde sözleşme veya alışveriş olgusu dikkat çekmektedir. Toplumsal etkileşimin perde arkasında alışveriş veya sözleşme olduğunu belirten Spencer, bütün toplumsal ilişkilerde karşılıklı sözleşmenin bireysel çıkarları

etrafında şekillendiğini göstermektedir (Bottomore ve Nispet,1997:565). Bu noktadan bakıldığında ölümün bireyleri bir araya getiren yönünün olması toplumsal etkileşime olanak sağlamaktadır. Günlük yaşamın olağan akışında etkileşimin yoğun olduğu durumlarda çatışma şiddetinin düştüğü görülmektedir. Çünkü insanların birlikte olduğu zamanlarda etkileşim olumlu sonuçlar doğurmaktadır (Kasapoğlu, 2001:28).

Ölüm olgusuna yüklenen anlamların sadece ölümün yaşanıyor olmasından öte ölüm karşısındaki tavır, tutum ve duygulara bağlı olarak oluşmaktadır. Ölüm olgusuna atfedilen anlamların insanların sosyal ve gündelik yaşamlarından ayrı olmadığı ve yaşam boyu öğrenme süreci ile doğrudan bağlantılı olduğu belirtilmektedir. Etkileşimcilere göre sosyal yaşamda olan bireylerin ölüm karşısındaki algı ve anlamlandırmalarının hayat içerisindeki deneyimlerinin etkin rol oynadığı görülürken ayrıca diğer bireylerle etkileşim halinde olmasıyla tutum, davranış ve eylemlerin sonucunda meydana gelmektedir (Charmaz,1980:17).

Ölüm mevzubahis olduğunda kompleks durumların semboller aracılığı ile çözüleceği belirtilmektedir. Nitekim etkileşimciler, toplumun sembolik manalarla çevrili olduğu ve sembollerin ise etkileşimi sağlayan önemli faktör olarak kabul edildiği görülmektedir (Outhwaite,2008:648,akt.Sağır,2017:128). Aslında ölümün gerçekleşmesi doğal olarak karşılanırken etkileşimin sebebinin ölen kişinin toplumdaki sosyal boşluğunun ortaya çıkması ve bu yoksunluğu doldurmak için bireylerin toplanması ölümün etkileşimi sağladığını göstermektedir (Cuff,2013:147, akt. Sağır,2017:129). Netice itibarıyla ölüm olgusunun yarattığı duyguların bireysel, toplumsal tepkilerin oluşmasında kritik rol oynamaktadır. Bu tepkiler ise etkileşime neden olarak sembollerin ortaya çıkmasını sağlarken semboller aracılığıyla da duygu ve davranışların ifade edilmesine yol açmaktadır. Ölüm sonrası beden üzerinde yapılan ritüellerdeki farklılıkları anlayabilme noktasında sembollerin önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Bazı toplumlarda ölen kişinin cesedinin yakılması uygulamada değil, perde arkasında neyi ifade ettiği sembolik anlam çerçevesinde bakıldığında anlaşılmasına olanak sağlamaktadır. Böylelikle ölüm anı ve sonrasında yapılan dini ve kültürel pratikleri anlama ve anlamlandırma hususunda toplumsal etkileşimin ortaya çıkardığı değerler ve semboller üzerinden incelenmesinin önemli olduğu görülmektedir (Charmaz,1980:23).

Ölüm sosyolojisi, ölüm ve yas süreçlerinin toplumsal boyutlarını incelerken, toplumların değişim ve dönüşümlerinin önemli bir rol oynadığını ortaya koyar.

Geleneksel ve modern toplumların ölüm olgusu, ölüm sonrası uygulamalar ve yas süreçlerindeki farklılıklarını incelemek, ölüm olgusunun toplumlardaki değişimini anlamamıza yardımcı olacaktır.

2.3. Modern Toplumlarda Ölümün Değişen Anlamı ve Uygulamalar

Toplumsal bir varlık olarak insan, çevresiyle sosyal etkileşim içerisinde yaşamaktadır; bu bağlamda, ölüm olgusunun etkileri toplumsal açıdan büyük bir öneme sahiptir. İnsanların tarih boyunca ölüme yüklediği anlamların oluşmasında toplumların kültür, gelenek, inanç ve yaşam biçimlerinin etkili olduğu bilinmektedir. Zira ölüm algısı, anlayışı, ölüm anı ve sonrasında yapılan pratiklerde gözlemlenen çeşitlilik, toplumlar arasındaki kültürel farklılıklardan beslenen temel unsurlarla ilişkilendirilebilir. Bu bağlamda geleneksel ve modern toplumlarda ölüm algısının ve anlamlandırılmasının zamanla değişime uğradığı görülmektedir. Geleneksel toplumlarda ölüm olgusu yaşamın bir parçası olarak kabul edilmekte ve doğal olarak karşılanmaktadır (Erbuğ, 2021:48). Ölümün kabullenilmesinin ardında ölümün bilinemezliği, karşı konulamaz bir olay olması ve evrensel olmasının büyük etkilerinin olduğu ifade edilmektedir (Sağır, 2017:72). Ayrıca ölümün tanımlanması, mahiyeti ve kabullenilmesi açısından inanç önemli bir araç olarak kullanılmaktadır. Nitekim dinlerin, ölümden sonra bir yaşamın olduğu ve son olmadığı söylemlerini kullandıkları bilinmektedir. Antik Yunan Medeniyetinde ise ölümle birlikte başka bir yaşama geçiş zor ve sıkıntılı bir döngü olarak görülmekle birlikte ölüye hürmet edilirken ölüden ve ölümden büyük kaygı duyulmaktadır. Hatta ölünün diğer yaşamında iyi, mutlu ve keyifli olmaları için mezarlarına bir takım yiyecek, içecek ve sevdiği şeyler bırakılması ile ölen kişinin yaşayanlardan uzak durması için yapıldığı belirtilmektedir (Kızıl, 2017:34-41). Ölüme farklı bir açıklama getiren semavi dinler, ruh ve beden ayrılışından sonra ruhun varacağı öteki bir dünya olduğunu anlatarak ölümsüzlükten bahsetmektedir (Akpolat, 2013:126). Aydınlanma çağından önce Avrupa’da mutlak otorite sahibi olan kilise, insanların yaşamlarındaki etki ve hakimiyetini devam ettirdiği gibi ölümü de kontrol etmekteydi (Nazlı, 2006:4).

Geleneksel toplumda ölüm varlığını her alanda güçlü ve etkin bir biçimde duyumsatırken modern toplumlarda hayattan bütünüyle tecrit edilen, hayatın olağan akışı içerisinde görünen bir olay olmaktan çıkarıldığı görülmektedir. Geleneksel dönemlerde ölüm, bedenin ruhtan ayrılması ve yeni bir hayatın başlangıcı olarak ifade edilirken modern dönemde ise ölüm, biyolojik bir olgu olarak görülmekte ve ölümlle

yoğun bir şekilde ilgilenmenin beraberinde getirdiği bunalım, sıkıntı ve keder ölümün dokunulması istenmeyen bir tabu durumuna dönüşmesine sebep olmuştur (Karaca, 1999:68). Oysaki geleneksel toplumlarda yaşam ve ölüm hayatın ayrılmaz doğal bir parçası olarak kabul edildiği, mutluluk ve sevincin, hüznün ve acının ayrılmaz bir kardeş olduğu ifade edildiği belirtilmektedir. Fakat modern dönemlerde ise mutluluk ve keyif öncelik olarak kabul edildiğinden dolayı ölümün getirdiği acı, keder ve hüznün oluşturduğu duyguyu dışa vurma yasak olarak kabul edilerek ölüm olgusu istenilmeyen ve uzaklaşılan bir tabuya dönüşmüştür. Bu bağlamda ölüme ilişkin tüm konular örtbas edilerek başlanmıştır (Aries, 1991:13).

Garplı insanın medeniyet, bilim ve teknolojinin ilerlemesinin aksine ölüm karşısındaki tutum ve davranışları içselleştirmeden yabancılaşmaya doğru evrilmiştir. Bu tutum ve tavırların ölümü algılama, anlamlandırma anlayışından vasiyetin muhtevasına, ölüm ve defin merasimlerinden yas ritüellerine hatta mezar yapımına kadar farklı biçimlerde birçok değişime uğradığı görülmektedir.

Geleneksel toplumda ölüm reddedilen bir öteki olarak değil, hayatın anlamlı bir parçası olarak kabul edilmektedir. Yaşamın olağan akışında normal olarak kabul edilen ölüm, tüm aile bireylerinin gözü önünde cereyan eden bir olay olarak ifade edilmektedir (Aries, 1974:536). Fakat Avrupa’da 17.yy’da ortaya çıkan ve küresel çapta tüm dünyayı kuşatan toplumsal yaşamdan, ekonomiye, eğitime sanata birçok alanda değişime sebep olan modernite ile (Giddens, 2004:11) birlikte Aydınlanma Çağında dini inançların yerine akılcılığın alması ölümün toplumsal yapısının değiştirdiği görülmektedir. Nitekim modern dönemde ölümün karşına hayatı, bedenin karşına ise aklı koyarak, ölümü yaşam karşısında kıymetsiz hale getirerek yaşam ve ölümü birbirinden ayırmakla ölümü yabancılaştırarak dışlamaktadır. Netice itibariyle 18.yy’a kadar geleneksel toplumlarda içselleştirilmiş olan ölüm olgusu, modern toplumlarda gündelik yaşamdan uzaklaştırılmaya çalışıldığı belirtilmektedir (Aries, 1974: 537).

Geleneksel toplumlarda ölüm ile yüzleşme kişilerin olgunlaşmasında önemli rol oynarken, modern toplumlarda ise ölümlle yüzleşmek yerine kaçınılması gereken bir olgu olduğu ifade edilmektedir. Ölüm karşısında sağlığın değerli bir liman olarak görülmesiyle tıp biliminin oldukça saygınlık kazanması da beraberinde sağlıklı beslenmenin ve uzun yaşam vadeden yöntemler rağbet görmektedir. Toplumsal yaşam alanından dışlanan ve korku ile öteki haline getirilen ölüm, aşık olmaktan

ıkarıldığında insanları daha çok endişelendirerek ölümü yabancılaştırmaktadır. Oysaki varoluşçu psikoloji ölümle yüzleşmenin insan hayatına olumlu katkılar sağlayacağını belirtirken ölümle yüzleşmeyen modern insanın ise ölümün hastane ile özdeş duruma geldiği tarif edilmektedir (Atak, 2022:124-125).

Aydınlanma felsefesince insan aklıyla hareket ettiğinde yaşamış olduğu dünya ve doğa karşısında otorite sağlayabilme potansiyeline sahip olduğu vurgulanmaktadır. Zira akıl her şeyden üstündür inancı daha sonra insanoğlunu doğanın kanunları karşısında harekete geçirdiği belirtilmektedir (Bauman, 2020:20). Modern insan, yaşam içerisindeki bütün olguların tepeden tırnağa akıl ve bilim ile tanımlanabilir, üzülebilir ve denetlenebilir olduğu savını ortaya atmaktadır. Akıl ve bilim ile izah edilemeyen ölüm olgusu karşısında modern düşünce ölümü denetim altına almaya çalışarak ölümü gündelik yaşam içerisinde istenmeyen, sevilmeyen, endişe, kaygı ve dehşet verici bir olay haline dönüştürerek dışladığı görülmektedir. modern düşünce tarafından toplum içerisinde istenilmeyen öteki haline gelen ölüm, 18.yüzyıl itibariyle bireyselleşerek artık tıbbın kontrolü altına girdiği ifade edilmektedir (Pechinanda, 2007:170).

Ölüm olgusunun dönüm noktalarından birisi olan ölümün tıbbileştirilmesi (Illich, 2011:133) ile birlikte bedenleri kontrol etme (Sağır ve Aktaş, 2020:275) ve ölümü hakimiyet altına alma isteğini hızla gelişen teknoloji tıp alanında ihtisas yapan hekimlere büyük kolaylıklar sağlayarak hasta insanları doktorların yöntemlerine bağımlı haline getirdiği görülmektedir (Seale,1998:13).

Geleneksel dönemde yaşamın bütün alanında gözle görünür olan ölüm sebebiyle çok yoğun bir biçimde yaşanmıştır. Zira bu dönemde ölüm dşeği tabiriyle ölen kişinin ailesinin ve etrafındakilerin şahit olduğu bir kamusal alana dönüştüğü, bu kamusal alana dönüşen ölüm döşeğindeki insanların son sözleri, helalleşmeleri, vasiyet ve nasihatlerini ocuk, yetişkin ayırt edilmeden müşahede etmesi ölenin yatak odasını kamusal alan haline getirdiği görülmektedir (Hick,1990:239). Modern dönemde ise insanlar ölümü, endişe ve korku ile karşılayarak en sevdiklerini bile evlerinden ve ailelerinden uzak yalnız başına hastane odalarına kapatılmış, hayati tehlikesi olan insanların yoğun bakımlarda ağır ilaçlar verilerek makine ve cihazlara bağlı bir şekilde yalnız başına ölümü karşıladıkları belirtilmektedir (Göka, 2018:34).

Sadece ölümden değil ölümü hatırlatan bütün nesnelerden uzak duran modern dönemdeki insan, evinde ailesinin içerisinde ölüm döşeğinde ölümü yaşayamamasının

olağandışı dönüşümü (Demir, 2017:193-194) cenaze merasimi ve mezarlıklarda da görülmesi oldukça dikkat çekmektedir.

Geleneksel toplumlarda ölen insanın evinde bekletilmesi, modern toplumlarda dönüşüme uğrayarak hastanelere taşınması da dikkat çekmektedir. Zira geleneksel dönemde cenaze evi deyimi ile birçok ritüel ve pratiklerin gerçekleştiği görülürken modern dönemde ölümün korkunç yüzünü gizlemek için cenaze evinin yeri taziye evlerine, tören salonlarına dönüştüğü görülmektedir (Atak,M ve Atak,Z , 2022:126). Ayrıca geleneksel dönemlerde cenaze işlerinin kişiler tarafından gönüllü olarak gerçekleştirildiği görülürken modern yaşamla birlikte cenaze işlerinin uzman kişiler tarafından profesyonel bir iş olarak endüstriyel sistemin bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır (Sağır ve Aktaş, 2020:275).

Geleneksel dönemlerde mezarların sembolik özelliklere, toplumsal ve bireysel olarak önemli fonksiyonlara sahip olduğu görülmektedir. Bu bağlamda geleneksel yaşamda mezarlar genellikle gündelik yaşamda görünür olan şehirlerin merkezlerinde olmasının birçok anlam taşıdığı ifade edilmektedir. Nitekim mezarların görünür olması insanlara ölümü hatırlatmakta ve ölümün yaşamın bir parçası olduğu gerçeğini kabul etmeleri ve içselleştirmelerinde önemli rol oynamaktadır (Demirci, 2001:34). Selçuklu ve Osmanlı zamanlarında camilerin hazirelerindeki kabirler örnek olarak gösterilmektedir (Daryal, 2015:121). Modern dönemde ise mezarlıkların şehirlerin dışına yapılması, etrafının uzun duvarlarla çevrilmesi ve mezarların çiçeklerle süslenip güzel gösterme gayreti ölümün soğuk yüzünü gizleme çabalarını göstermektedir. Netice olarak geleneksel toplumlarda merkezi konumda olan mezarlıklar modern yaşamda şehir ve kentlerde dönüşerek fiziki ve zihinsel konumlarını kaybederek merkezi önemini yitirdiği görülmektedir (Atak, M ve Atak, Z, 2022:127).

Geleneksel toplumlarda ölüm olgusu aleni bir şekilde duyurulur ve yetişkin, çocuk ayırt edilmeden ölen kişinin son anlarına tanık olmalarına fırsat tanınırdı. Bu dönemde mahremiyete önem verilir kamusal alanda cinsellik gibi konuların konuşulması yadırgandığı belirtilmektedir. Modern yaşamda ölüm ile cinselliğin yeri değiştirildiği görülmektedir. Zira modern yaşamda aşk ve cinsellik olgularının çocukların küçük yaşlarından başlayarak hayatın birçok alanında çokça bilgiler verilirken yakınlarını kaybeden çocuklara ise ölenlerin melek olduğunu, güzel bahçelerde yaşadığı tabirleriyle anlatılmaktadır. Modern hayatta ölüm büyük bir çabayla gizlenirken mahrem olan konuların kamusal alanda özgürce ifade edildiği görülmektedir (Gorer,

1955:49-52). Ölüm olgusunu ölenin son anlarında yanında olmak, cenazesine katılmak ve taziye ziyaretinde bulunmaya hapseden modern yaşam, doğal ve toplumsal boyutundan çıkararak ölümü kötü, istenilmeyen ve uzaklaşılması gereken bir olay olarak nitelirmektedir (Göka, 2018:32)

Modern dönemde tabulaştırılan ölüm olgusu beklenmeyen ansızın ölümleri marjinalleştirerek sadece tesadüfen ortaya çıkan bir durum haline getirdi. Netice itibariyle adeta fani olduklarından dolayı değil, şahsi sebeplerle ölmekteydi (Bauman, 2012:171, Callahan, 2000:176). Ölüm olgusu öyle bir hale geldi ki sanki insanın şahsi hatası olarak nitelendirildi. Ölümü içselleştirmek yerine sağlıklı yaşamın vurgulandığı modern dönemde insanın fiziksel ve yapısal ontolojisi unutulurken bireyleri sağlıklarından mesul tutulduğu ifade edilmektedir (Sağır, 2013:127). Modern yaşamla birlikte kişinin bedenini bireysel olarak muhafaza edebileceği düşüncesini yerleştirilerek sağlığını muhafaza edemeyen kişi suçlu olarak belirtildi (Vincent, t.y. :4). (Tablo 2.1).

Tablo 2.1. Ölüm Olgusuna Modern Öncesi ve Modern Yaklaşımlar

<i>Modern Öncesi</i>	<i>Modern</i>
Geleneksel Çözümler	Profesyonel Uzmanlık
Rahip	Hekim
Teoloji	Tıp / Bilim
Dua	Sükunet
Kolektif	Bireysel
Kamusal	Kurumsal

Kaynak : Howart, G. 2007.

Modern öncesi geleneksel toplumlarda iyi ölüm kişinin kendisini ölüyor olduğunu anladığı andan itibaren başladığı belirtilmektedir. Bu dönemlerde tıp bilimin gelişmediğinden dolayı çoğunlukla hastalıkların büyük bir kısmının tanımlanamadığı ve tedavi sürecinde ise eksik kalındığından dolayı zaman içerisinde hasta kişileri adım

adım ölüme hazırlamaktadır. Ölümün içselleştirildiği modern öncesi dönemde ahlaki ölüm iyi bir ölüm olarak kabul edilmektedir. Ölen kişinin yaşamının son anlarında ailesiyle vedalaşmaya, hatalarından ötürü nedametini belirtmeye, bağışlamaya ve vasiyetini söylemeye imkan bulması açısından kendi ölüm süresince otoriteyi sağlaması iyi ölüm, tam tersi olan ansızın, beklenmedik ölümlerde ise kişinin kendisini hazırlıksız olarak ölmesi kötü ölüm olarak ifade edilmektedir (Kellehar, 2007:132). Modern yaşamda ise ağrısız ve acısız ansızın aniden gerçekleşen ölümün genellikle iyi ölüm olduğu kabul edilmektedir (Bradbruy, 1996:90). Ölümcül hastalar ile iyi ölüm üzerine yapılan araştırmalarda hasta bireylerin en büyük ümitlerinin ağrısız, acısız, sıkıntısız ve huzurlu bir şekilde hayatlarının sonlanması olduğu sonucuna varılmıştır (Borgstrom, 2020; Yorulmaz ve Karadeniz, 2020; Say-Şahin ve Örnek-Büken, 2020; Miyashita, 2008; Steinhauer, 2000;). Nitekim modern dönemde tıbbın tüm imkanları dahilinde ilaçlarla ve cihazlarla acısız, ağrısız ölümler gerçekleşse de ailelerinden ve sevdiklerinden uzak, hastane odalarında tek başına yaşamlarının sonlanacağı düşüncesi modern insanın büyük endişesi olarak görülmektedir (Sağır,2017:61). Zira yapılan araştırmalarda ölümcül hastalarının büyük çoğunluğunun evlerinde ölmek istediklerinin fakat hastanelerde öldüklerini meydana çıkarmaktadır (Borgstrom, 2020: s.5 ; Işıkhani, 2008: s.35; Karahisar, 2006: s.22). Kişilerin evlerinde ölmek istemelerinin altında yatan en temel sebebin ise sevdiklerinin yanında mutlu bir biçimde yaşamlarının sona ermesini istedikleri görülmüştür (Pierson, 2002: 592). Modern öncesi dönemde kişi ölüm sürecini ölüm döşeginde yönetirken modern dönemde ise kişinin ölüm sürecinin hekimler ve tıbbi cihazlar kontrolünde gerçekleştirildiği, ölen kişinin bedeninin otoritesinin tamamen elinden alındığı görülmektedir. Bu sebepten dolayı geleneksel dönemde ölüm kişinin evinde ve sevdikleriyle mutlu, huzurlu gerçekleşirken modern dönemde hastane odasında yalnız başına ve mutsuz gerçekleşmektedir (Erbuğ, 2021:56).

Geleneksel toplumdan modern topluma geçerken gözle görülen en önemli vurgunun bütün olguları akıl süzgecinden geçirilmesi olduğu görülmektedir. Yaşamın olağan bir parçası olmaktan çıkarılan ölüm olgusu hastanelere, kliniklere, huzurevlerine ve bakımevlerine hapsedilerek dışlanan ölüm şehirlerin ve kentlerin merkezinin aksine dışına itilerek postmodern zamanda varlığını devam ettirmektedir. Lakin ölüm olgusu postmodern zamanda daha çok bireyselleşerek çehresini değiştirip çevresinde

dolaşılan ve karşılaşmaktan istenilmeyen bir duruma dönüştüğü görülmektedir (Tosun ve Erol, 2022:173).

Geleneksel toplumların ahiret inanışlarında, insan bedeninin sağlıklı ve uzun süre yaşamasının aksine beden ruh için bir yük olduğu ancak ölümle birlikte kurtuluşa ereceği düşüncesi hastaların tedavi edilmemesinde kritik rol oynamaktadır. Böylelikle dünya hayatında ıstırap çeken ruhların huzura kavuşması ve mutluluğa ermesine ölüm vesile olmaktadır. Geleneksel toplumlarda egemen olan bu anlayış postmodern dönemde değişime uğrayarak yerini farklı kaygılara bıraktığı belirtilmektedir (Nietzsche, 2003: 122). Geleneksel toplumdan modern döneme geçiş sürecinde yapısöküme uğrayan ölüm olgusu, postmodern dönemde ise ölümsüzlüğü yapısöküme uğrattığını göstermektedir (Bauman, 2000:212).

Modern dönemde ölüm karşısında hayatta kalma anlayışı artık postmodern dönemde artık insanların yaşamının niteliği üzerine odaklandığı gözlemlenmektedir. Postmodern dönemde ölüm karşısında ortaya çıkan yeni kaygıların aşılmasında ise bireylerin sağlıklı yaşam için tüketime yöneldiği görülmektedir. Çünkü modern sonrası yaşamda insanların hayatları haz ve duyum sahibi bedenle gerçekleştiği belirtilmektedir. Böylelikle postmodern dönemde insanların hayattan zevk ve haz alabilmeleri sağlıklı bedenlere sahip olmalarıyla mümkün olacağı ifade edilmektedir. Haz ve duyum sahibi olmayan bedenlerin ise yaşamdan herhangi zevk alamadığından dolayı sürekli değişen toplum içerisinde konumlarının olmayacağı belirtilmektedir. Netice itibarıyla postmodern dönem ölme sürecinde olan ve yaşlı bireyleri toplumun kaybedenleri olarak nitelendirmektedir (Bauman, 2000b: 255; Bauman, 2001: 107-109, 148, 155-156, 163; Kastenbaum, 1993: 78).

Modern dönemde ölüm istenilmeyen, iğrenilen ve imtina edilen bir haldeyken modern sonrası ise bireyselleşen ve sıradanlaşan bir olgu haline evrilmiştir. Yaşamın olağan akışı içerisinde hayat standartlarını iyileştirmek için gösterdiği çalışma döngüsünün içerisinde aniden öldükleri görülmektedir. Şayet sağlık sorunları olan bireylerde ise uzun süren tedavi süreci başlamaktadır. Geleneksel dönemde ağır hasta olan kişiler için kurtuluşun sadece yaratıcının elinde olduğu ifade edilirken postmodern dönemde ise kurtuluş hekimlerin ellerinde olduğu belirtilmektedir. Böylelikle modern sonrası dönemde hastalar tamamen hekimlerin kontrolüne bırakılarak teslim olunduğu gözlemlenmektedir. Hatta postmodern dönemde ölüm sonrası sürecinde hastaneler aracılığıyla bedenlerin dondurularak DNA'ları belirli alanda tutularak tekrar yaşama

döndürüleceği anlayışı da bulunmaktadır (Aries, 2004: 223; Simon, Haney & Buenteo 1993: 414, 417, 419; Walter, 1996: 194).

Postmodern dönemde ölüm sonrasındaki pratikleri değiştirdiği görülmektedir. Zira ölen kişinin ardından yapılan cenaze törenleri, ritüeller ve uygulamalar artık kurumsallaşarak biçim değiştirmektedir. Örneğin ölen kişinin mezarının bakımı hususunda internet sitelerinin aktif olarak faaliyet göstermesi bu durumu gözler önüne sermektedir (Ramshaw, 2010: 173-174; Ölüm Haberi, 2022; Sağır, 2012: 916-917; Walter, 1996: 194). Ayrıca bireylerin ölmeden önce cenaze hizmetleri yapan şirketler aracılığı ile ölüm sonrası ritüellerin istediği şekilde yapılmasının hangi dini mekandan, hangi tabuta ve hangi mezarlığa defnine varana kadar birçok pratiği kendisinin belirleme fırsatı olduğu modern sonrası dönemde ölüm olgusunun metalaştığını göstermektedir (Ramshaw, 2010: 175-176; Walter, 1996: 203; Tosun, 2018: 35-39).

Postmodern dönemde ölüm sözcüğünün de değişime uğradığı görülmektedir. Nitekim ölen kişilere öldü demek yerine zamanı geçti, ölmekte olan kişilere ise hayattaki son demlerini yaşıyor gibi ifadeler kullanılmaktadır. Artık ölüm nesneye benzetilerek haklamak, alaşağı etmek gibi tanımladıkları belirtilmektedir (Kastenbaum,1993: 87; 2012: 80). Modern yaşamla birlikte toplumda teolojinin yerini akılcılığın alması birçok konuda olduğu gibi ölüm olgusunun algılanması, anlamlandırılmasını da değişime uğratmıştır. Zira modern sonrası dönemde akıl hastaları, suçlular ve anormalleri kontrol ederek toplumun belirli yerinde sürdürülmesin olanak sağlarken ölümleri şehirlerin dışına iterek bireylerin günlük yaşamlarında göz önünden çıkarıldığı görülmektedir. Netice itibarıyla postmodern dönem ölümü metalaştırarak tüketim haline dönüştürdüğü söylenebilir (Baudrillard,2016: 220-221).

Eski uygarlıklardan günümüze medeniyetlerin çoğunda yaşam ve ölüm içselleştirildiği ölümün bir son değil, başka bir hayata yolculuk için geçiş olduğu inancı kabul edilmiştir (Kellehar, 2012:98). İnsanoğlunun dünyadaki yaşamı boyunca ölüm anını, sonrasını ve ahiret hayatını sürekli sorguladığı ve atalarının nerede olduğu sorusu her dönemde insanların fikir dünyalarında önemli yer kaplamaktadır. Ölüm olgusu karşısında elde edilen bilgilerin insanların zihinlerindeki soruların cevaplanmasında yetersiz kaldığı ifade edilmektedir. Bu bağlamda dini inançların, insanların ölüm karşısında merak ettiği sorulara verilecek cevapların elde edilmesinde önemli ve kritik rol oynadığı görülmektedir (Gündüz, 2007:22).

2.4. İlahi Dinlerde Defin ve Ölüm Sonrası Uygulamalar

İnsanoğlunun yaşamında ve öldükten sonra dinlerin rolü oldukça önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Nitekim dinler, insanların dünyada mutlu ve huzurlu yaşamaları için birtakım sorumluluklar yüklemektedir. Dinler, ölüm olgusunu bir son ve yok oluş değil, yeni bir yaşamın başlangıcı ve doğuşu olarak nitelemektedir. Bu inanış doğrultusunda dinler, insanların ölümü anlama ve anlamlandırmalarını yeni bir forma soktuğu gibi yaşam anlayışlarını da şekillendirmektedir (Gündüz, 2007:22).

İnsanoğlunun varoluşuyla birlikte meydana çıkan inanç ve kültürlerde ölümden sonra bir hayatın olduğu inanışı ölümün evrensel bir olgu olarak kabul edildiğini göstermektedir. Biyolojik bir yapıya sahip olan insan bedeninden ayrılan ruhun yeryüzünün ötesinde olan bir başka hayata gittiği, Batı'dan Doğu'ya, Avrupa'dan Asya'ya tüm insanlığın, dünya yaşamından sonra bilinmeyen sırlarla dolu öteki hayat inancı kolektif olarak görülmektedir (Randles ve Hough, 1993:29).

2.4.1. Yahudilik

İlahi dinlerden olan Yahudilikte ölüm anlayışının temelinde günah kavramının önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Nitekim Yahudi inancına göre ilk insan ölümsüzdü, Allah'ın Adem'e yasak olan ağaçtan yememe uyarısı ve yasağına uymadığı takdirde ölümsüzlüğün sona ereceğine inanılmaktadır (Tekvin 2:16-17). Ayrıca yaratıcının hayatı iyilik, ölümü ise kötülük olarak ayetlerde (Tesniye 30:15) nitelendirmesinden dolayı yaratıcının emirlerine ve yasaklarına uyup onu sevmenin ve yolundan gitmenin yaşamayı mümkün kıldığını, aksine yaratıcının emrettiği yoldan gitmeyenlerin, başka tavır ve tutumlar sergilemelerinin ölüme sebep olacağı anlatılmaktadır. Adem peygamberden sonra günah fiilinin ölüm getireceği inancıyla birlikte kutsal kitapları olan Tevrat'ta kötülük fiili ile ölüm eş değer sayılmakta, günahlardan kaçınmanın ise ölümden kurtulmanın bir yolu olarak görülmektedir (Hezekiel 18:30-32).

Eski İbrani geleneklerinde ve Yahudi inancında ölen kişilerin ruhları olağanüstü bir güç elde ederek tüm bilgilere ulaştıklarına inanılmaktadır. Ölen kişilere atfedilen bu kutsiyetin gündelik yaşamlarında da etkili olduğu ve zorluklar karşısında bir çıkış olarak dikkat çekmektedir. Nitekim ölümlerin, sıkıntılı ve zahmetli olan doğumlarda

kabir evlerinin anahtarlarının doğumu zahmetsiz ve kolay olmasına olanak sağladığı kabul edilmektedir. Ayrıca bilincini kaybedip bayılan çocukların, kabir taşlarının üstündeki küçük su damlalarının iyileştirdiğine, iyileşmesi güç ve imkansız olarak görülen çocukların yirmi dört saat mezarda yatırıldıktan sonra yaşayıp yaşamayacaklarına karar verdikleri belirtilmektedir (Kara, 2009:45).

Yahudi inancına göre ölen kişinin cesedine temas edenler yedi gün murdar kabul edilmektedir. Ölen kişinin cesedine temas eden üçüncü veya yedinci günde kendisini kirden temizlemesi gerekirken aksine üçüncü ve yedinci günde kendisini kirden temizlemediği takdirde temiz sayılmayacaktır. Kendisini murdar eden kişi, murdar suyu ile temizlenmediğinde yaratıcının evini de kirletmiş sayılarak İsrail'den çıkartılacaktır. Hatta murdar sayılan bir kişinin girdiği mekanlardaki insanları ve eşyaları da kirleteceği inancının etkili olduğu görülmektedir. Murdar insanların birtakım ritüelleri gerçekleştirerek temizlenmediği müddetçe kirli olarak kalacağına inanılmaktadır (Sayılar 19:14).

Yahudiler, ölenlerin gittiği dünyayı “Şeol” olarak adlandırmaktadır (Tümer, 1993:220-221). Ölülerin toprak altında derin (Mezmurlar 86:13) ışıksız ve karanlık (Eyüp 10:22) yer olarak tarif edilen şeol’a gittiği, ruhların ise kabirde kaldığına inanıldığı görülmektedir (Mezmurlar 104:29).

Yahudiler ölümün bir son olmadığına ve ölüm sonrasındaki hayatta ise dünyada sahip oldukları servet, zinet ve eşyaları götüremeyeceklerine öteki hayata sadece dünyada yaptıkları iyilikleri götürebileceklerine inanılmaktadır (Grolmann, 1980:27-28).

İsrailoğullarının geçmiş dönemlerden günümüze insanın topraktan yaratıldığı inancına sahiptir. Tevrat’ta nefeh olarak ifade edilen yaratıcının nefesi ile insanın yaratıldığı ve nefesin geri alınmasıyla ise ölümün gerçekleşerek insanın toprağa döndüğüne inanılmıştır. Zira Yahudi akidesine göre ölümün ilahi bir yaratıcı tarafından gelmediği ölümün insanoğlunun yaptığı günahtan ötürü cennetten çıkarılarak yeryüzüne indirilmesiyle ortaya çıktığı inancını taşımaktadır (Hatemi, 2001:76).

Yahudilerin inanişına göre yaşamın olağan akışı içerisinde normal olarak kabul edilen doğum gibi ölüm de yaşamın bir parçasıdır. Ölüm, dünya hayatından öteki yaşama geçiş olarak görüldüğünden dolayı ölülerin defin edildiği kabirler “dirilerin ev” manasında “beth hahayim” kelimesiyle tabir edilmektedir. Fani olan dünya hayatı ve sonsuz olan öbür yaşamın yaratıldığına, insanların hakiki yurtlarının ahiret olduğu

inancı bulunmaktadır. Genel kabul olan ölümün kötü, korkutucu ve istenilmeyen anlayışının aksine Yahudilerde ise ölümü ebedi mutlu yaşayacakları hayatın bir aracı olarak görmektedir. Ayrıca Yahudiler için ölen kişinin son zamanlarını geçirdiği ölüm döşeğindeki söylemlerinin öbür hayata transferinde önemli rol oynamaktadır. Zira ölüm döşeğinde ölümü bekleyen kişilerin son anlarında ‘’ Dinle İsrail! Rabbimiz Tanrı, bir olan Tanrı’dır.’’ sözlerini söyledikleri ve dünyada işledikleri günahlara tövbe etme fırsatı olarak değerlendirilmektedir. Ölüm olgusunu sonsuz mutluluğa erişmek için bir aşama olarak gören Yahudiler, ölen kişinin arkasından hüznülenmeyi ve yas tutmayı doğal karşılayarak yas ritüellerini belli kalıplara yerleştirdikleri görülmektedir. Nitekim ölen kişinin sevdikleri acı, üzüntü ve mutsuzluklarını elbiselerini yırtarak göstermekte defin den sonra ise kırk gün süren yas törenlerinin ilk üç günü çok aşırı üzüntü ile gerçekleştirilirken yedi gün devam ettirilmekte birlikte kırk gün sürdürülmektedir (Gündüz, 2007:243).

Yahudi inancına göre, vefat eden kişinin yıkanması ve kefenlenerek toprağa verilmesi gerekmektedir. Ölen kişinin kefenlenmeden yıkanması ve defin işlemlerinin başlatılmadığı dikkat çekmektedir. Kefenin beyaz renkte ve pahalı olmamasına özellikle özen gösterilmektedir (Aydın, 2001, s. 143). Ölen kişiyi yıkama ritüeli iki aşamada gerçekleştirilmektedir; ilk aşamada maddi temizlik, ikinci aşamada ise sembolik arınma ritüeli uygulanmaktadır (Türe, 2015, s. 78). Yıkama, kefenleme ve tabuta koyma işlemleri, gönüllülerden oluşan ve erkekler ile kadınlardan meydana gelen "Havra Kadişa" grubu tarafından yerine getirilmektedir (Levililer, 16:30).

Yahudi inanç ve geleneklerinde, ölen kişilerin defin edilmesi zorunlu bir ritüel olarak kabul edilmektedir. Genellikle, ölen kişinin cenazesinin bekletilmeden aynı gün içerisinde defnedilmesi önerilmektedir (Tesniye, 21:22). Ölen kişinin konulacağı tabutun sade ve çivisiz olması önem arz etmektedir. Bu tercihin ardındaki neden, ölen kişinin toprağa daha hızlı karışması amacıyla metal malzemelerin kullanılmamasına özen gösterilmesidir (Türe, 2015:79).

Vefat edenin yakınları cenaze işlerini sessizlik ve sükûnet içerisinde beklerken, cenaze sırasında "İnea Kutuları" ile para toplama geleneği de dikkat çekmektedir (Behar, 2004:347). Ölen kişi tabut içerisinde mezarlığa taşınmakta ve tabut üç kez yere indirilerek Tevrat’tan bölümler eşliğinde defnedilmektedir. Bu ritüelde, ölen kişinin yüzünün Süleyman Mabedi’ne doğru çevrilmesinin ardında, yeniden dirilişin oradan olacağı inancı bulunmaktadır (Baselel, 2001:324).

Yahudi geleneklerinde, ölen kişiyi mumyalama ritüeline nadiren rastlanmaktadır. İstisnai olarak, Yakup ve Yusuf peygamberlerin mumyalandığı ve bunun Mısır adetlerine dayandırıldığı belirtilmektedir (Tekvin, 50:2-3). Yahudi inancında, ölen kişinin toprağa gömülmesi tavsiye edilmekte ve ölen kişinin yakılmasının uygulanmadığı ifade edilmektedir (Güç, 2001:70). Ayrıca, ölen kişiyi yakma işlemi Yahudiler arasında bir aşağılanma olarak görülmektedir (Besalel, 2001:48).

Yahudilikte ölümün ardından gerçekleştirilen yas ritüelleri dikkat çekici niteliktedir. Yas tutma gelenekleri arasında öne çıkan uygulamalardan biri, ölüm evine komşular tarafından getirilen yas yemeğidir. Bu uygulama yalnızca bir günle sınırlı olup, ölüm evinin murdar kabul edilmesi nedeniyle cenaze evinde yemek yapılmamaktadır. Bu sebeple, komşular yedi gün boyunca yemek pişirip cenaze evine götürürler (Besalel, 2001:208).

Yahudi geleneklerinde ölen kişiyi anmak amacıyla yakınları tarafından oruç tutulur (Atağün, 2013:95). Bu oruç, Davud, Saul ve oğlu Yonatan'a dayandırılır ve yedi güne kadar devam edebilir (Güç, 200:76). Yas süreci "Avelut" olarak adlandırılır ve ilk üç gün ağlayarak, sonraki yedi gün yas tutarak ve otuz gün boyunca traş olmadan ve yıkanmadan geçirilmektedir (Behar, 2004:390). Yas tutan kişinin, ilk tepkisini ağlayarak göstermesi ve ardından yedi gün boyunca elbiselerini yırtması dikkat çekicidir (Tekvin, 37/34). Ayrıca, yas sürecinde dünya işleri ile uğraşmak, yıkanmak, güzel kokular sürmek, cinsel ilişkiye girmek, traş olmak ve selam vermek yasaktır (Behar, 2004:390).

Birinci derece yakını ölen kişilerin belirli yas kurallarını yerine getirmesi gereklidir. Ölen kişinin yanında yemek yenmez, et ve şarap tüketilmez, cinsel ilişkiye girilmez ve ölen kişi gömülmeden dışarı çıkılmaz (Besalel, 2001:455). Şiva olarak bilinen ilk yedi günlük yas sürecinde, aynalar ters çevrilir, selamlaşmak yasaktır, cinsel ilişki ve yıkanma yasaklanmış olup, yalnızca el, yüz ve ayakların soğuk su ile yıkanmasına izin verilir. Ölen kişinin evinde yedi gün boyunca lamba ve mum yakılır, yas tutanlar yerde oturduğu belirtilmektedir (Besalel, 2001:775).

Yas süresi boyunca yeni elbise giyilmesi, kutlama ve eğlence yapılması, hediyeleşme, evlilik gibi eylemler yasaktır. Bu yasaklar birinci derece yakınlar için on iki ay, diğer yakınlar için otuz gün boyunca sürdürülmektedir (Besalel, 2001:776). Cenaze sonrası ilk yemek, "Avraa" olarak adlandırılır ve bu süreçte komşu ve arkadaşların yemek

pişirip getirmesi sorumluluğu bulunmaktadır. Avraa sofrasının ilk yemeğinde öncelikle yumurta ve mercimek yenir, ardından acı ve kederin hafifletilmesi amacıyla şarap ve içki içilmesine izin verilir (Behar, 2004: 398-399).

Yahudi geleneklerinde, ölen kişinin bedeni itibarlı ve saygın kabul edilmekte, cenaze işlemlerine katılmak ve yaslarına ortak olmak onurlu bir görev olarak görülmektedir (Türe, 2015: 83). Defin işlemi tamamlandıktan sonra, cenaze yakınlarına sabır ve metanet dilemek amacıyla yas evine gidilerek komşular, arkadaşlar ve akrabalar tarafından yemek getirilir. Ardından yas tutanlara "Allah sabır versin" denilerek evden ayrıldıkları belirtilmektedir (Türe, 2015: 86). Yahudi adetlerinde matem yemeği geleneği yaygın bir şekilde sürdürülmektedir (Besalel, 2001:85).

Yahudiler mezar yerlerini eğimli ve engebeli topraklara uygun arazilerden seçtikleri görülmektedir. Yahudilerde mezarlıklar genellikle ailelere aittir ve aile mezarlığına defin etme geleneği yaygındır. Bu bağlamda, aile mezarlığı satın almanın oldukça önemli olduğu vurgulanmaktadır. Aile mezarlıkları dışında farklı bir mezarlığa defin etme ise ceza olarak kabul edilmekte ve cenazenin kabirden çıkarılması ve nakli ceza olarak ifade edilmektedir (Güç, 2001:71-73). Mezarlıkta yemek yemek, çalışmak, mezarlığı yol güzergahı olarak kullanmak ve hayvan otlatmak yasaktır. Ölen kişinin mezarına ilk ziyaret ise, üç ay sonra mezar taşının dikilmesiyle birlikte gerçekleşmektedir (Besalel, 2001:116).

Musevi inancında, birinci derece yakını vefat edenlerin defin sonrası 7 gün, 30 gün ve 1 yıl içerisinde yas tutmaları zorunludur. Yas sürecinin ilk yedi gününe "Şiva", otuz gününe "Şeloşim" ve bir yıl süren çeşitli yas kültürlerine ise "Yahrtzeit" denir. Bu bağlamda, ölen kişiler ardından yapılan yas ritüellerinin bir yıl sürdüğü dikkat çekmektedir. Yahudiler, ölen yakınlarını farklı zamanlarda merasim ve dualar yaparak andıkları belirtilmektedir (İnci, 2019:47).

2.4.2. Hristiyanlık

Hristiyan itikadında ölüm olgusunun temelinde günah kavramının etkin rol oynadığı görülmektedir. Zira insanoğlu yaratıldığında cennette ölümsüzken, şeytanın aldatmasıyla yaratıcının emrine uymadığı için cennetten çıkarılarak yeryüzüne gönderilmesiyle ölümlü olduğu inancı bulunmaktadır. Netice itibariyle insanın dünyada en büyük düşmanının ölüm olduğuna inanılmaktadır (I. Korintoslulara,

15:26). Ayrıca günahın ilk insan Adem aracılığıyla yeryüzüne girmesiyle birlikte ölümün bütün insanlığın ortak kaderi olduğu anlayışı tüm insanları günahkar olarak kabul etmektedir. İncil'e göre ölüm, insanlık için önüne geçilemez bir olgu ve günahın bir sonucu olarak kabul edilerek günahın karşılığı ancak ölümdür inancına sahip oldukları görülmektedir. Nitekim İsa'nın fiziksel ölümü, tüm insanların günahlarına kefarete kabul edilirken (Romalılar 6:23) dirilişi ise insanların kurtuluşunu sağlayacağına inanılmaktadır (Petrus 3:12).

Kitabı Mukaddes'te iman edenler için ölüm uykuya benzetilerek (Yuhanna 11:13) Tanrının emir çağrısıyla bir gün uyudukları kabirlerden uyandırılarak İsa Mesih'in yanına yüceltilecekleri tebliğ edilmiştir (Selanıklılar 4:13-18; Vahiy 7:9-17). Hristiyan itikadında kutsal sayılan birinci tören olan vaftiz, akidesine göre ölen kişinin İsa Mesih'te tekrar doğduğunu simgelemektedir. İkinci önemli tören ise İsa'nın sofrasına sembolik olarak oturup iştirak ederek yaratıcı ile birleştikleri ifade edilmektedir. Ölüm nihai manada yaratıcının krallığına katılarak kesin kurtuluşa ulaşılacağına inanılmaktadır (Gürkan, 2007: 33)

Ölüm olgusu, Hristiyan inancına sahip kişi için doğuş olarak nitelendirilmektedir. Ölümle birlikte ilahi alem de yeniden doğuş gerçekleşerek sonsuz yaşama geçiş ve hakiki özgürlüğe erişilmektedir. Ruh bedende yaşadığı sürece Tanrıdan uzak kaldığı ve ruhun bedenden ayrılmasıyla ruhun ölümsüzleştiğine inanılmaktadır (Özkan, 2017:247-248).

Ölümün dikenine benzetilen günah eylemi kuvvet ve otoritesini ise mukaddes yasalardan almaktadır (I. Korintoslulara, 15:56). Yaratıcının yasakladığı meyveyi yiyerek günahkar olan ve cennetten çıkarılan Adem, yeryüzünde ölüme mecbur bırakılmıştır. Adem'in neslinden gelen insanoğlu da günah ve ölüm dairesi içerisine hapsolmuştur. Bu sebepten ötürü yasa-günah-ölüm üçgeni içerisine mahkum olan insanoğlu, İsa Mesih'in zamanına kadar bu kısır döngünün devam ettiği ifade edilmektedir (Kara, 2009:46).

Diğer din ve inançlarda görüldüğü gibi Hristiyan inanç ve geleneklerinde de ölüm sonrası bir takım ritüellerin gerçekleştirildiği görülmektedir. Hristiyan bir kişi öldüğünde inancı gereği papaz, vaftiz ailesi ve komşuları cenaze evine teşrif ettikleri belirtilmektedir. Ölen kişinin bedeni yıkanarak kefenlenmekte sonra tabuta koyularak kiliseye götürülerek ilahiler eşliğinde törenler gerçekleştirilir. Daha sonra hazırlanan

mezarın başında bir takım merasimlerin devam ettiği belirtilmektedir. Ölen kişi defin edildikten sonraki ilk gün cenaze evinde yemek ikramları yapılır. İkinci gün ise törenler devam ederken ölen kişinin yakınları kilisede ihtiyaç sahiplerine yemek dağıtılmaktadır. Üçüncü günde papaz ve ölenin yakınları mezarın başında tutsüler yakarak bazı ritüelleri yerine getirdikleri ifade edilmektedir. Yasta olan aile teselli edilerek ölen kişinin ruhunun aydınlatılması ve huzura erişmesi için mezar başında ışıklar yakıldığı belirtilmektedir. Hatta bazı bölgelerde mezar yiyecekler koyulduğu söylenmektedir (Rutherford, 1990:115-127).

Hristiyanların inanç ve geleneklerinde, ölen kişilere yapılan son yağlama ritüeli büyük önem taşımaktadır (Cilacı, 2001:78). Bu uygulamanın arkasında, ölen kişinin Tanrı'nın huzuruna çıkıncaya kadar günahlarının affedileceği ve Tanrı ile birlikte olacağı inancı bulunmaktadır (Atasagun, 2013:258). Yağlama işlemi, yalnızca piskoposlar ve rahipler tarafından dualar eşliğinde gerçekleştirilmektedir (Aydın, 1998:350). Hristiyanlıkta kutsama ayinleri arasında, ölüm döşeginde olan ve ölen kişilere yapılan kutsal yağ sürme işlemi önemli bir yer tutmaktadır (Challege, 2002:88).

Hristiyanlar, ölen kişinin defni konusunda aceleci davranmazlar; yasın duyurulması, resmi prosedürlerin yerine getirilmesi ve cenaze törenine katılacak yakınlarının gelmesi için cenazenin bir haftaya kadar bekletilmesinde sakınca görmezler. Bu süre zarfında, ölen kişinin üzerine haç konulmakta ve İncil'den bölümler okunmaktadır. Hristiyan mezhepleri arasında ölüm sonrası ritüel ve törenlerde farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıkların sebebi, mezheplerin inanç ve kültürel anlayışlarının çeşitlilik göstermesidir. Her mezhep, kendi inanç ve geleneklerine uygun olarak hareket ederek, cenazelerin aynı mezarlığa defnedilmesine bile izin vermemektedir (Gökçöl, 1999: 98-100).

Cenaze, tabuta yerleştirildikten sonra yaşadığı evden kiliseye getirilir. Kilisede ölen kişinin bedeni yıkanır, kefenlenir ve üzerine kutsanmış su serpilir. Cenaze yakınlarının talepleri doğrultusunda, ölen kişiye günlük kıyafetler veya kadınlara gelinlik, erkeklere smokin gibi giysiler giydirilir. Tabuta konulan cenaze, dualar eşliğinde salona götürülür. Tören sırasında, cenaze yakınları ilahiler okur ve dualar eder. Genellikle tabutun üzeri kapalı olur, ancak önemli kişilerin cenazelerinde tabutun üzeri açık olabilir (www.hristiyanurk.com). Tabut, yanlarındaki tutma yerlerinden dört kişi tarafından, din adamının öncülüğünde mezarlığa taşınır. Dualar eşliğinde, tabut Kudüs'e bakacak şekilde mezara yerleştirilir ve defnedilir. Din adamı, cenaze

yakınlarına ölen kişinin dünyadaki iyiliklerini ve güzel yönlerini anlatan bir konuşma yapar (Gökçöl, 1999:98-99).

Hristiyan inancında, ölen kişinin bedeninin yakılması yasaklanmamış olup, sıkça görülen gelenekler arasında yer almaktadır. Genellikle ölen kişiler tabutla defnedilse de, ölen kişinin vasiyeti veya cenaze yakınlarının talepleri doğrultusunda cesetler, krematoryum adı verilen özel yerlerde yakılabilir. Ancak, ölen kişinin krematoryumda yakılması için öncelikle dini ritüellerin gerçekleştirilmesi zorunludur. Bu ritüellerin ardından yakılan cesedin külleri, herhangi bir kapta veya kavanozda muhafaza edilebilir ya da havaya serpilebilir (Gökçöl, 1999:98-100).

Hristiyan geleneklerinde, ölen kişinin ardından anma için yas süreci, cenaze defnedildikten sonra başlar ve kırk gün sürer (Yıldırım, 2005:108-109). Cenazenin defninden sonra, birinci, sekizinci ve kırkıncı günlerde dualar okunur ve ihtiyaç sahiplerine yemek ile yardımlar yapılır. Genç yaşta ölen kişiler için kurban kesildiği de belirtilmiştir (Ateş, 2003:48-49). Yahudi geleneklerinde olduğu gibi, Hristiyan adetlerinde de ölen kişinin akrabaları ve komşuları tarafından cenaze evine yemek getirilmesi dikkate değerdir. Ölen kişinin yakınlarının acılarını paylaşmak ve bu zorlu süreci aşmalarına yardımcı olmak amacıyla, üç gün boyunca cenaze evine gidilerek yaslarına katıldıkları görülmektedir (Yıldırım, 2005:109).

Hristiyan geleneklerinde, ölen kişinin birinci derece yakınlarının acılarını ve üzüntülerini ifade etmek amacıyla belirli pratiklere başvurdıkları görülmektedir. Ölüm gerçekleştiğinde, aileden biri kapıları kapatarak matemi simgeleyen siyah bir tül asar ve yas süreci başlar (Ünal, 1998: 479). Bu süreçte, cenaze töreninde ve ilk altı ay boyunca siyah kıyafetler, sonraki altı ayda ise koyu renkli kıyafetler giymeyi tercih ederler (Aydın, 2004:138). Ayrıca, ölen kişinin son bir kez görenlerin zihinlerinde iyi bir izlenim bırakması ve tabut içinde mutlu ve huzurlu bir şekilde uyuyormuş gibi görünmesi amacıyla, cenaze evinde makyaj yapılmaktadır. Bazı Hristiyanların ölen kişiyi, sevdiği mekanlara götürdükleri de belirtilmektedir (Türe, 2015:140).

Hristiyanların ölüm sonrası geleneklerinde, ölen kişi tabutla birlikte mezara konularak üzerine toprak atılır ve defin işlemi gerçekleştirilir. Ölen kişinin bedeni ile tabut arasına hiçbir şey koyulmadan, sadece tabutla defin edilir (Thevenot, 1978:142). Defin işlemi tamamlandıktan sonra, kabir ziyaretlerinde mezarın başında mum yakma geleneği yaygındır. Mezar başında mum yakma adeti, ateş kültü inancının etkisiyle

gelişmiş olup, Hristiyanların Hz. İsa'dan sonra Ruhul Kudüs'ün ateşi ile vaftiz edeceğine inanmalarından kaynaklanmaktadır (Aydın, 2004:62).

Hristiyan mezarlarının şekil ve yapılarında inanç, toplumsal yapı ve sınıf farklılıklarının etkili olduğu görülmektedir. Ayrıca, sanayileşmenin büyük etkisi ve hızlı nüfus artışıyla birlikte şehirleşmenin de mezarlıkların yapısında önemli bir rol oynadığı dikkat çekmektedir. Hristiyanlar, ölen kişileri hatırlamak ve yas tutmak amacıyla mezar taşlarına isimlerini yazmayı önemli bulurlar. Sanayileşme sürecinde, insanların zenginleşmesiyle birlikte daha düzenli, planlı, estetik ve mimari açıdan zengin mezarlıkların oluşumu hızlanmıştır. Mezar taşlarına, Mesih'e olan inancın bir göstergesi olarak haç işareti koymak Hristiyanlar için büyük bir öneme sahiptir.

Müslüman geleneklerinde mezarların üzerindeki toprağın hörgüç veya balık sırtı şeklinde olması yaygınken, Hristiyanlarda mezarın toprakla aynı seviyede olması gerektiği ifade edilmektedir. Hristiyan inancında, farklı mezheplere mensup aile bireylerinin yan yana ve aynı mezarlığa defin edilmesi ancak kilisenin izni ile gerçekleşebilir. Mezarlıkların yer sıkıntısı nedeniyle, üç veya beş yıl önce defnedilen kişilerin mezarları açılarak kemiklerin kutulara konup ailelerine teslim edilmesi ve muhafaza edilmesi yaygın bir uygulamadır. Din adamları ve kilise görevlileri genellikle kilisenin bahçesine veya bodrumuna defnedilirdi, ancak hastalıkların yayılması nedeniyle günümüzde Hristiyan din adamları ve kilise görevlilerinin belediyenin tahsis ettiği mezarlara gömüldüğü ifade edilmektedir (www.hristiyanform.com).

2.4.3. İslamiyet

İslam inancına göre ölüm, ölüm anı ve sonrası etrafında şekillenen inanç, ibadet ve pratikler açısından Müslümanların hayatlarında önemli bir yere sahiptir. Nitekim ölüm hadisesi insanoğlunun dünyada sınav halinde olduğunu hatırlatmakla birlikte ders ve ibret alabileceği önemli olgulardan biri olarak görülmektedir (Hatemi, 2001:76).

Kuran'da ölüm olgusu mevt kelimesi olarak 173 yerde zikredilmektedir (Abdulkaki, 1987:678-680). Mevt, yaşamın karıştıdır. Ölen kişi meyt, ölecek olan kişiler ise meyyit olarak tanımlanmaktadır (İbn Manzur, 1994:90-92). Kur'an'da Hz. Peygambere yönelik “ *İnneke meyyitün ve innehüm meyyitun* “, “ *Şüphesiz sende öleceksin, onlarda ölecekler* “ (Zümer,39:30) ayetinde de ifade edilmektedir. Araplar, mevt

kelimesini ‘‘suk n’’ olarak nitelendirip sakin olan her Őeyin ölmüŐ olduğunu kabul etmektedir (Isfahani, 1983:497). Ölüm, uyku halinde kişinin zihin ve fiili davranıŐlarının durmasından dolayı uykuya benzetilmektedir. Hatta uykuyu yarı ölüm, ölümün gerçekleşmesi de ağır uyku olarak söylendiği gibi yoksulluk, yaşlılık ve zillet gibi kelimelerle de tanımlanmaktadır ( bn Manzur, 1994:92).

 slam akidesine göre ölüm bir yok oluş veya bir son değil, başka bir yaşama geçiş olarak tarif edilmektedir. Bu nedenle ölüm, kötü ve istenilmeyen bir olgu değil, hakiki sevgiliye kavuşma, buluŐma olarak algılanarak Müslümanların hazırlık yaptĐı bir vuslata dönüŐmektedir (Aldemir, 2014:398).  l m  bir yok oluş ve son olarak değil (Tuğ, 1987:87), yeniden doğuş olarak kabul eden  slam itikadının etkilerini Őiirlerde de görmek mümkündür. Nitekim Yunus Emre’nin ‘‘ *Ten fanidir, can  lmez,   n gitti geri gelmez / ölür ise ten ölür, canlar  lesi değil* ‘‘¹ mısraları ölüm sadece bedenin dünyada yok olması olarak belirtilirken ruhun ise başka bir alemde yeniden doğduğunu göstermektedir.

Yüce kitap Kuran-ı Kerim’de, Allah ve Resulüne iman eden  slam dininin müntesiplerine ölümden sonra sonsuz mutlu bir yaşamı ve peygamberler, doğru olanlar, Őehitler ve iyi kimselerle olacakları müjdesi verilmiştir (Nisa 4:69). Ölümün tüm canlılar ve insanlar için evrensel bir gerçek olduğunu vurgulayarak her insanın mutlaka öleceği gerçeğinin unutulmaması ve bilinmeyen ölüm zamanına karşı her an hazırlıklı olması, ölüm geldiğinde ise teslimiyet gösterilmesi olgun Müslümanların nitelikleri olarak zikredilmektedir. Ayrıca dünya yaŐamına bağlanarak, mutluluk ve huzuru dünyada arayanları kınayarak, gerçek mutluluğun ve huzurun yaratıcıya karşı sevgi beslenmesi, emirlerine itaat edilmesiyle olacağı belirtilmektedir (Yunus 10:7-8).

Ölüm anının yaklaŐtıĐını hisseden Müslüman kişi, Allah’a kavuŐacaĐı inancından dolayı ölümü çok güzel ve sevimli duygulara bürünerek karşıladığını tanımlamaktadır (Müslim, ‘‘Zikir’’,14-18 ; Tirmizi, ‘‘Cenaiz’’, 67). Dünyadaki yaşı ilerledikçe bunu fırsat olarak gören Müslüman kişi, salih ameller iŐleyerek ahirete daha çok hazırlık yapmaktadır. Ayrıca  l m  unutmamak, ölüm sonrası hayata hazırlık yapmayı teşvik etmekle birlikte insanın huzur ve mutlu olmasında önemli etken olduğu belirtilmektedir (Aldemir, 2014:400). Nitekim Hz. Peygamber’in ‘‘ Gerçek akıllı insan

¹ <http://yunusemre.net/siirler/84-sakingil.html> Erişim tarihi: [14.02.2024]

odur ki sıklıkla ölümü hatırlar ve ölüm sonrasına en iyi hazırlığı yapar ‘‘ (Beyhakî, ‘‘Kitâbü’z-Zühd’’, 212) buyurarak ölüm sonrası yaşamın önemine vurgu yapmaktadır.

Yaşamının merkezine Allah’ın emir ve isteklerini ölçü alarak dizayn eden kişiler için ölüm, ebedi bir mutluluğa açılan kapı ve yeni bir hayatın başlangıcı olarak görülmektedir. Bu sebepten ötürü yepyeni yaşama yolculuk yapacak ölen kişilerin öncelikle cesetleri yıkanması ve beyaz kefene sarılmasıyla bedeni kirlerden arındırılıp cenaze için yapılan namaz, dua ve ritüeller ile manevi kirlerden arındırılıp ahiret hayatına uğurlanmaktadır. İslam inancına göre yaratılanların en şerefli olan insan (el-Tin 95:4) dünya hayatında saygı ve hürmet gösterilmesi emredilirken öldükten sonrada cenazeye saygı gösterilmesini ve rencide eden tutum ve davranışlardan sakınılması gerekmektedir (Şener, 1993:354).

İslam akidesinde ölen kişinin arkasından acı, üzüntü ve kederin sürekli canlı tutulması ve yasın devam ettirilmesi istenmediğinden dolayı seneyi devriyeler, özel merasimler bulunmamaktadır. Zira en sevdiklerinin ahirete irtihalinden sonra onları hatırlama aracı olarak ölüm yıldönümü için özel bir uygulama yapmayan Hz. Peygamber’in vefatından sonrada ölüm yıldönümü merasimleri yapılmadığı bilinmektedir. Fakat ölen kişinin özel bir zaman ve gün belirlenmeden yaşam içerisinde çeşitli vasıtalar ile rahmetle anılmasının ve dua edilmesinin teşvik edildiği belirtilmektedir (Uludağ, 2001).

İslam inancına göre ölümü istemek ve dilemek hoş görülmeyen bir davranış olarak kabul edilmektedir (Ebu Davud, ‘‘Cenaiz’’,13). Allah tarafından imtihan edilmek için verildiğine inanılan birtakım hastalıklar ve kazalar; karın ağrısından, taundan, boğularak, depremde ve doğum esnasında ölümün gerçekleşmesiyle şehit sayılacağı belirtilmektedir (Ebu Davud, ‘‘Cenaiz’’,13). Ölüm döşeginde olan kişilere güzel kıyafetler giydirilmesi (Ebu Davud, ‘‘Cenaiz’’,18) yanında dua edilmesi ve ‘‘La ilahe illallah’’ (Müslim, ‘‘Cenaiz’’,1) kelime-i tevhidin telkin edilmesi tavsiye edilir (Ebu Davud, ‘‘Cenaiz’’,20). Ayrıca ölüm anı yaklaşan sekarat-ı mevt esnasında ölen kişinin ter dökmesi iyi olarak görülür (Tirmizi, ‘‘Cenaiz’’,10). Ölüm esnasındaki kişi Allah’ın rahmetinden ümidini yitirmemeli, korku Allah’ın merhametinin önüne geçirilmemesi gerektiği inancı önerilir (Ebu Davud, ‘‘Cenaiz’’,17).

Müslümanların gelenek ve adetlerinde ölen kişinin haberini insanlara bildirmenin sünnet olduğu belirtilmektedir (Buhari, ‘‘Cenaiz’’,4). Ölüm haberi alan kişiler, ‘‘İnna

lillahi ve inna ileyhi raciun '' ayetini okuyarak ölümü teslimiyet ile karşıladıkları görülmektedir (Ebu Davud, ''Cenaiz'',21). Ölen kişinin arkasından aşırılığa kaçmamak şartıyla hüznlenmek, göz yaşı dökmenin caiz olduğu ifade edilmektedir (Ebu Davud, ''Cenaiz'',28). Nitekim ölen kişinin arkasından aşırı ağlamanın, feryat figan etmenin, yüzüne toprak saçmanın ve dövünmenin, ölen kişi için azap olabileceğinden dolayı dikkatli olunması istenmiştir (Müslim, ''Cenaiz'',17). Cenazenin ardından acı ve kederini ifade ederken kıyafetleri yırtarak ağlamak, yüksek sesle çığlık kopararak bağırmak ve saç, sakal yolmak yasaklanmıştır (Buhari, ''Cenaiz'', 37).

İslam inancına göre ölen kişinin bedeninin yıkanmasında bir takım dini ve kültürel pratiklerin yapıldığı görülmektedir. Ölen kişinin bedeni su ile (Müslim, ''Cenaiz'',6) sağ tarafından başlanarak (Buhari, ''Cenaiz'',10) üç ya da beş defa yıkanması (Buhari, ''Cenaiz'',9) sünnet olarak kabul edilmektedir (Müslim, ''Cenaiz'',36). Ölenin bedeni son yıkandığında ise güzel misk kokusu dökülmektedir (Ebu Davud, ''Cenaiz'', 37). Ölen kişi yıkandıktan sonra beyaz kefen bezi ile sarılmaktadır (Nesai, ''Cenaiz'',38). Tercih edilen kefenin şatafatlı ve çok pahalı olmaması gerekmektedir (Ebu Davud, ''Cenaiz'', 33). Ölen kişilerin kefenleme formlarında erkek ve kadınların farklı oldukları, erkeklerin üç parça kefen bezi (Buhari, ''Cenaiz'' 23), kadınların ise beş parça kefen bezi (Buhari, ''Cenaiz'' 15) ile sarıldıkları belirtilmektedir.

Müslümanların ölüm sonrası ritüellerinde cenaze namazının büyük bir öneme sahip olduğu görülmektedir. Nitekim ölen her Müslümanın cenaze namazının kılınması sünnet ile sabit olduğu kabul edilmektedir (Buhari, ''Cenaiz'',56). Cenaze namazı, ölen kişinin musalla taşına konularak önde imamın arkada ise ölenin yakınlarının saf tutarak dört tekbir şeklinde kılınan namaz olarak tarif edilmektedir (Buhari, ''Cenaiz'',56). İslam inancına göre Müslümanların cenaze namazına katılmaları teşvik edilerek karşılığında ise sevap verileceği müjdelenmiştir (Buhari, ''Cenaiz'',57). Hatta insanların cenaze merasimleri aracılığıyla şahitlik etmesi açısından önem taşıdığı, salih kırk kişinin şahitlik yapmasının ise ölen kişinin cennete gideceği inancı kabul edilmektedir (Müslim, ''Cenaiz'',59). Müslüman bir kişi için ölüm, dünya sıkıntı ve zahmetlerinden kurtulma, sevgiliye kavuşma olarak algılanırken günahkar bir kişinin ölümü ile insanların ölen kişinin fenalık ve kötülüklerinden kurtulduğuna inanılmaktadır (Müslim, ''Cenaiz'',61).

İslam gelenek ve adetlerinde erkekler cenazeyi tabutla taşırlarken geriden gelen insanlar ise cenazeyi takip etmektedir (Buhari, ‘‘Cenaiz’’,2). Cenazeyi taşıma, takip ve defin esnasında kadınların erkeklerle karışması yasaklanmıştır (Müslim, ‘‘Cenaiz’’, 34-35). İslam kültüründe cenaze tabutla yere koyulana kadar ayakta durulma uygulaması görülmektedir (Buhari, ‘‘Cenaiz’’,46-47). Müslümanlar ölen kişinin cenazesini seri ve hızlı bir biçimde taşır (Müslim, ‘‘Cenaiz’’, 51) definin biran önce gerçekleşmesine oldukça dikkat edilmektedir (Buhari, ‘‘Cenaiz’’52). Cenazenin mezarlığa taşınması sırasında herhangi sesli bir nümayiş yapılmaması (Ebu Davud, ‘‘Cenaiz’’, 46), yürürken ateş yakılmaması doğru görülmemektedir (Muvatta, ‘‘Cenaiz’’, 4).

İslam inancına göre ölen kişinin bedeni yıkanır, kefenlenir daha sonra cenaze namazı kılınp bekletmeden defin edilmesi tavsiye edilmektedir (Ebu Davud, ‘‘Cenaiz ’’,38). Ölen kişinin bedenini ‘‘bir adam boyu ‘‘ ölçüsünde kabir kazılarak defin edilmektedir (Ebu Davud, ‘‘Cenaiz’’,71). Ölenin yakınları tarafından kabre indirilerek (Ebu Davud, ‘‘Cenaiz’’,66), cenaze kible yönüne doğru açılan oyuğun içine konularak (Ebu Davud, ‘‘Cenaiz’’,65) üzeri kerpiç veya tahta ile örtülerek toprakla kapatılmaktadır (Müslim, ‘‘Cenaiz ’’, 90). Cenazelerin defin zamanları için herhangi bir vakit belirlenmediği gece vaktinde defin edildiği de görülmektedir (Buhari, ‘‘Cenaiz ’’, 68). Ölen kişilerin üstü kapalı alanlara defin edilmesinde bir sakınca görülmezken mezarların üzerine mescit ve resim yapılması yasaklanmıştır (Buhari, ‘‘Cenaiz ’’, 70). Şehit olanların ise yıkanmadan (Buhari, ‘‘Cenaiz ’’,74) ve kıyafetleriyle defin edildiği de belirtilmektedir (Ebu Davud, ‘‘Cenaiz ’’,31).

İslam geleneklerinde kabirlerin yer ölçüsünün hizasından yüksek olmaması (Müslim, ‘‘Cenaiz’’ 92), kabirlerin üzerine oturulması (Müslim, ‘‘Cenaiz’’ 94), kabirlerin mescit olarak kullanılması da uygun görülmemiştir (Buhari, ‘‘Cenaiz’’,61). Kabirlerin baş tarafına taş koyulmasında herhangi bir sakınca olmadığı ifade edilmiştir (Ebu Davud, ‘‘Cenaiz’’,63). Genel bir doğal afet, deprem, sel, yangın veya savaş gibi sebeplerden dolayı ölümler gerçekleştiğinde mescit de ‘‘taziye oturuşu ‘‘ yapılarak (Ebu Davud, ‘‘Cenaiz’’,25) yüksek sesle ağlamadan, dua edilmesinde bir sakınca görülmemiştir (Müslim, ‘‘Cenaiz’’, 7).

İslam filozoflarının ölüm anlayışlarında gerçek ölümü cehalet, yaşamının işaretini ise bilgi sahibi olmak ile tanımlamalarında Kur’an ayetlerinin ve Hz. Peygamber’in hadislerinin izlerini görmek mümkündür (Yiğit, 2020:726). Nitekim ilk İslam

filozoflarından Ebû Ya'kûb el-Kindî, ölüm olgusundan ziyade ölüm karşısındaki tutum ve tavırların korku, endişe ve memnuniyetsizliğin altında yatan sebebin cehalet olduğunu belirterek insanların ölümü bir yok oluş olarak anlamlandırmalarının bilgisizlikten kaynaklandığını ifade etmektedir (el-Kindi, 2015:506-508). Yine ölüm korkusu üzerine yoğunlaşan Ebû Bekir er-Râzî, akıl sahibi kişilerin ölümü korku olarak değil, acı, ıstırap ve sıkıntılardan kurtuluş olarak görmeleri gerektiği ve ahiret hayatının dünya yaşamından daha değerli ve üstün olduğunu vurgulamaktadır (er-Râzî, 2016:188-190).

İhvân-ı Safâ'ya göre doğum, bedenin dünya hayatında var oluşu ve yaşamın başlangıcı açısından çok önemlidir. Ölüm ise dünyadaki bedenden ruhun ayrılmasıyla yeni bir yaşamda doğuşu ve başlangıcı ifade etmektedir. Başka bir deyişle doğum, dünya hayatının başlangıcı ve nedeni ise öteki ruhani yaşamda doğmak için de ölüm gerekli bir olgudur. Ölümü, Allah'ın kullarına verdiği armağan olarak tarif eden İhvân-ı Safâ, sonsuz bir yaşamın ancak ölüm ile olacağını belirtmektedir (Akt.,Karaman, 2014:46:47).

İbn Miskeveyh ölümü, ruhun bedenden ayrılması olarak tanımlayarak ölümün bir yok oluş olmadığını altını çizmektedir. Dünya yaşamında fani olan insan bedeni, ölümle birlikte tekamüle erişerek varlığı mükemmellik seviyesine ulaşmaktadır. Nihai sonuçta ise insan bedeninin dünyadaki acı, keder ve ıstırapının ölümle sonra erdiğini belirtmektedir (İbn Miskeveyh,1985:174-176).

İbn Tufeyl'e göre ölüm, kalpteki sıcak buharın vücuttan ayrılmasıyla gerçekleşen bir süreçtir. Dünya yaşamındaki acı, ıstırap ve kederden kurtulmanın ardından mutluluk ve ferahlığa ulaşıldığı düşünülür (İbn Tufeyl, 1985:79,127-128). İnsanın ölümle karşılaşması, doğaüstü bir güç tarafından ruhun bedenden ayrılmasıyla gerçekleşir ve kendiliğinden gerçekleşmemektedir. (Akşit, 2017:214).

İbn Rüşd, bedeni araç olarak kullanan nefsin ayrılmasını ölüm olarak nitelemektedir. Nitekim ruhun vücudu terk ettiği anı ise uyku üzerinden değerlendirmektedir. Çünkü insan uyku halindeyken duyu yeteneklerine ve organlarına egemen olmadığı gibi ölümde de tüm duyu ve yaşam organlarını kaybettiğini belirtmektedir (İbn Rüşd, 1986:313).

İbnü'l-Arabî, ölümü bir süreç olarak tanımlar ve ani ölüm ile yavaş yavaş gerçekleşen ölüm arasında ayrım yapar. Bir süreç içinde ölen bireylerin manevi olarak bazı

bilinmeyen ve gizli deneyimlere tanıklık ettiklerini belirtirken, ani ölüm yaşayanların ise bulundukları duruma göre ölümlerinin gerçekleştiğini ifade eder (İbnü'l-Arabî, 212).

Mevlana, ölümü, bireyin dünya yaşamındaki arzuları ve isteklerinin kaynağı olan beden ile nefis arasındaki mücadeleyi, bedenin nefis üzerindeki egemenliğini en aza indirerek sevgiliye kavuşma olarak değerlendirir (Yazoğlu, 2007:10). Nefsi, bedenin içinde gizlenmiş bir hazineye benzetir ve bedenin arzularına karşı nefsin inatla direnmesinin, ruha sonsuzluk duygusu verdiğini vurgular (Mevlana, 1990:274).

Gazali, ölümün yok oluş olduğunu, insanın tekrar dirilmeyeceği, ruhun ölümle yok olacağını ve sevap, günah neticesinde mükafat veya ceza olmayacağı görüşlerini reddederek ölümün sadece bir değişimden müteşekkil olduğu vücuttan ayrılan ruhun mükafat veya ceza içinde ölümsüz olarak yaşayacağını belirtmektedir (Başçı, 1994:61). Gazali, Hz. Peygamberin “Uyku ölümün kardeşidir.” hadisinin tesiri ile dünya ve ahiret münasebetini uyku ve uyanıklık teşbihi üzerinden uykuda olanların görmediklerini uyanık olanların gördüğünü ve ölümle birlikte yeni bir uyanış olduğunu, ahiret hayatını ise uykudan uyanan insan misali ruhların göreceğini söylemektedir (Gazâlî, 2019:881).

İslam düşünürleri, ölümü bir yok oluş değil, yeni bir hayatın başlangıcı olarak kabul ederler. Bu perspektif, Müslümanların ölüm karşısında korku ve endişe duymalarının önüne geçerek, ölüm olgusunu doğal bir süreç olarak kabul etmelerini sağlar ve ölüm sonrası hayat için hazırlık yapmalarını teşvik etmektedir.

2.5. Türkiye’de Cenaze Hizmetlerinin Tarihsel Gelişimi

Ölüm olgusu, günümüzde toplumsal hayatın en karmaşık ve çoğu zaman tabu olarak görülen yönlerinden biri haline gelmiştir. Ölüm ve ardından gelen ritüeller, toplumların kültürel yapısını ve inanç sistemlerini anlamada kritik bir rol oynamaktadır. Ölüm sonrası uygulamalar ve gelenekler, zamanla değişime uğrayarak, toplumların geçirdiği sosyokültürel dönüşümleri gözler önüne sermektedir. Bu değişim, özellikle kentleşme sürecinde daha belirgin hale geldiği görülmektedir. Şehirlerin mekânsal yapısında mezarlıklar ve kabristanlıklar, yalnızca ölümlerin ebedi istirahatgahları değil, aynı zamanda toplumun dini ve kültürel belleğini taşıyan alanlar olarak dikkat çektiği gözlemlenmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti dönemlerinde, ölüm sonrasında uygulanan cenaze ritüelleri ve diğer pratikler, tarihsel süreçte önemli bir dönüşüm geçirmiştir. Bu bağlamda, ölüm sonrası pratiklerin incelenmesi, yalnızca toplumsal yapının anlaşılmasında değil, aynı zamanda bu pratiklerin değişen zaman içerisinde nasıl evrildiğini ve modernleşmenin bu uygulamalar üzerindeki etkilerini anlamakta da büyük bir öneme sahiptir. Özellikle kentleşmenin hız kazandığı dönemlerde, ölüm sonrası ritüellerin ve cenaze hizmetlerinin yeniden şekillendiği gözlemlenmiştir (Eldem, 2018:9-10).

Ölüm olgusu ve ardından gelen ritüeller, toplumsal yapının önemli bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde bu pratiklerin incelenmesi, toplumsal değişimin izlerini sürmek ve bu değişimin dini, kültürel ve mekânsal yansımalarını anlamak için değerli bir kaynaktır. Bu açıdan bakıldığında, ölüm sonrası pratikler, toplumların kültürel kodlarını çözmek ve kentleşmenin toplumsal hafızaya olan etkisini değerlendirmek için kritik bir inceleme alanı sunar.

2.5.1. Osmanlı Döneminde Cenaze Uygulamaları

Osmanlı İmparatorluğu'nun sosyal, ekonomik, kültürel ve dini yaşamında İslam inancının derin izleri görülmektedir. Ölüm olgusu, toplumsal ve bireysel düzeyde önemli bir yere sahip olup, ölüm anında ve sonrasında gerçekleştirilen ritüellerde İslam inancı kadar gelenek ve görenekler de büyük bir rol oynamıştır. Ölümle ilgili pratikler, cenaze törenlerinden defin işlemlerine ve mezar yapılarının biçimlenmesine kadar uzanan geniş bir yelpazede, dönemin toplumsal yapısını ve kültürel anlayışını yansıtmaya açısından önem taşır.

Osmanlı döneminde ölüm anında ve sonrasında gerçekleştirilen ritüellerde, İslam dininin belirleyici bir etkisi vardır. Ölüm anında hastanın son nefesinde telkin verilmesi, vefat eden kişinin yıkanarak kefenlenmesi, cenaze salası okunması ve defin işlemlerinin İslami kurallar çerçevesinde yürütülmesi, dönemin dini uygulamalarının bir yansımasıdır. Bu ritüeller, sadece dini bir gereklilik olarak değil, bunun yanı sıra toplumsal bir uygulama biçiminde hayata geçirilmiştir. Bu bağlamda, Osmanlı toplumunun ölüm olgusuna ilişkin ritüelleri ve uygulamaları, dönemin dini ve kültürel yapısını anlamamıza önemli katkılar sunmaktadır.

Ölüm teması, Osmanlı edebiyatı, sanatı ve mezar kitabelerinde sıklıkla işlenmiş bir konudur. Özellikle mezar taşları, Osmanlı toplumunun kültürel hafızasını yansıtan önemli belgeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu taşlar, hem estetik hem de kültürel bir değer taşıyarak, dönemin toplumsal yapısına dair derin izler bıraktığı görülmektedir (Eldem, 2018:48).

İslam dini, ölüm sonrası dönemde müminlere sabırlı ve metanetli olmayı telkin ederken, aşırı tepkilerden kaçınılmasını öğütlemektedir. Ağlamak ve acıyı ifade etmek normal karşılanmakla birlikte, aşırı tepki gösterme, bağırma, yerlerde yuvarlanma, saçları yolma ve yüzlerine kül ya da toprak atma gibi davranışlar İslam'da yasaklanmıştır. Ancak Osmanlı toplumunda, ölüm sonrası yüksek sesle ağlama, feryat ve figan etme, yüzüne toprak atma, yüz ve göğüslerine vurma, saçlarını yolma gibi davranışların yaygın olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca, bazı durumlarda kadınların saçlarını kesmesi, askerlerin ise ok ve yaylarını kırması gibi ritüeller de bu dönemde görülmüştür (Vatin ve Veinstein, 2003:354-366). Bu davranışlar, Osmanlı toplumunun ölüm karşısındaki kültürel tepkilerini ve bu tepkilerin zamanla nasıl şekillendiğini anlamamız açısından önemlidir.

16. yüzyılın başlarında Osmanlı İmparatorluğu'nda vefat eden kişilerin cenazeleri, İslami geleneklere uygun olarak, din görevlileri tarafından teneşir üzerinde yerleştirilir ve ılık su ile sabun kullanılarak baştan aşağı yıkanır. Ardından, gül suyu ve hoş kokular sürülerek kefenlenir ve tabuta yerleştirilirdi (Menavino, 2011:62). Ahşap tabuta konulan cenazenin üzerine kırmızı veya yeşil bir örtü serilir ve bu örtünün üzerine altın ve gümüş işlemelerle süslenmiş mavi kumaşlar konulurdu (And, 2011:188). Tabutun baş tarafında, merhumun sarığı gül ve çiçeklerle süslenerek yerleştirilirdi (Menavino, 2011:62). İslam inancına göre, cenazenin omuzlarda taşınarak mezara götürülmesi sünnet kabul edildiğinden, tahta tabut omuzlarda taşınırdı. Bu hareket, hem ölen kişiye duyulan saygıyı hem de insan onurunu ve değerini yansıtan bir uygulama olarak kabul edilirdi (Bilmen, 2014:295). Osmanlı döneminde vefat eden kişinin mezarı, ya aile fertleri tarafından ya da belirli bir ücret karşılığında kazdırılırdı. Hayattayken mezar yerinin belirlenmesi ve kazdırılması, dinen hoş karşılanmazdı (Bilmen, 2014:297). Ancak, devlet adamları ve itibarlı kimselerin, vefatlarından önce cami hazinelerine veya bahçelerine mezar yaptırdıkları bilinmektedir (And, 2011:189).

Osmanlı döneminde defin geleneği, mezarlıkların kentlerin kimlik ve sembolizminin oluşumunda önemli bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Özellikle, İstanbul'un fethinden sonra, ölen kişilerin mezarlarının türbelere dönüştürülmesiyle, şehre meşruiyet kazandırma ve İslami bir alan açma amacı güdülmüştür. Bu durumun en dikkat çekici örneklerinden biri, Ak Şemseddin'in Eba Eyüp Ensari'nin kabrini keşfetmesiyle, İslami geçmişi olmayan bir şehre dini bir bağlam kazandırılmasıdır (Necipoğlu, 1996:23-25). Eba Eyüp Ensari'nin kabrinin yanına inşa edilen cami ve sonrasında cami haziresi ile mezarlıkların oluşturulması, şehrin dokusunu değiştirmek için etkili bir yöntem olarak kullanılmıştır. Daha sonraki dönemlerde, Osmanlı padişahları ve devlet adamlarının türbelere defnedilmesiyle bir gelenek oluşturulduğu dikkat çekmektedir.

Osmanlı döneminde İstanbul'da defin yerleri ise genellikle iki farklı yöntemle, sur içi ve sur dışı olarak belirlenmiştir. Ancak, padişahlar, devlet adamları, önemli makam sahipleri ve alimler gibi seçkin kişilerin cenazeleri cami hazirelerine defnedilmiştir. Halkın ise daha çok mezar yerlerinin yetersizliği nedeniyle sur dışına, yani şehrin dışındaki mezarlıklara defin işlemlerinin gerçekleştirildiği görülmektedir. 15. yüzyıldan sonra ise şehir planlamalarında mezarlıkların tamamen şehir dışına taşınması politikası dikkat çekmektedir (Vatin ve Yerasimos, 2001:1-5).

Batı'da ise mezarlıkların şehirlerin dışına çıkarılması uygulaması Antik Çağ'da başlamış olup, Orta Çağ'da mezarların şehir merkezlerine, kiliselerin içlerine ve bahçelerine yerleştirildiği gözlemlenmektedir. Batı'da mezarlıklar, başlarda düzensiz bir şekilde çukurlara gömülürken, daha sonra kemiklerin mezarlardan çıkarılarak başka bir yerde muhafaza edildiği bilinmektedir. Batı'da kişiye özgü mezar yerleri bulunmazken, Osmanlı'da her birey için özel mezar yerlerinin olduğu ve mezar taşları geleneği ile ölen kişilerin bilgilerini içeren bir uygulamanın benimsendiği görülmektedir (Aries, 1975:14-25). Osmanlı'nın ilk dönemlerinde sur içine defin işlemleri padişah onayı ile gerçekleşirken, bu nedenle sur içi definlerin daha sınırlı olduğu; 18. yüzyıldan sonra ise cami hazirelerinin vakıflara devredilmesiyle vakıf yetkilisinin izniyle defin yapılmasından dolayı İstanbul'daki sur içi mezarlıkların büyük çoğunluğunun 18. yüzyılda olduğu gözlemlenmektedir (Vatin, 1996:160-166).

Osmanlı döneminde ölüm bilincinin en belirgin ifade biçimlerinden biri olarak mezar taşları öne çıkmaktadır. Bu taşlara yazılan metinlerin, toplumun ve bireylerin ahiret

inancını yansıttığı görülmektedir. İslam inancında büyük önem taşıyan dünya ve ahiret kavramları, mezar taşlarında "fena" (geçici dünya) ve "beka" (sonsuz ahiret) terimleriyle tanımlanmıştır. Nitekim birçok mezar taşında dünya, "darü'l-fena" (fani dünya) olarak adlandırılırken, ahiret "darü'l-beka" (ebedi yurt) olarak belirtilmiştir. Bu ifadeler, ölüm ve ölüm sonrasına ilişkin inanç ve anlayışlara dair önemli ipuçları sunmaktadır (Smith ve Haddad, 2002:37-38).

Osmanlı'daki ölüm sonrası ritüellerin, diğer Müslüman toplumlarından farklılaşan yönleri arasında tabut, mezar yapıları ve mezar taşlarında yer alan serpuş (başlık) geleneği dikkat çekmektedir. Tabutun baş kısmına yerleştirilen serpuşun yanı sıra, cenaze töreni boyunca tabutun üzerine konulan kaftan ve bu kaftanı sabitlemek için kullanılan kemer, Osmanlı cenazelerini diğer toplumların uygulamalarından ayıran belirgin özellikler arasında sayılmaktadır. Bu gelenek, o kadar güçlü bir şekilde sürdürülmüştür ki, 15. yüzyılın ortalarından itibaren mezar taşlarına da uyarlanarak Osmanlı kültürüne özgü bir mezar tipolojisi oluşturulmuştur. Yüzyıllar boyunca mezar başlarına konulan serpuşlar, erkeklerde sarık, kavuk, fes; kadınlarda ise gösterişli ve süslü başlıklar olarak bilinen hotoz gibi unsurlarla bir nevi moda haline dönüşmüştür (Laqueur, 1997:3-5).

Osmanlı geleneğinde mezar taşları, ölüm sonrası dikkat çeken özelliklerden biri olarak görünürlük kaygısını yansıtmaktadır. Mezar taşlarının şekil, boyut ve estetik unsurları, vefat eden kişinin sosyal statüsünü, makamını ve yaşam tarzını yansıtan önemli bir alan olarak öne çıkmıştır. Aynı zamanda, mezar kitabelerinin kible yönünde ve görünür bir şekilde yerleştirilmesi, prestij göstergesi olarak kabul edilmiştir. Mezar taşlarında ölen kişi için Fatıha okunması geleneği de dikkate değer bir uygulamadır (Vatin, 1988:293-297, Vatin, 1991:149-163).

Mezarlıkların görünürlüğü açısından en somut örneklerden biri, Koca Sinan Paşa Medresesi, türbesi ve haziresinde yer alan mezarlıkların kalın demir pencerelerle çevrelenmesidir. Bu mezarlıkların, yoldan geçen herkesin rahatça görebileceği şekilde inşa edildiği gözlemlenmektedir (Cerasi, 2004:104-106). Ayrıca, Osmanlı mezar geleneğinde makam taşlarının varlığı da dikkat çeker. Bu taşların amacı, vefat eden kişinin anısını yaşatmak olup, özellikle İstanbul'un fethinden sonra ölen kişilerin hatırasını sürdürmek amacıyla yapıldığı belirtilmektedir (Eldem, 2018:154).

2.5.2. Cumhuriyet Döneminde Cenaze Uygulamaları

Cumhuriyetin ilanıyla birlikte, Türkiye’de toplumsal ve kültürel alanlarda köklü değişimler yaşanmış, bu değişimlerin dini inanç, ibadet ve yaşam biçimlerine yansıdığı gözlemlenmiştir. Cumhuriyet’in modernleşme ve sekülerleşme politikaları doğrultusunda, cenaze merasimleri de bu dönüşümden etkilenmiş, ölen kişilerin sosyal statü ve yaşam tarzlarını yansıtan bir kamusal alana evrilmiştir. Bu durum, din ve laiklik arasındaki ilişkiyi gözler önüne sermektedir. Ölüm, insanlar için acı, keder, hüznün ve kaybın yanı sıra, ölen kişiye saygı ve onun ardından olumsuz konuşmama gibi toplumsal davranışları şekillendiren bir olgu olarak ortaya çıkmaktadır (Veintein, 2007:360-361).

Cumhuriyet döneminin cenaze pratiklerine bakıldığında, özellikle devlet adamlarının cenaze törenleri bu dönemin karakteristik özelliklerini yansıtan önemli kaynaklar olarak öne çıkmaktadır. Mustafa Kemal Atatürk’ün cenaze merasimi bu bağlamda oldukça kritik bir örnektir. 10 Kasım 1938’de vefat eden Atatürk için ülkede sirenler çalınmış, tüm faaliyetler durdurulmuş ve gazetelerde tam sayfa ilanlar yayınlanmıştır. Cenaze namazının bir camide değil, Dolmabahçe Sarayı’nda bir odada, yalnızca dört dakika on beş saniye süren bir törenle kılınması, cenaze marşı olarak Chopin eserinin iki saat çalınması ve halkın saygı için dokuz gün boyunca geçit yapması, dönemin cenaze merasimlerinin değişim sürecini gözler önüne sermektedir (Çağlar, 1955:17).

Atatürk’ün vefatının ardından verilen salanın Türkçe olarak okunması (Ölekli, 1960:23) ve tören boyunca dini geleneksel ritüellerinin uygulanmaması, cenazenin cumhuriyetten sonra farklı bir çerçevede gerçekleştirildiğini göstermektedir. Naaşın top arabasına yerleştirilmesi ve Harp Okulu öğrencileri tarafından taşınması, duaların, tekbirlerin ve tehlillerin yerine saygı duruşu, cenaze söylevi, askeri geçit ve top atışlarının yapılması ile Batı müziğinin çalınması gibi unsurlar, bu değişim sürecinin belirgin özelliklerindendir (Çağlar, 1955:17).

Ayrıca, Anıtkabir’in Osmanlı ve İslam geleneğinden uzak bir devlet mezarlığı olarak inşa edilmesi de dikkat çekicidir. Geleneksel Türk mezar kitabeleri ve Osmanlı döneminde devam eden bu uygulamanın Anıtkabir’de yer almaması, bu geleneğin ortadan kalktığını ve yalnızca ölen kişinin adı, doğum ve ölüm tarihi, görev ve unvanlarının yazıldığı sade bir mezar taşı formatına geçildiğini göstermektedir. Burada dini ifadelerle yer verilmemesi de değişimin bir parçasıdır.

Öte yandan, Turgut Özal'ın cenaze merasimi, Atatürk'ün cenaze töreninden oldukça farklı bir karakter taşımaktadır. Özal'ın cenaze namazı, Fatih Camii'nde dini dualar ve ilahiler eşliğinde gerçekleştirilmiş, cenaze namazının ardından Chopin marşı yerine tekbirler getirilmiş ve isteği doğrultusunda Ankara'daki Devlet Mezarlığı yerine İstanbul'a defnedilmiştir. Mezarı üzerine ise "ruhuna fatiha" yazısı eklenmiştir. Bu durum, Cumhuriyetle birlikte Osmanlı'dan devralınan İslam akidesine dayalı cenaze merasimlerinin dönüştüğünü, ancak dini unsurların yerine getirilmemesi Osmanlı geleneğinden değil, din ve devlet arasındaki ayrımı ortaya koymaktadır (Veintein, 2007:368-371).

Toplumsal değişimlerin bir sonucu olarak, insanların yaşamlarında büyük dönüşümlerin yaşanması kaçınılmazdır. Din, dil, ırk, statü ve coğrafya fark etmeksizin tüm insanların ortak ve evrensel bir gerçeği olan ölüm karşısında sergilenen tavır, davranış ve ritüeller de toplumdan topluma farklılık göstermektedir. Bu farklılıklar, toplumların ekonomik, kültürel, siyasi ve dini inançlarından beslenerek şekillenmektedir. Bu çerçevede, Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne geçiş sürecinde, ölüm sonrası cenaze uygulamalarında da belirgin değişimlerin yaşandığı gözlemlenmektedir. Cumhuriyet dönemi sonrası, özellikle 20. yüzyılın ortalarında Türkiye'de yaşanan köyden kente geçiş sürecinin sonucunda ortaya çıkan kentleşme ve modernleşme çabaları, vefat eden kişilerin duyurulmasında değişikliklere yol açmıştır. Bu dönemde, ölüm haberleri belediye anonsları, gazete ilanları, çeşitli iletişim araçları ve son dönemlerde sosyal medya platformları aracılığıyla geniş kitlelere ulaştırılmaya başlanmıştır. Kırsal alanlarda, vefat eden kişi genellikle herkes tarafından bilinirken, şehirlerde ise ölüm sayısının fazlalığı nedeniyle yalnızca yakın çevre tarafından haberdar olunmaktadır. Ayrıca, modern tıbbın ve yerel yönetimlerin sunduğu profesyonel hizmetler sayesinde, tüm işlemler doğrudan adrese teslim yapılmakta ve defin işlemine yalnızca küçük bir grup katılmaktadır. Öte yandan, defin işleminin gerçekleştirileceği mezarlığın konumu ise, ölen kişinin ekonomik ve sosyal durumunu yansıtan bir gösterge olarak öne çıkmaktadır (Sağır, 2012: 908).

20. yüzyılda, ölümün gerçekleştiği mekânlarda belirgin bir değişim yaşandığı gözlemlenmektedir. İnsanlar, eskiden olduğu gibi evlerinde ve ailelerinin yanında hayata veda etmek yerine, artık bakımevleri, huzurevleri ve hastanelerde yaşamlarını yitirmektedir. Bu değişim, ölüm haberlerinin ve kayıtlarının hastanelerde uzman

doktorlar ve yetkililer tarafından verilmesini de beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda, cenaze işlerinin cenazenin hazırlanması, taşınması, dini ritüellerin yerine getirilmesi ve defin işlemlerinin belediyeler ya da özel şirketler tarafından üstlenilmesi, bu sürecin yakınlarının kontrolünden çıkmasına neden olmuştur (Spellman, 2017:256; Walter, 2002:10-15). Sonuç olarak, cenaze işlerinin kurumlar tarafından yürütülmesi, bu hizmetlerin kurumsallaşmasını sağlamış ve özel şirketlerin bu alanda rekabet etmesine zemin hazırlamıştır.

1931'de kabul edilen "Hıfzıssıhha Kanunu" ve 1930'da yürürlüğe giren "Belediye Kanunu" ile cenaze hizmetlerine ilişkin önemli düzenlemeler yapılmıştır. Bu yasalar, cenazelerin geleneksel dini ritüellere göre değil, sağlık ve güvenlik koşullarına uygun bir şekilde defnedilmesini öngörmüştür. Bu durum, geleneksel İslami ritüellerin yerine modern uygulamaların geçmesini zorunlu hale getirmiştir.

Şehirleşme politikaları kapsamında mezarlıkların şehir dışına taşınması, özellikle İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük şehirlerde eski mezarlıkların yerini modern ve planlı mezarlık alanlarının almasına yol açmıştır. Bu süreç, aynı zamanda mezarlık düzenleme ve yönetimi konusunda da yeni bir anlayışın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Günümüzde, Türkiye'deki cenaze hizmetlerinin büyük ölçüde Cumhuriyet döneminde yapılan düzenlemelerle şekillendiği görülmektedir. Belediyeler tarafından sunulan cenaze hizmetlerinin hem kurumsal hem de dini gereksinimlere cevap verecek şekilde düzenlendiği ifade edilebilir.

Ölümün ardından yas süreci, tarih boyunca toplumların kültürel, dini ve sosyal yapılarına göre farklılıklar göstermektedir. Taziye ritüelleri, kalıcı bir geçmişe sahip olup, günümüze kadar geleneksel yapısını sürdürdüğü görülmektedir. Bu süreç, bireysel bir deneyimin ötesinde, toplumsal dayanışmanın ve kültürel kimliğin sürdürülmesinde kritik bir rol oynamaktadır. Taziye uygulamaları, sadece bir yas ritüeli olarak değil, aynı zamanda toplumların evrensel ve kültürel gelişimlerinin izlenebileceği bir alan olarak da değerlendirilmektedir. Bu nedenle, farklı dönemler ve düzenlerin taziyelerinin nasıl dönüştüğünün, toplumların kültürel evrimi açısından önem taşımaktadır. Sosyal bir varlık olan insanın toplumsal yaşamında inanç ve kültürlerinin izlerini görmek mümkündür. Ölüm olgusunun kişilerde ve topluluklardaki etkisini anlamak için geçmişten günümüze kritik öneme sahip olan taziye geleneğinin irdelenmesi gerekir.

Taziye, ölüm sonrası yakınlarını kaybeden bireylerin acı ve kederlerini paylaşma, sıkıntılarını hafifletme ve destek olma amacı taşıyan toplumsal bir olgudur (Abuzar, 2010:268). Tarih boyunca insanlar, ölüm karşısında yaşadıkları acıları ve yoksunlukları hafifletmek amacıyla çeşitli dini ve kültürel ritüellere başvurmuşlardır. Bu bağlamda, taziye geleneği ölen kişinin yakınları ve akrabaları için önemli bir uygulamadır. Ölüm haberi duyulduğunda, dost, arkadaş ve komşular cenaze sahiplerine "acınızı paylaşıyoruz" ve "başınız sağolsun" gibi ifadelerle taziyelerini ileterek gerçekleşmektedir (Kara, 2009:158). Bu süreç, yakınlarını kaybeden bireylerin acı ve kederlerini hafifletmede önemli bir rol oynamaktadır.

Taziye kelimesi, ‘‘Felaketli durumlarda üzüntüyü azaltacak sözler söyleme ve yakını ölen kişiye başsağlığı dileme’’ anlamlarına gelmektedir (Doğan, 1996: 1052). Arapça'da insanların karşılaştığı bela ve musibetler karşısında sabır ve dayanma anlamını ifade eden taziye, Türkçe'de ise başsağlığı dileme anlamında kullanılır (Albayrak ve Arıcı, 2007:34).

Taziyenin İslam'daki kökeni, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) üç gün taziye yapılmasını öneren nasihatine dayanmaktadır (Nesai, Cenaiz, 120, 2088). Yakınlarını kaybedenlerin acılarını hafifletmek ve sabrı teşvik etmek açısından taziye, sosyal, kültürel ve dini inançlarla şekillenen önemli bir uygulamadır. Taziye sürecinde cenaze evi önemli bir role sahiptir. Kırsal alanlarda geniş ve bahçeli evler, erkekler ve kadınların ayrı alanlarda taziyeleri kabul etmesine olanak tanımaktadır. Büyük oturma salonları ve bahçelerde erkekler, diğer odalarda ise kadınlar taziyeleri kabul etmektedir. Ölen kişinin yakınları taziye alanının girişinde oturarak gelenlerin başsağlığı dileklerini kabul ettikleri görülmektedir. Taziye ziyaretine gelenlere önce din görevlisi tarafından Kuran okunur, ardından yemek ve çay ikram edilir (Parin, Bilgili ve Menak, 2012:214). Taziye süreci genellikle üç gün sürer, ancak kültürel ve geleneksel farklılıklara bağlı olarak kırk güne kadar uzayabileceği belirtilmektedir (Cihan, 2006:6).

Taziye sürecinde günlük işlere ara verilmesi, esnaf olan cenaze yakınlarının iş yerlerini kapatması ve düğün, eğlence gibi etkinliklerin ertelenmesi yaygındır. Taziye ziyaretleri, bireylerin ilişkilerini değerlendirmesi açısından önemlidir. Bununla birlikte taziye ziyaretlerinin bireyler üzerinde etkili olduğu ve cenaze yakınlarının taziyeye sebepsiz katılmayan tanıdıklarını kınayabilir, toplumun ise bu davranışı hoş karşılamaması dikkat çekmektedir. Ayrıca taziye ziyaretlerinin yakınlarını kaybeden

bireylerin acılı ve zor zamanlarında çevresinde olan ve olmayan kişiler ile arasındaki ilişki ve mesafeyi değerlendirmesi de durumun toplumsal başka bir boyutunu gözler önüne sermektedir. Böylelikle ölüm sonrası cenaze evlerinde yapılan taziye geleneğinin bireyler arasındaki bağları güçlendirmeye ve toplumsal bütünleşmeye katkı sağlaması da dikkat çeken diğer bir husus olarak görülmektedir (Parin, Bilgili ve Menak, 2012:219-221).

Türk geleneklerinde, taziyelerde ölen kişinin ardından dualar ve iyilikleri ile anılmaktadır (Abuzar, 2010:271). Taziye için gelenlere hoş geldin denmez ve genellikle helva, lokum ve çay ikram edilmektedir (Abuzar, 2010:271). Yakınlarını kaybedenler, üzüntülerini ifade etmek için genellikle siyah veya koyu renk kıyafetler giyer, iştahsız olur ve radyo, televizyon, telefon gibi cihazlardan uzak durdukları belirtilmektedir (Ataman ve Barış, 2019:105).

Toplumsal değişimle birlikte aile yapısında geniş aileden çekirdek aileye geçiş ve yaşam alanlarının daralması, taziye evi ihtiyacını doğurmuştur. Belediyeler, bu ihtiyacı karşılamak amacıyla şehir merkezlerinde taziye evleri inşa ederek cenaze yakınlarına tahsis etmektedir (Çakır, 2023:62).

Batılılaşmanın bir sembolü olan apartman daireleriyle birlikte yaşam alanlarının değişmesi, toplumsal dokunun da bu değişimden etkilendiğini göstermektedir. Kentleşme süreciyle cenaze evlerinin yerini taziye evlerinin aldığı gözlemlenmektedir (Öncü, 1999:32). Toplumun kolektif kodlarının korunmasında önemli bir rol oynayan gelenek ve görenekler, ölüm sonrası cenaze evi uygulamalarında açıkça görülmektedir. Geleneksel olarak ölen kişinin evinde sürdürülen taziye geleneği, modernleşme ve kentleşme süreçleri sonucunda cenaze evi ile olan bağıyı kopararak yeni mekanlara taşınmasına olanak sağlamıştır (Parin, Bilgili ve Menak, 2012:223).

Kentleşme öncesi dönemde, ölüm sonrası cenaze evinde yapılan taziye uygulamalarının her aşamasında maddi ve manevi dayanışma ön plandaydı. Bu davranışın ve geleneğin oluşmasında, Hz. Muhammed'in amcasının oğlu Ca'fer b. Ebî Tâlib'in Mute savaşında şehit olduğunda "Ca'fer ailesi için yemek yapın! Çünkü onlara, kendilerini meşgul eden (haber) geldi" (Tirmizî, "Cenâiz", 21; Ebû Dâvûd, "Cenâiz", 30; İbn Mâce, "Cenâiz", 59) hadisi, vefat edenlerin evine yemek götürme geleneğinin temelini oluşturmuştur. Kırsal bölgelerde cenaze evine yemek pişirilip

götürülürken, taziye evlerinde bu yemeklerin tüketim endüstrisi haline geldiği dikkat çekmektedir.

Cenaze evlerinin mekansal dönüşümü neticesinde, taziye evlerinin ortaya çıkışıyla belirgin farklılıklar gözlemlenmektedir. Ölen kişinin evinde gerçekleştirilen taziye, genellikle yoğun duyguların yaşandığı, yas atmosferinin hakim olduğu ve hüzünlü bir ortamda gerçekleşirken, taziye evlerinde bu durum, tek tipleşerek ve matem havasının dışında, daha sıradan bir olguya dönüşerek anonimleşmiştir. Geleneksel taziye kültürü, cenaze evlerinde daha uzun süren ritüellerle yaşatılırken, kentlerde taziye evlerinin kullanımıyla birlikte taziye sürecinin üç günle sınırlı pratiklere evrildiği gözlemlenmektedir. Kentleşme süreciyle birlikte dönüşen taziye geleneği, kalabalık ve yoğun nüfusa sahip şehirlerde bu geleneğin sürdürülmesini zorlaştırmıştır. Ancak, bu zorlu süreci aşmada, belediyelerin sunduğu taşınabilir taziye çadırı hizmetleri şehirlerde önemli bir rol oynamaktadır (Parin, Bilgili ve Menak, 2012:224-226).

Ölüm sonrası gerçekleştirilen cenaze ritüelleri ve pratiklerinin şehir yaşamında değişime uğraması, insanları bir araya getiren ve cenaze sürecinde tampon görevi gören hemşehri derneklerinin rolünü önemli kılmaktadır. Ölen kişinin aile, akraba ve sosyal çevresiyle olan ilişkilerinde, cenaze namazı ve taziye geleneklerinin sürdürülmesinde derneklerin SMS ve sosyal medya aracılığıyla organizasyon sağladığı ve taziyelerin dernek yerlerinde yapıldığı gözlemlenmektedir. Şehirlerde taziye geleneğinin devam ettirilmesinde büyük rol oynayan dernekler, dinamik yapılarıyla ölüm sonrası cenaze yakınlarının bu zorlu süreci dayanışma içinde atlatmalarında önemli bir fonksiyon üstlenmektedir. Bu bağlamda, İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından düzenlenen Hemşehri Dernekleri Çalıştayı'nda, dernek yöneticilerinin İBB'nin cenaze hizmetlerinin etkin ve verimli bir şekilde yürütülmesi üzerine değerlendirmelerde bulunması, derneklerin kritik rolünü ortaya koymaktadır (Yılmaz, 2023:279-280). Ölüm, insan yaşamındaki zorlu deneyimlerden biri olup, bu süreçte yakınlarını kaybeden kişilerin yas sürecini yönetmesi, cenaze törenlerini ve defin işlemlerinin yerine getirmesi önemli bir ihtiyaç haline gelmektedir. Bu noktada belediyelerin sundukları cenaze hizmetleri ve uyguladıkları politikalar, bu sürecin sağlıklı bir şekilde sürdürülmesinde kritik bir rol oynamaktadır. Belediyelerin cenaze hizmetlerine yönelik uygulamaların ve politikalarının çalışmanın anlaşılır olması bakımından incelenmesi gerekir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BELEDİYELERİN CENAZE HİZMETLERİ VE İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ

3.1. Ölü Beden Yönetimi

Tarihsel olarak, ölüm sonrası insan bedeninin idaresi, ölüm olgusunun varlığı ve etkileri kadar önemli olmuştur. Dünya tarihinde, en eski ve en zengin kültürlerle sahip olan Çin uygarlığı, ölü bedeninin idaresiyle ilgili ilginç uygulamalara sahiptir. Örneğin, Çin'in kırsal bölgelerindeki kültürlerde, evlenmeden ölen erkek evlatlar için mezar kazıcıların temin ettiği ölü kadın bedeniyle birlikte gömüldüğü belirtilmektedir. Bu da ölüme dair toplumsal uygulamaların köklü olduğunu ve ölüm mesleklerinin antik çağlardan beri var olduğunu göstermektedir (Yalom, 2008 :112). Mezarlıklar, ölecek kişiler için ölüm yatağı gereksinimini karşıladıkları bilinmektedir (Jones, 2004:94). Ölüm olgusunun evrensel ve gerçek boyutu, bireylerin toplumsal yaşamlarını sürdürmelerinde ölüm anı ve sonrasında yapılan ritüel ve uygulamaların kritik öneme sahip olduğunu göstermektedir. Ölüm fenomeni, insanların fiziksel olarak yaşamlarını yitirmesinin yanı sıra geride kalan cenaze yakınlarının yaşadığı psikolojik boyutların bireyler üzerinde endişe, korku, kaygı ve çeşitli psikolojik sorunları beraberinde getirdiğini göstermektedir. Bu nedenle, ölüm çevresinde oluşan meslek ve uzmanlık alanlarının kişilerin yaşamlarında önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Geleneksel dönemlerde, ölüm etrafında uzmanlaşmayı sağlayan ölüm fenomeni, çağdaş dönemlerde yerini ölüm endüstrisine bırakmıştır. Geleneksel dönemde, aile büyüklerinden öğrenilen yöntemlerle ölü bedenleri yönetilirken, modern dönemde ise kurumsallaşmış ve işbölümü haline gelerek uzmanların egemenliği altına girmiştir. Bu nedenle, geleneksel ve modern dönemlerde ölü beden yönetiminin temel amacının ölünün bedeninden kurtulmak olduğu belirtilmektedir. Ayrıca, ölü bedenlerin yönetilmesi hangi koşullarda olursa olsun, insanın fiziksel çaba ve emeğine ihtiyaç duyulduğu için birtakım hediyeler ve maddi karşılıklar alındığı ifade edilmektedir (Sağır, 2017:227).

Ölüm olgusu etrafında ortaya çıkan mesleklerin, toplumlar arasında değişiklik gösterdiği ve toplumların kültürleri, inançları ve gelenekleri tarafından şekillendiği belirtilmektedir. Geleneksel toplumlar genellikle ölüm karşısında dini tutumların etrafında şekillenir ve Tanrı'nın egemenliğinin kabul edilmesinde etkilidir. Ancak çağdaş yaşamda, dinî teslimiyet yerine bilim ve teknolojinin liderliğinde gelişen tıp ve cenaze endüstrisinin dikkat çektiği görülmektedir. Postmodern dönemde ise genellikle bireysel tercihlerin, yoksunluk, acı ve ıstırap gibi duygusal boyutların kişisel olarak deneyimlendiği bir süreç olarak evrildiği gözlemlenmektedir (Engin, 1998:270-291).

Toplumların evrimi, insan emeğine ve tutumlarına verdikleri önemi belirleyen bir değişkenle ilişkili olduğu belirtilmektedir. Geleneksel toplumlarda ölü bedenlerin idaresi, genellikle dini ve insani bir perspektiften ele alınırken, modern toplumlarda bu süreç daha kurumsallaşmış ve kapitalizmin meta elde etme mantığıyla ilişkilendirilmektedir. Postmodern toplumlarda ise ölü bedenlerin idaresi, dini, geleneksel ve kültürel unsurlarla birlikte işbölümünü ve uzmanlaşmayı beraberinde getirmektedir. Günümüzde ise ölü bedenlerin yönetimi, profesyonel uzmanlar tarafından kurumsal bir şekilde, cenaze hizmetleri adı altında gerçekleştirilmektedir. Artık ölünün fiziksel ve dini ihtiyaçları uzmanlar tarafından karşılanırken, tıp biliminin ilerlemesiyle hastanelerin ölüm üzerindeki etkisi de arttığı belirtilmektedir. Toplumsal ve dini ihtiyaçlar da bu sürece dahil edilmiştir. Toplumsal açıdan, ölen kişinin vefatıyla ortaya çıkan yoksunluğun giderilmesi ve acı, ıstırap ve kederle başa çıkılmasında toplumsal bütünleşmeyi amaçlamaktadır. Dini açıdan ise, ölen kişinin öteki dünyaya geçişine dair inanç, ölü bedenlerin dini ritüellerle temizlenmesi ve uğurlanmasıyla ilişkilendirilmektedir. Geçmişten günümüze, toplumsal ve dini alanlar, toplumların gelişmesi ve nüfusun artmasıyla birlikte sürekli evrilmiş ve yeni alanlar oluşturulmuştur. Sanayileşmeyle birlikte, ölü bedenlerin idaresi ve hizmeti, yoğun nüfuslu şehirlerde tabut içerisinde paketlenerek sistematik bir şekilde sunulmaktadır. Bu nedenle, geleneksel dönemde ölü bedenleriyle ilgili her aşamada yer alan cenaze yakınlarının rolü, günümüzde daha sınırlıdır ve sadece helallik alımı gibi belirli bir aşamada etkili olmaktadır (Sağır, 2017:228).

Modern yaşamın gelişimi, Avrupa ve Amerika'da ölü bedenlerin yönetimi ve hizmetlerinin özel şirketler tarafından sağlanmasına neden olurken, Türkiye'de ise yerel yönetimler sosyal hizmet ve destekle ilgilenerek cenaze hizmetlerini sunmaktadır. Bu durum, belediyelerin cenaze hizmetlerini sosyal belediyeçilik

çerçevesinde kendi bünyelerinde toplayarak sağladığını göstermektedir. Ölü bedenlerin yönetimi ve hizmetleri, gassal, kefenci, mezar kazıcı, imam, tabutçu, taşıyıcı ve mermerci gibi birçok mesleği belediyelerin temin ederek sürdürdüğü görülmektedir. Avrupa'da "Ölüm Endüstrisi" olarak adlandırılırken, Türkiye'de ölüm, cenaze hizmetleri bağlamında ele alınmaktadır. Ancak, cenaze hizmetleri sadece ölen kişiye sunulan bir hizmet olmasına rağmen, ölümle birlikte beden yönetiminin de büyük öneme sahip olduğu fark edilmektedir. Ölü bedeni kavramının kullanılmasının altında, ölümün sadece ekonomik bir tüketim olmadığı, aynı zamanda dini, kültürel ve toplumsal boyutların da izlerinin görülebileceği ve toplumsal değişimlerin sosyolojik olarak incelenebileceği bir alan olduğu belirtilmektedir (Sağır ve Aktaş,2020:277).

3.2.Ölüm Sonrası Hizmetler ve Kurumsallaşması

Türkiye'de cenaze hizmetleri, Avrupa standartlarını benimseyen bir yöntemle yürütülmektedir. Bu hizmetler genellikle belediyeler veya özel şirketler tarafından sunulmakta olup, bilim ve teknolojinin etkisiyle önemli değişimlere uğradığı görülmektedir. Artık ölüm, sadece dini bir görev olmaktan çıkıp tüketim endüstrisine dönüşmüş ve bu da hizmetlerin detaylı düşünülmesini ve son teknolojik imkanlarla sunulmasını sağlamaktadır. Toplumsal değişimle birlikte, cenaze hizmetleri alanında meslek formunun ortaya çıkması da gözlemlenmektedir. Geleneksel toplumlarda ölüm, genellikle yakın çevre tarafından yerine getirilirken, günümüzde ise profesyonel hizmet sağlayıcıların bu görevi üstlendiği görülmektedir. Bu durum, ölüm hizmetlerinin bir sektör haline geldiğini göstermektedir. Türkiye'de, ölen kişilerin yakınları, bayramlar ve dini günlerde mezar başında bulunmanın önemli olduğuna inanır ve bu da mezarların temizliği ve düzeni üzerinde etkili olmaktadır. Temiz mezarlar, ölümlerin hatırlandığının ve değer verildiğinin bir işareti olarak kabul edilmektedir (Sağır, 2017:265).

Günümüzde defin ve cenaze hizmetleri, dijital platformlar aracılığıyla aktif bir şekilde sunulmaktadır, bu da toplumun ölüm algısında ve sonrasındaki değişimdeki modernleşmeyi göstermektedir. Örneğin, "dua.al.com", "mezarhizmetleri.com" ve "kabristan.com" gibi online hizmetler, cenaze törenlerini ve sonrasını kapsayan çeşitli hizmetleri sunmaktadır. Günümüzde cenaze hizmetleri, abonelik, kredi kartı ve online ödeme gibi tüketim alışkanlıklarının etkisiyle endüstrileşmiştir. Bu özel cenaze şirketlerinin kullandığı sloganlar da dikkat çekicidir ve ölümün kapitalizm içinde bir

meta haline geldiğini yansıtmaktadır. Örneğin, "mezarlarınıza mühendis eli değsin" gibi sloganlar bu durumu göstermektedir. Ayrıca, online platformlarda teknolojik imkanları kullanarak mezar bakımı, temizliği, çiçek dikimi, peyzaj ve onarım gibi hizmetleri pazarladıkları görülmektedir (Sağır, 2012:915-918).

Özel sektörün cenaze hizmetlerinin yanı sıra, belediyelerin sosyal belediyecilik çerçevesinde ve ücretsiz olarak sunması önemli bir husustur. Belediyelerin, vatandaşlar tarafından tercih edilen, kurumsal ve sistematik bir şekilde cenaze hizmetleri sunduğu ifade edilmektedir. Türkiye'deki il, ilçe ve belde belediyelerinin ölüm anı, sonrası ve defini içeren hizmetleri genellikle "Mezarlıklar Müdürlüğü" altında sunulmaktadır. Ayrıca, Büyükşehir Belediyelerinin faaliyet raporları incelendiğinde, Adana, İzmir, Kahramanmaraş, Manisa, İstanbul ve Trabzon gibi büyükşehirlerin genellikle "mezarlıklar" adı altında ayrı bir daire başkanlığı olarak hizmet verdiği görülmektedir. Bu hizmetler genellikle sağlık işleri, sağlık ve sosyal hizmetler, park ve bahçeler, kırsal hizmetler, mezarlıklar, kent estetiği, destek hizmetleri ve çevre koruma ve kontrol gibi alanları kapsamaktadır.

Tablo 3.1. Büyükşehir Belediyelerinde Defin ve Mezarlık Hizmetinin Teşkilatlanma Yapısı

BÜYÜKŞEHİR	DAİRE BAŞKANLIĞI	ŞUBE MÜDÜRLÜĞÜ
ADANA İZMİR KAHRAMANMARAŞ MANİSA İSTANBUL TRABZON	Mezarlıklar	Bakım ve Defin, Cenaze Nakil ve Yardım, Mezarlıklar İnşaat İşleri Mezarlıklar Planlama, Mezarlıklar Bakım Onarım, Defin Hizmetler Mezarlık Yapım ve Onarım, Mezarlık ve Taziye Hizmetleri Mezarlıklar Planlama, Mezarlıklar Bakım Onarım, Defin Hizmetler Avrupa, Anadolu Yakası Mezarlıklar, Mezarlıklar Destek Hizmetleri Mezarlıklar
KAYSERİ KONYA ORDU SAMSUN	Çevre Koruma ve Kontrol	Mezarlık Mezarlıklar Mezarlıklar ve Cenaze Hizmetleri Mezarlıklar
ERZURUM	Destek Hizmetleri	Mezarlıklar
BALIKESİR	Kent Estetiği	Mezarlıklar
ANKARA	Kırsal Hizmetler ve Mezarlıklar	Mezarlıklar
MERSİN DENİZLİ ŞANLIURFA KOCAELİ ANTALYA AYDIN BURSA DİYARBAKIR	Park ve Bahçeler	Cenaze Hizmetleri ve Mezarlıklar Mezarlıklar Mezarlıklar Mezarlıklar Mezarlıklar Mezarlıklar Mezarlıklar Mezarlıklar
ESKİŞEHİR MARDİN TEKİRDAĞ VAN SAKARYA HATAY	Sağlık İşleri	Şehir İçi Mezarlıklar Mezarlıklar Mezarlıklar Mezarlıklar Mezarlıklar Mezarlıklar
MALATYA MUĞLA GAZİANTEP	Sağlık ve Sosyal Hizmetler	Mezarlıklar Mezarlıklar Mezarlıklar

Kaynak: Büyükşehir Belediyeleri 2022 Yılı Faaliyet Raporları, 2023.

1930'lu yıllarda, mezarlıkların yerleşimi konusunda artık şehirlerin dışına ve uzak bölgelere yapılması gerektiği kararlaştırılmıştır. Bu değişikliğin arkasında, salgın hastalıkların etkisinin büyük ölçüde olduğu ve bu nedenle mezarların şehirlerin dışına taşındığı gözlemlenmektedir. (Sağır, 2017:269). Günümüzde sunulan cenaze hizmetlerinin temelini oluşturan yönetmeliklerde, "mezarlık durumu", "ölülerin defni" ve "mezardan çıkarılması ve nakli" gibi konuların detaylı bir şekilde ele alındığı görülmektedir.

3.3.Belediyelerin Defin ve Mezarlık Hizmetleri ile İlgili Mevzuat

Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, Belediye Mezarlıkları Nizamnamesi, Mezarlıkların Korunması Hakkında Kanun, Büyükşehir Belediyesi ve Belediye Kanunu, Mezarlık Yerlerinin İnşası ile Cenaze Nakil ve Defin İşlemleri Hakkında Yönetmelik, belediyelerin defin ve mezarlık hizmetine dair yasal düzenlemelerin yer aldığı mevzuatı oluşturmaktadır.

Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun 20. maddesi, belediyelerin genel sağlığı koruma sorumluluğu kapsamında mezarlık hizmetini içme suyu, kanalizasyon ve mezbaha gibi hizmetlerle eşdeğer olarak belirtilmektedir. Kanunun 211. ve 234. maddeleri arasındaki hükümler ise mezarlıkların tesis, tanzimi ve kuruluşu, ölülerin defni, mezardan çıkarılması ve nakline dair düzenlemeler içermektedir (Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, 1930: 4/20). 1931 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe giren Belediye Mezarlıkları Nizamnamesi'nde ise belediye mezarlıklarının inşası, bakımı, mezarlıkta yasaklanan faaliyetler, mezar düzenlemeleri, cenazelerin yıkılması, kefenlenmesi, taşınması, defni ve mezarlık ziyaretine dair hükümler detaylı bir şekilde belirtilmektedir (Belediye Mezarlıkları Nizamnamesi, 1930). 1994 yılında yürürlüğe giren ‘‘Mezarlıkların Korunması Hakkında Kanun’’, mezarlıkların korunmasıyla ilgili konuları, mülkiyet, koruma, inşa-bakım ve onarım gibi üç ana başlık altında ele almaktadır (Mezarlıkların Korunması Hakkında Kanun,1994). Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nun 5216 sayılı 7. Maddesi s bendinde, büyükşehir belediyelerinin görev, yetki ve sorumlulukları arasında ‘‘ mezarlık alanlarını tespit etmek, mezarlıklar tesis etmek, işletmek, işlettirmek, defin ile ilgili hizmetleri yürütmek ‘‘ olarak belirtilmektedir (Büyükşehir Belediyesi Kanunu, 2004:7). 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 14. maddesi, belediyelerin defin ve mezarlık hizmetlerinden sorumlu olduğunu belirtmektedir. Mezarlıkların kurulması, korunması ve bakımı için yapılan

harcamalar belediye giderleri içinde yer aldığı(Belediye Kanunu,2005: 60), ve mezarlıkların belediyelerin yetkisi altında olduğu ifade edilmektedir (Belediye Kanunu,2005:79). 2010 yılında Resmi Gazete’de yayımlanan ‘‘Mezarlık Yerlerinin İnşası ile Cenaze Nakil ve Defin İşlemleri Hakkında Yönetmelik’’ 2. Maddesi ile

Sihhi açıdan mezarlık yer seçimi ölçütlerinin tespiti, mezarlık ile mezarların tesis ve inşası, ölüm belgesi verilmesi, cenazelerin yıkattırılması, kefenlenmesi, tabutlanması, nakli, defni ve gerektiği hallerde mezarlıktan tekrar çıkartılması ile sağlık açısından mahsuru bulunan cenazelerin ne suretle defnolunacağı, ölü küllerinin nakli ve muhafazası’’ gibi hususları kapsayan ölümden define kadar bütün süreçlerin usul ve esasların belirlenmesi amaçlanmıştır (Mezarlık Yerlerinin İnşası ile Cenaze Nakil ve Defin İşlemleri Hakkında Yönetmelik, 2010).

3.4.Mevzuat Hükümleri Çerçevesinde Belediyelerin Defin ve Mezarlık Hizmetlerine İlişkin Görev ve Sorumlulukları

Büyükşehir Belediyelerinin defin ve mezarlık hizmetlerine dair görev ve sorumlulukları, ilgili mevzuat uyarınca; mezarlık alanlarının seçilmesi ve tahsisi, mezarlık alanlarının bakımı, onarımı ve korunması, cenazenin nakli, yıkanması ve defin işlemleri, belge düzenleme ve kayıt tutma işlemleri olmak üzere dört ana başlık altında değerlendirilebilir.

3.4.1.Mezarlık Alanlarının Seçilmesi ve Tahsisi

Belediyelerin, şehir ve kent nüfusu ile yıllık ölüm istatistiklerine göre kent ve yerleşim yerlerinden uzak şekilde mezarlık yerlerini yasal olarak tesis etmesi zorunludur. Mezarlık alanlarının seçimi, toprağın niteliği, çevredeki yerleşim birimleri ve su kaynaklarıyla ilgili sağlık açısından herhangi bir olumsuz etkinin olup olmadığı değerlendirmek belediyeler tarafından tespit edilmelidir. Mezarların düzenlenmesi ve bakımı belediyelere aittir ve mezarların çevresi her zaman duvarlarla çevrili olmalıdır (Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, 1930: 212). Fenni şartları ve vasıfları haiz olmayan ve sağlık açısından sakıncalar içermesi durumunda, bu mezarlıklar terkedilir ve yeni mezarlık alanları oluşturulur (Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, 1930:214).

Mezarlık alanlarının belirlenmesinde, Mezarlık Yerlerinin İnşaatı ile Cenaze Nakil ve Defin İşlemleri Hakkında Yönetmelik gereği, öncelikle yerleşim yerinden gelen ana rüzgarlar ve akarsuların yönünde olması tercih edilir ve ulaşım yollarına yakın olmalıdır; ancak, bataklık veya su birikintisi olan alanlar mezarlık olarak seçilmez. Toprağın jeolojik yapısı, cesetlerin doğal olarak ayrışmasına uygun olacak şekilde (kumlu, az miktarda kireçli), geçirgen ve ince taneli olması tercih edilir, hafif eğimli düz alanlar tercih edilir. Mezarlık alanının belirlenmesi için, şehir merkezindeki belediyeler il valiliğine, ilçe belediyeleri ise ilçe kaymakamlığına başvurur. Mezarlık olarak kullanılacak alanların uygunluğu; su kaynaklarına ve yerleşim yerlerine uzaklığı, coğrafi ve meteorolojik koşullar gibi faktörler göz önünde bulundurularak değerlendirilir. Kaymakam başkanlığında toplanan ve müftülük, sağlık, çevre ve şehircilik, tarım ve orman il müdürlüklerinin yanı sıra belediye temsilcilerinin de yer aldığı mezarlık yeri seçimi komisyonu tarafından hazırlanan rapor, il veya ilçe umumi hıfzıssıhha kurulları tarafından karara bağlanır. Uygun görülmesi halinde, belirlenen mesafeler ve diğer detaylar belediye tarafından imar planına dahil edilir. Ancak, bu alanlar tapu tescili yapılmadan mezarlık olarak kullanılamaz (Mezarlık Yerlerinin İnşaatı ile Cenaze Nakil ve Defin İşlemleri Hakkında Yönetmelik, 2010:5-6).

Mezarlıkların Korunması Hakkında Kanunu uyarınca, devlet mezarlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü yönetimindeki tarihi mezarlıklar, şehitlikler ve cemaatlere ait özel statüye sahip mezarlıklar haricinde, genel mezarlıkların mülkiyeti belediye bulunan yerlerde belediyelere, köylerde ise köy tüzel kişiliklerine aittir. Bu alanlar satılamaz ve başka bir amaç için kullanılamaz (Mezarlıkların Korunması Hakkında Kanunu,1994:1).

3.4.2.Mezarlık Alanlarının Bakımı, Onarımı ve Korunması

Belediyelerin sorumlulukları arasında, mezarlık alanlarının oluşturulması, düzenlenmesi, bakımı, temizliği, onarımı ve korunması bulunmaktadır. Belediye Mezarlıkları Nizamnamesi'nin ikinci bölümünde, mezarlık alanlarının düzenlenmesi ve bakımıyla ilgili detaylı konular ele alınmaktadır (Belediye Mezarlıkları Nizamnamesi, 1930:7-15). Üçüncü bölümünde ise mezarlıkların korunması ve güvenliğine ilişkin konular detaylı bir şekilde düzenlenmiştir. Yönetmelikte, mezarlık çevresinin duvarla sınırlandırılması gerektiği, giriş kapısının tek ve çingiraklı olması

gerektiği, kapıdan sonra geniş bir yol ve meydanın bulunması gerektiği, duvarın iç kısmında bir yol bırakılması gerektiği, mezarlık alanının gereksinimlere göre bölümlere ayrılması gerektiği, yağmur suyu drenajının sağlanması gerektiği, personel binaları ve çeşmelerin inşa edilmesi gerektiği, mezarlıkların numaralandırılması gerektiği, mezarlık alanının ağaçlandırılması ve çiçeklendirilmesi gerektiği, suyun mezarlık alanına sağlanması gerektiği, mezar taşlarının temizlenmesi ve yosun oluşumunun önlenmesi gerektiği, mezarlık alanının ve mezarların zarar görmemesi gerektiği, huzur ve düzenin korunması gerektiği, sarhoşların, dilencilerin ve hayvanların mezarlıklara girmemesi gerektiği, taşıtların mezarlık alanına girmesinin yasak olduğu, gün batımından sonra mezarlıklara dışarıdan kimsenin alınmayacağı ve görevlilerin dahi ziyaretçi kabul etmemesi gerektiği hususları yönetmelikte yer almaktadır (Belediye Mezarlıkları Nizamnamesi, 1930:16-19).

Mezarlıkların Korunması Hakkında Kanunu gereğince mezarlar bozulamaz, tahrip edilemez ve kirletilemez. Bu alanlar imar yönetmelikleri veya diğerk düzenlemelerle park, bahçe, meydan, otopark, çocuk oyun alanı, yeşil alan gibi alanlar olarak ayrılamaz veya asıl amacı dışında kullanılamaz (Mezarlıkların Korunması Hakkında Kanun, 1994:2).

Belediyeler ve köy muhtarlıkları, mezarlıkların bakımı ve onarımı için gerekli bütçeyi yıllık bütçelerine eklerler. Ayrıca, il özel idareleri, köy mezarlıklarının bakımı için bütçelerinde ödenek tahsis eder ve bu hizmetlerin düzenli bir şekilde yürütülmesi için yeterli personeli atanır. Belediye ve köy bütçelerini onaylayan yetkili organlar, bu idarelerin bütçelerine gerekli ödeneklerin sağlanıp sağlanmadığını denetler. (Mezarlıkların Korunması Hakkında Kanun, 1994:3).

3.4.3.Cenazenin Nakli, Yıkanması ve Defni

Türkiye’de belediye sınırları içindeki cenazelerin taşınması belediyeler tarafından yapılır veya yaptırılır (Mezarlık Yerlerinin İnşası ile Cenaze Nakil ve Defin İşlemleri Hakkında Yönetmelik,2010:31). İl dışına nakledilecek cenazeler için, belediye sağlık işleri birimlerinden ya da köy muhtarından cenazelerin fenni usullere uygun olarak tabutlandığı bilgisini de içeren, bu Yönetmeliğin ekinde yer alan EK-3’teki cenaze yol izin belgesi alınır (Mezarlık Yerlerinin İnşası ile Cenaze Nakil ve Defin İşlemleri Hakkında Yönetmelik, 2010:32).

Cenazelerin kolayca ve usulüne göre belediye sınırları içinde nakline ilişkin olarak, Mezarlık Yerlerinin İnşası ile Cenaze Nakil ve Defin İşlemleri Hakkında Yönetmeliğin 29. maddesi, belediyelerin gerekli cenaze taşıma araçları, tabutlar ve ilgili ekipmanların temini konusunda sorumlu olduğunu belirtmektedir (Mezarlık Yerlerinin İnşası ile Cenaze Nakil ve Defin İşlemleri Hakkında Yönetmelik,2010: 29). Belediye sınırları içindeki mezarlıklardan başka bir mezarlığa nakil için, belediye hekiminin veya yoksa devlet hekiminin uygun görüşünün alınmasının ardından belediyeden izin alınması gerekmektedir (Mezarlık Yerlerinin İnşası ile Cenaze Nakil ve Defin İşlemleri Hakkında Yönetmelik, 2010:41).

Cenaze sahiplerinin talebi doğrultusunda, cenaze, nakil aracı ile belediyeye ait gasilhaneye götürülerek, görevli gassallar tarafından yıkanıp kefenlenir ve tabuta yerleştirilir (Mezarlık Yerlerinin İnşası ile Cenaze Nakil ve Defin İşlemleri Hakkında Yönetmelik, 2010: 26). Belediyeye teslim edilen ve ölüm belgesi alınan cenazeler, teslim alındıkları tarihten itibaren yirmi dört saat içinde gömülmektedir. Her mezar için yalnızca bir cenaze defnedilir. Aynı alanda ikinci bir cenazenin gömülmesi, mezarlığın doğal özelliklerine uygun bir zaman dilimi içerisinde (beş yıldan az olmamak kaydıyla) yapılabilir (Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, 1930: 223).

Mezarlık alanları dışında cenaze defni kesinlikle yasaktır (Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, 1930: 211). Cenazenin defnedilmesi için ölüm belgesinin alınması şarttır. Mezarlıklarda sabah saat sekiz ile akşam gün batımı arasında cenaze gömülmesi standart kabul edilirken, bu saatler dışında cenazenin defnedilmesi için acil bir sebebin varlığına dair kararın belediye başkanı veya köy muhtarı tarafından alınması gerekmektedir (Mezarlık Yerlerinin İnşası ile Cenaze Nakil ve Defin İşlemleri Hakkında Yönetmelik, 2010:39). Ayrıca, Mezarlık Yerlerinin İnşası ile Cenaze Nakil ve Defin İşlemleri Hakkında Yönetmelik'te belirtildiği üzere, fakir veya kimsesiz cenazelerin belediyeler veya köy muhtarlıkları tarafından herhangi bir ücret talep edilmeden nakil edileceği, yıkanacağı, kefenleneceği ve defnedileceği belirtilmiştir (Mezarlık Yerlerinin İnşası ile Cenaze Nakil ve Defin İşlemleri Hakkında Yönetmelik, 2010:25).

3.4.4.Belge Hazırlama ve Kayıt Tutma

Cenaze yakınları, cenaze defin taleplerini iletmek için belediyelerin ilgili departmanlarına başvurabilir veya Alo Cenaze hattını arayabilirler. Belediyeler, vatandaşlara ölüm belgesini nasıl alacaklarını ve defin işlemleri hakkında gerekli bilgilendirmeleri sağlama sorumluluğuna sahiptir. Eğer ölüm sağlık kurumlarının dışında meydana gelirse, ölüm belgesi, bulunduğu yerdeki belediye doktoru tarafından düzenlenir; eğer belediye doktoru bulunmuyorsa, toplum sağlığı merkezi doktoru veya aile hekimi vasıtasıyla düzenlenir. Bu hekimlerin mevcut olmaması durumunda, ölüm belgesi düzenleme yetkilisi tarafından sağlanır. Belediye tarafından ölüm belgesi dijital ortama aktarılıp kaydedilir ve arşivlenir (Mezarlık Yerlerinin İnşası ile Cenaze Nakil ve Defin İşlemleri Hakkında Yönetmelik, 2010:16).

Ölüyü inceleyen veya ölüm belgesi düzenleme yetkisine sahip olan kişiler, vefatın doğal olmayan bir şekilde gerçekleştiğine dair şüpheleri olduğunda adli makamlara bildirimde bulunmak zorundadır. Ayrıca, bulaşıcı bir hastalıktan kaynaklanan ölümler hakkında endişeleri olduğunda, ölüm belgesi vermeyi beklemeden önce cenazenin bulunduğu bölgedeki toplum sağlığı merkezini bilgilendirmeleri gerekmektedir (Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, 1930:221).

Belediyeler, bedel karşılığında satılan mezarların kullanım hakkının satın alan kişiye ait olduğunu ve bu kullanım hakkının varislerine devredilebileceğini belirten "mezar yeri kullanım tahsis belgesi" adlı belgeyi verirler. Bu belge, mezar yerinin kullanımını kayıt altında tutmak üzere elektronik ortamda bilgileri saklamakla yükümlüdürler. Ayrıca, cenazelerin fenni usulle tabutlandığı bilgisini içeren "cenaze yol izin belgesi", cenazelerin il dışına veya deniz, hava ve demiryolları ile yurtdışına nakledilmesi durumunda belediye sağlık işleri birimleri tarafından hazırlanır. Her mezarlıkta, defin edilen kişilere ait ad, soyad, TC kimlik numarası, baba adı, doğum tarihi, ölüm tarihi, adres, ölüm şekli, cenaze ölüm belgesi numarası ve gömüldükleri mezarla ilgili bilgilerin yer aldığı "mezarlık defteri" tutulması gereken belgeler arasındadır (Mezarlık Yerlerinin İnşası ile Cenaze Nakil ve Defin İşlemleri Hakkında Yönetmelik, 2010:8-15- 32).

3.5.Büyükşehir Belediyelerinin Defin ve Mezarlık Hizmetlerine Yönelik Faaliyetleri

Büyükşehir belediyelerinin faaliyet raporlarında sunulan cenaze hizmetleri faaliyet alanlarına göre gruplandırılmış olup, "mezarlık yeri seçimi, alan tahsisi, mezarlık alanlarının bakımı, onarımı ve korunması, cenaze taşıma ve defni, cenaze yakınları ve ziyaretçilere yönelik" başlıkları altında Tablo 3.2’de sınıflandırılmıştır.

Tablo 3.2. Büyükşehir Belediyelerinin Faaliyet Raporlarında Sunulan Mezarlık Hizmetine Dair Faaliyetler (2023)

Mezarlık Yerinin Seçimine ve Alan Tahsisine İlişkin	Yeni mezarlık alanı tespit, tesis ve tahsisi, kamulaştırma işlemleri 6360 sayılı Kanun ile kırsalda bulunan mezarlıkların devir işlemleri
Mezarlık Alanlarının Bakımı, Onarımı (Temizlik, Alt Yapı, İnşaat İşleri) ve Korunmasına İlişkin	Mezarlık alanlarında haşerelere karşı ilaçlama Yürüyüş yolları, parke ve bordür taşları döşenerek yenilenir, mezar parselleri belirgin şekilde bölünerek düzenlenir, çevre duvarları, çitler ve giriş kapılarının yapımı Peyzaj düzenlemesi, ağaçlandırma çalışmaları, ağaçlar budanması, yabancı ot temizliği yapılması, çimler biçilir ve sulama işlemleri düzenli olarak gerçekleştirilmesi Mezarlık alanlarının rehabilitasyonu yapılması, mezarlık içerisindeki ağaçlara kuş yuvaları asılması Mezarlıklarda bilgilendirme tabelaları, oturma bankları, çöp konteynerleri yerleştirilmesi Mezarlıkların aydınlatılması ve güvenlik kameralarının kurulması sağlanması Cenaze hizmetleri için yeni cenaze araçları temin edilmesi Şehitliklerin bakımı özenle yapılması, şehit mezarları gül esansı ile yıkanması.
Cenazenin Nakli, Yıkanması ve Defnine İlişkin	İdari işler (Evrak, kayıt, arşiv vs.) Cenazelerin ilde bulunduğu yerden (mahallinden, ev, hastane veya camiden) alınıp mezarlıklara veya il dışına nakli Cenaze levazımının temini (mezar tahtası, kefen bezi, harir, pamuk, tülbent vb.) Cenazelerin gasil, tekvin, teşyi ve defin hizmetleri Kabirden cenaze çıkarılması Aile mezarlık yeri satışı
Cenazenin Yakınlarına Yönelik	Taziye çadırı kurulumu, masa, sandalye hizmeti ile çay-şeker ikramı, Din görevlisi desteği, Alo Cenaze Hizmeti (188)
Ziyaretçilere Yönelik	Cenazenin yakınlarına ulaşım için araç tahsisi (şehirden mezarlığa otobüs, mezarlık içinde golf aracı) Dini bayram günlerinde mezarlık alanı ziyaretçilerine çiçek, dua kitabı ve su dağıtımı Mezarlık Bilgi Sistemi ve CBS sistemlerinin kurulması (Veri tabanının (nakil, defin, cenaze, mezarlık sayısı, vefat eden kişilerin ölüm bilgileri, ölüm yerleri, ölüm tarihi ve saati, defter kayıtları, tapu kayıtları, mezarlık

	doluluk oranı, meyve ağacı sayısı...) bilgi sistemi ile Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Ölüm Bilgi Sistemi arasında entegrasyonun sağlanması
Diğer	Bebek adası altında bebek mezarlığı projesi Hayvan mezarlıklarının, evcil hayvan mezarlıklarının oluşturulması, Vatandaş memnuniyet anketleri Kimsesiz ve ekonomik durumu iyi olmayan vatandaşlara yönelik ücretsiz hizmetler

Kaynak: Büyükşehir Belediyeleri 2022 Yılı Faaliyet Raporları, 2023.

3.5.1.Büyükşehir Belediyelerinin Defin ve Mezarlık Hizmetlerinin Ücretlendirilmesi

Mezarlıkların, belediyelerin kamu yönetimi altında bulunması prensibine uygun olarak, bu alanların "kamu malı" olarak değerlendirildiği ve cenazelerin defniyle ilgili işlemlerin "kamu hizmeti" kapsamına girdiği ifade edilmektedir. Bunun yanı sıra, defin hizmetlerinin eşitlik ilkesine dayanarak "tam kamusal" bir özellik taşıdığı; yani bu hizmetin sağladığı yararın bireyler arasında paylaşılamayacağı ve dolayısıyla bu hizmetlerin ücretlendirilmesinin mümkün olmadığı öne sürülmektedir (Karaman ve Karakurt, 2009: 91-92).

Tablo 3.3 incelendiğinde, büyükşehir belediyelerinin mezarlık, cenaze ve defin hizmetlerinin ücretlendirilmesine dair genel bir eğilim sergilediğini göstermektedir. Bu bağlamda, defin hizmetlerinin (cenaze nakli, yıkama, kefenleme, mezar kazma, defin vb.) çoğu durumda ücretsiz olduğu, yalnızca bazı istisnai durumlar için ücret talep edildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca, mezar alanları, aile mezarlıkları, eş yanındaki mezarlıklar ve cenazenin kabirden çıkarılması gibi işlemlerin ise ücretlendirildiği görülmektedir.

Tablo 3.3. Büyükşehir Belediyelerinde Mezarlık, Cenaze ve Defin Hizmetlerinin Ücretlendirme Politikası

BÜYÜKŞEHİR BELEDİYELERİ	ÜCRETLİ HİZMETLER	ÜCRETSİZ HİZMETLER
ADANA BB	Mezar yeri, aile mezarlığı, nakli kubur	Cenaze yıkama işlemleri, mezar kazma hizmetleri, morg hizmetleri ve din görevlisi temini
ANKARA BB	Mezar yeri, aile mezarlığı, eş yanı mezar tahsisi, mezarlık alt üst yapımı işgaliye ücreti	Cenaze nakli-uçakla dahil (şehir içi ve dışı), morg, tahta, yıkama ve kefen hizmeti
ANTALYA BB	Mezar yeri, aile mezarlığı, dışarıya verilen kapak taşı takımı, kabirden cenaze çıkarma ve özel cenaze hizmeti yapan şirketlerden alınacak hizmetler	Naaş yıkama işlemi, tabutla defin, şehir içi ve şehir dışı cenaze nakli, şehir mezarlıklarında kullanılan kapak taşı ve briketlerin temini, mermer, briket ve tuğla mezar yapımı ile mezar kazım ücreti
BAKİLESİR BB	Aile mezarlığı	Mezar alanı temini, naaşın yıkanması, kefenlenmesi, mezar tahtası temini, cenaze nakil aracı hizmeti, dini görevlilerin bulunması ve cenazenin şehir içi veya şehirler arası nakli
BURSA BB	Mezar yeri, mezar yeri onarım belgesi ücreti	Mezar kazma, cenaze yıkama, kefenleme, mezar tahtası, cenaze nakli
DENİZLİ BB	Mezar yeri, aile mezarlığı, şehirlerarası cenaze nakli	Şehir içi cenaze nakli
DİYARBAKIR BB	Mezar yeri, aile mezarlığı	Cenaze nakli
ESKİŞEHİR BB	Aile mezarlığı	Umumi mezar yeri, cenaze levazımatı, cenaze nakli
HATAY BB	Mezar yeri	Cenaze yıkama, kefenleme, cenaze nakil (şehir içi ve dışı)
İSTANBUL BB	Galvanizli tabut, tabutlu gömü, tabutlu ve lahitli defin, cenaze aracı aylık kira bedeli, kabir nakli, mezar yeri ücreti, mezar inşa bedeli, çeşme yapımı ve film çekim ücretleri	Gasilhane hizmetleri, cenazenin yıkanması, kefenlenmesi, tabut ve örtüsü, mezar tahta temini ve mezar kazımı, lahitsiz ve tabutsuz defin, organ defni, şehiriçi ve şehirdışı cenaze nakli ücretsiz sunulmaktadır.

Tablo 3.3. Büyükşehir Belediyelerinde Mezarlık, Cenaze ve Defin Hizmetlerinin Ücretlendirme Politikası (devamı)

BÜYÜKŞEHİR BELEDİYELERİ	ÜCRETLİ HİZMETLER	ÜCRETSİZ HİZMETLER
İZMİR BB	Mezar yeri, aile mezarlığı, hayrat çeşmesi, gömü ücreti	Cenazenin şehiriçi nakli, yıkanması, kefenlenmesi, dini ritüeller, mezar kazımı ve mezar tahta temini, şehirlerarası cenaze nakilleri Türk Havayolları vasıtasıyla ve karayollarıyla nakli ücretsiz sağlanmaktadır.
KAHRAMANMARAŞ BB	Mezar yeri, aile mezarlığı, mezar yapım ve onarım yetki belgesi ücreti	Cenaze duyurusunun yapılması, kamuya açık mezarlıkların kullanımı, naaşın yıkanması, kefenlenmesi, cenaze otobüsü, taziye evi ve çadır tahsis, şehir içi ve şehir dışı (uçakla dahil) cenaze nakil işlemleri, ücretsiz defin sürecinin bir parçasıdır.
KAYSERİ BB	Mezar yeri	Cenazenin yıkanması, cami ve mezarlığa nakli, mezarın açılarak hazırlanması, cenazenin defnedilmesi, dini vecibeler
KOCAELİ BB	Cenazenin yanındaki boş yer bedeli, boş mezar yeri bedeli, mezar inşaat izin belgesi	Cenaze işlemleri kapsamında, yetişkin ve çocuk cenazeleri için mezar yeri ücreti, gashane hizmetleri, cenaze nakli, standart tabut ve galvanizli tabut temini, tahnit ve ilaçlama işlemleri, cenaze tabut örtüsü sağlanması, naaşın yıkanması ve kefenlenmesi, organ gömüsü, mezar tahtası ve mezar kazımı ile tabutsuz ve lahitsiz defin gibi hizmetler ücretsiz sunulmaktadır.
KONYA BB	-	Cenazenin tüm nakil işlemleri, cenazenin yıkanması, kefenlenmesi, mezar yeri tahsis, mezar yerinin kazılması ve hazırlanması
TRABZON BB	Mezar yeri	Cenaze ve defin hizmetlerinin tümü

Kaynak: Tablodaki bilgilere büyükşehir belediyelerinin web sitelerinden ve gelir tarifelerinden erişilmiştir: www.adana.bel.tr [02.03.2024]; www.ankara.bel.tr [02.03.2024]; Antalya BB 2024 Gelir Tarifesi www.antalya.bel.tr [02.03.2024]; www.balikesir.bel.tr [02.03.2024]; Denizli BB 2024 yılı Gelir Tarifesi www.denizli.bel.tr [02.03.2024]; Diyarbakır BB 2024 yılı Gelir Tarifesi www.diyarbakir.bel.tr [02.03.2024]; www.eskisehir.bel.tr [02.03.2024]; Hatay BB 2024 yılı Gelir Tarifesi www.hatay.bel.tr [03.03.2024]; İstanbul BB Avrupa ve Anadolu Yakası 2024 yılı Ücret Tarifesi www.ibb.istanbul/Uploads [02.03.2024]; www.izmir.bel.tr [02.03.2024]; Kahramanmaraş BB 2024 yılı Gelir Tarifesi <https://kahramanmaras.bel.tr> [02.03.2024]; www.kayseri.bel.tr [02.03.2024]; Kocaeli BB 2024 yılı Gelir Tarifesi www.kocaeli.bel.tr [02.03.2024]; <http://konya.bel.tr> [02.03.2024]; www.trabzon.bel.tr [02.03.2024].

3.6.İBB Cenaze Hizmetleri

Ölüm sonrası hizmetlerin kurumsallaşması, toplumda yaşanan acı ve zorlu süreçlerin yönetilmesi ve vatandaşlara destek sağlanması açısından büyük önem taşımaktadır. İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB), bu hizmetleri etkin bir şekilde yürütmek ve vatandaşların ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla çeşitli alt başlıklar altında kurumsallaştırmıştır.

3.6.1.Alo 188 Hattı

İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin, vatandaşların ölüm bildirimlerini yapabilecekleri, cenaze defin işlemleri öncesinde ve sonrasında (mezar yeri kullanma belgesi, mezar yapım inşaat ruhsatı gibi) bilgilendirme, yönlendirme hizmeti ve ölüm sonrası hizmetlere ilişkin taleplerini iletebilecekleri cenaze hizmetleri kapsamında sunulan bir hizmet olan “Alo 188 Hattı”, vatandaşların acil cenaze işlemleri için iletişim kurabilecekleri bir çağrı merkezidir. Bu hattın 7/24 hizmet vermesi, acil durumlarda bile vatandaşların ihtiyaçlarının karşılanmasına olanak sağlamaktadır. Bu hattı arayanlar, cenaze işlemleriyle ilgili bilgi alabilir, gerekli yönlendirmeleri ve destekleri almaktadırlar. Çağrı merkezine ulaşan bilgilerin hızlı ve doğru bir biçimde kaydedilmesi, saklanması, izlenmesi, sorgulanması ve raporlanması sağlanmaktadır. Cenaze ve defin talepleri ilgili birimlere iletilmekte, hizmetler ve vatandaş talepleri yönetilmekte, izlenmekte olan bir Çağrı Merkezi Sistemi mevcuttur. Bu sistem, cenaze sahipleriyle ve ilgili kişilerle iletişim kurabilmek için bilgi paylaşımı imkanı sunmaktadır. Cenaze sahibi, isteğe bağlı olarak cenaze araç şoförü ile iletişime geçip konumunu ve varış süresini anlık olarak paylaşabilmektedir (İstanbul Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu, 2023:290).

3.6.2. Mezarlık Kullanım Belgesi

İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin mezarlık hizmetleri, vatandaşların defin işlemleri için kullanacakları mezarlık alanlarının tespitini ve kullanımını sağlamaktadır. Mezarlık kullanım belgesi, ilgili mezarlık sahasının resmi olarak tahsis edilmesini ve kullanımını belgeleyen resmi bir belgedir. Defin süreci için bu belgenin sunulması zorunludur. İstanbul Büyükşehir Belediyesi, bu belgenin düzenlenmesi ve ilgili prosedürlerin takibiyle görevlidir. Bu sayede, vatandaşlar defin işlemleri için gerekli izinleri alabilir ve mezarlık hizmetlerinden yararlanabilirler.

İstanbul Büyükşehir Belediyesine bağlı Bölge Müdür Yardımcılıklarına gidilerek cenaze defininden otuz gün sonra cenazenin 1. derece yakını (sırasıyla; eşi, oğlu, kızı, anne, baba ve kardeşi) tarafından bizzat kimlikle önce yazı işleri daha sonra kontrol büroları üzerinden mevzuata uygun olan durumda mezar kullanım belgesi alınmaktadır.

3.6.3. Mezarlıklar Bilişim Sistemi (MEBSİS)

MEBSİS, İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin cenaze hizmetlerini dijital platforma taşıyan, koordine etmek ve yönetmek üzere özel olarak geliştirilmiş bir bilişim sistemidir. Bu sistem, mezarlık tahsisi, defin işlemleri, mezarlık yönetimi ve raporlama gibi süreçleri dijital ortamda yöneterek, işlemlerin daha etkin ve verimli bir şekilde yürütülmesini sağlamaktadır. Bu da hem vatandaşların ihtiyaçlarını daha hızlı karşılamayı mümkün kılar hem de belediye personelinin iş yükünü azaltarak, mezarlık hizmetlerinin daha etkin bir şekilde yönetilmesine olanak sağlamaktadır.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin (İBB), ölüm sonrası hizmetlerin kurumsallaşmasıyla birlikte vatandaşlara sunulan hizmetlerin organize edilmesi ve yönetilmesi konusunda önemli bir rol üstlenmektedir. Bu kurumsallaşma süreci, toplumda yaşanan acı ve zorlu süreçlerin daha düzenli ve etkin bir şekilde yönetilmesine katkı sağlamaktadır. Ayrıca, bu süreçlerin düzenli ve profesyonel bir şekilde yönetilmesi, toplumsal dayanışmanın oluşmasında kritik bir rol oynamaktadır.

İBB'nin ölüm sonrası hizmetlerin kurumsallaşması, vatandaşların yaşadığı acı ve zorluklarla başa çıkabilmelerine yardımcı olurken, aynı zamanda bu süreçlerin daha adil ve şeffaf bir şekilde yönetilmesini sağlamaktadır. Kurumsallaşmış bir yapı içinde organize edilen hizmetler, toplumun güvenini kazanır ve acılı ailelere destek olmaktadır. Bu sayede, vatandaşlar ölüm sonrası süreçlerle ilgili yaşadıkları endişeleri en aza indirgeyebilir ve gereksinim duydukları desteği daha etkin bir şekilde alabilirler. Bu nedenle, İBB'nin ölüm sonrası hizmetlerin kurumsallaşması, toplumsal refahın ve dayanışmanın sağlanması açısından büyük önem taşımaktadır.

3.6.4. Tüm İnanç Gruplarına Eşit Hizmet: İnanç Masası

İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB), artık tüm dini inanç gruplarına eşit hizmet sağlamaktadır. ALO 188 Cenaze Hizmetleri Hattı aracılığıyla, tüm İstanbul sakinlerine cenaze işlemlerinde yardımcı olmaktadır. Ayrıca, farklı inanç ve mezheplerden insanların ibadetlerini yerine getirmelerine destek olmak amacıyla İnanç Masası kurulmuştur. Cenaze ve defin hizmetleri, tüm İstanbul halkına inanç ayrımı yapmaksızın tamamen ücretsiz ve adil bir şekilde sunulmaktadır. Vefat eden vatandaşlarımız için her inanç grubuna hizmet verecek şekilde, 66 din görevlisi ve gassal atanmış olup, bunlar arasında peder, papaz, haham, Alevi dedesi, Şafii ve Caferi imamı bulunmaktadır. Bu görevliler ibadethane ve gasilhanelerde görev yapmaktadır (İstanbul Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu, 2023:290).

İBB, cenaze işlemleri için herhangi bir ayırım yapmaksızın aynı hizmeti sunmaktadır. İnanç Masası'nın bir diğer önemli görevi, cenaze hizmetlerini kapsayıcılık ilkesi doğrultusunda geliştirmektir. Bu kapsamda, farklı inanç gruplarından din görevlileri ve gassallar işe alınmıştır. İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 2020 yılından bu yana, farklı dini ve inanç gruplarından insanların cenaze işlemlerine yardımcı olacak din görevlilerine yer vermektedir.

Mezarlıklar Daire Başkanlığı'na bağlı olarak, farklı dinlerden 50 din görevlisi görev yapmaktadır. Ayrıca, Zincirlikuyu Mezarlıklar Müdürlüğü'nden, Davud Yıldızı/Haç takılabilen modüler cenaze araçları ve tabutlar temin edilebilmektedir. Bu uygulama, farklı inanç sahiplerinin son yolculuklarını kendi inançları doğrultusunda yapmalarını sağlamayı amaçlamaktadır (www.salom.com.tr).

3.7.İBB Cenaze Hizmetleri Mevzuatı

3.7.1.İBB Mezarlıklar Daire Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönetmeliği

Belediye Kanunu'nun 5393 sayılı 15/b maddesine dayanarak, İstanbul Büyükşehir Belediyesinin 1257 sayılı Meclis kararı ile mezarlıklar teşkilatının yapısı, hukuki statüsü, görev, yetki, çalışma usul ve esaslarını belirleyerek, hizmetlerin daha etkin ve verimli şekilde yürütülmesi amaçlanmaktadır (Belediye Kanunu, 2005:15).

Yönetmelikte ifade edilen ;

- a) Başkan: İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanını,
- b) Büyükşehir Belediyesi: İstanbul Büyükşehir Belediyesini,
- c) Belediye Meclisi: İstanbul Büyükşehir Belediye Meclisini,
- d)Çalışan Personel: Avrupa ve Anadolu Yakası Mezarlıklar Şube Müdürlükleri bünyesinde görevli tüm memur, işçi, sözleşmeli personel ve diğer personeli,
- e)Daire Başkanı: Avrupa ve Anadolu Yakası Mezarlıklar Şube Müdürlüklerinin bağlı olduğu ilgili Daire Başkanını,
- f) Genel Sekreter: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Genel Sekreterini,
- g)Genel Sekreter Yardımcısı: Avrupa ve Anadolu Yakası Mezarlıklar Şube Müdürlüklerinin bağlı olduğu İstanbul Büyükşehir Belediyesi Genel Sekreter Yardımcısını,
- ğ) Hak Sahibi: Müdürlükçe kendisine Mezar Yeri Kullanma Belgesi düzenlenen gerçek kişileri,
- h) İlçe Belediyesi: Büyükşehir Belediyesi sınırları içinde kalan ilçe belediyelerini,
- i) Mezar Yeri Kullanma Belgesi: Müdürlükçe tahsis edilen, ebatları ve ihtiva ettiği bilgiler cenaze ve defin hizmetleri yönetmeliğince belirlenen mezar veya mezar yerlerinin hak sahibini ispata yarayan belgeyi,
- ı) Mezar İnşaatçılarına Ait, Mezarlıklarda Çalışma İzin Belgesi: Mezarlıklarda, mezar üst-alt yapı inşası yapan kişilere içinde bulunan yıl boyunca geçerli olmak üzere Müdürlükçe verilen müsaade belgesini,
- j) Müdürlük: Avrupa ve Anadolu Yakası Mezarlıklar Şube Müdürlüklerini,
- k) Müdür Yardımcısı: Anadolu ve Avrupa Yakası Mezarlıklar Şube Müdürlüğünde görev yapan ve ilgili makam tarafından görevlendirilen Müdür Yardımcısını,
- l) Şef: Avrupa ve Anadolu Yakası Mezarlıklar Şube Müdürlüklerinde kadrolu veya ilgili makam tarafından görevlendirilen Şefi,
- m) Şube Müdürü: Avrupa ve Anadolu Yakası Mezarlıklar Şube Müdürlerini,
- n) Tarife: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Meclisi'nce her yıl belirlenen ve Avrupa ve Anadolu Yakası Mezarlıklar Şube Müdürlüklerinin tahsil edeceği harç, resim ve ücret miktarı ile indirim, muafiyet ve mezarlık sınıflandırmalarını ifade etmektedir (İBB Mezarlıklar Daire Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönetmeliği, 2014:3).

Avrupa ve Anadolu Yakası Mezarlıklar Şube Müdürlüklerinin bölge teşkilatı; Müdür, Bölge Müdür Yardımcısı, Cenaze İşleri Şefi, Bölge Yazı İşleri Şefi, Bölge Kontrol

Amiri, Bölge Kontrol Personeli, Bölge Daire Amiri, Bölge Baş Şoförü, Cenaze İmamı, Cenaze Nakil Aracı Şoförü, Gasilhane Sorumlusu, Kadın ve Erkek Cenaze Yıkayıcılarından oluşmaktadır (İBB Mezarlıklar Daire Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönetmeliği, 2014:4).

3.7.2. Resmi İşleyişin Yürütülmesindeki Görevliler ve Sorumlulukları

İstanbul Büyükşehir Belediyesi cenaze hizmetlerinin yürütülmesinde Müdür, tercihen en az dört yıllık mühendislik, kamu yönetimi, işletme, iktisat, hukuk, ilahiyat, mimarlık ve benzeri bölümlerden mezun olan ve 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun atamaya ilişkin maddeleri ile mevzuatta öngörülen şartları taşıyan kişiler arasından atanmaktadır (İBB Mezarlıklar Daire Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönetmeliği, 2014:6). Müdür'ün görevleri şu şekilde sıralanabilir: Müdürlüğü temsilen hareket etmek, müdürlüğün yönetiminde tam yetki ve sorumluluğa sahip olarak yazılı ve sözlü talimatlarla işleri yürütmek, müdürlüğün organizasyonu, idaresi ve disiplininin sorumlu olmak, personel arasında görev dağılımını gerçekleştirmek, müdürlükte görev yapan personelin disiplin amiri olarak, memur, işçi, sözleşmeli personel ve diğer çalışanların başarı ve performans değerlendirmesini yapmak, müdürlük bünyesindeki büroların tüm iş ve işlemlerinin doğru ve zamanında tamamlanmasını denetlemek, ayrıca, sorumluluğunda bulunan memur, işçi, geçici işçi, sözleşmeli ve diğer çalışanların özlük işlemlerinin mevzuat çerçevesinde yürütülmesini sağlamak, müdürlükler ve diğer birimler arasında koordinasyonu sağlamak ve üst yönetim tarafından verilen görevleri yerine getirmek (İBB Mezarlıklar Daire Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönetmeliği, 2014:7). Müdürün yetkileri; Başkanlık Makamınca uygun görülen programlar doğrultusunda yürütülmesini için karar vermek, tedbir almak ve uygulamak, ihtiyaç duyulduğunda yeni tedbirlerin alınması için Başkanlık Makamına öneride bulunmak, Müdürlük ile ilgili yazışmalarda 1. derece sorumlu olarak imzalamak, disiplin amiri olarak mevzuata göre disiplin suçunun işlenmesi halinde kendi yetkisindeki disiplin cezası vermek, bağlı olduğu personelleri denetlemek ve aksaklıkları gidermek, personele idari izin, ödül, takdirname ve yer değiştirme gibi durumlarda Daire Başkanı ve Başkanlık Makamına öneride bulunmak, sorumlu olduğu tüm görevlilerin yıllık izin kullanma zamanlarını tespit etmek, müdürlükteki birim ve işlerdeki görev dağılımını yapmak, sağlık ve

güvenlik önlemleri konusunda gerekli tespitleri yapmak olarak ifade edilmektedir (İBB Mezarlıklar Daire Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönetmeliği, 2014:8).

Bölge Müdür Yardımcısı bağlı olduğu Müdüre ve üst yöneticilere karşı sorumlu olarak, Müdür'ün tayin edeceği konularda görev dağılımı neticesinde kendisine verilen görevleri mevzuat doğrultusunda yerine getirmek, bölgesindeki cenazelerin defin hizmetlerini kendisine bağlı olan birimler ve personel ile yürütmek, kendi sorumluluğu altında bulunan tüm birimlerin çalışmasını takip etmek, bölgesindeki mezarlıkları denetleyerek, eksiklikleri tespit etmek ve yazılı olarak Müdüriyet Makamına iletmek, bölge içinde işçi ve memur personelin görev yerlerini belirleyip, dağılımını ve değişiklikleri yapmak, boş ve dolu mezar yerleri için düzenlenen Mezar Yeri Kullanma Belgesini Müdür adına imzalamak, mezar yeri yaptırmak isteyen kişilerin talebi halinde evrakları inceleyerek inşaat izni vermek, Mezar inşaatçılarına ve mezar bakıcılarına yıllık çalışma izin belgesi vermek olarak tanımlanmaktadır (İBB Mezarlıklar Daire Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönetmeliği, 2014:11).

Cenaze şefinin görevleri; Şeflikte görevli personel için görev bölümü yaparak etkin ve verimli bir çalışma düzeni kurmak, Şefliğe tahsis edilmiş her türlü araç, gereç, malzeme, demirbaş eşya, mefruşat, bina ve tesisleri kullananlara ve görevlilere teslimini, bunların daima çalışır durumda bulunmalarını düzenlemek, takip ve kontrolünü yapmak, şeflikle ilgili tüm yazışmaların aksamadan yürütülmesini sağlamak, şeflikte işlemleri tamamlanan cenazelerin kaldırılması, hazırlanması ve gerekli malzemelerin cenaze aracına konulmasını sağlamak, cenazeyi bulunduğu yerden aldırarak, yıkanacağı gasilhaneye sevk etmek, imam ve yıkayıcı personel vasıtası ile hazırlattığı cenazeyi camiye göndermek, cenaze namazından sonra cenazenin mezarlığa naklini ve defnedilmesini sağlamak, Mevzuat dâhilinde kendisine verilen yetki sınırları kapsamında Mezar Yeri Kullanma Belgesi ve Mezar Yeri Yapım İzin Belgesini, bağlı bulunduğu Bölge Müdür Yardımcısının yerine imzalamak olarak belirtilmektedir (İBB Mezarlıklar Daire Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönetmeliği, 2014:22).

Personel ve Yazı İşleri Şefinin görevleri şunlardır; Müdürlük teşkilatında görevli memur, sözleşmeli memur işçi ve diğer çalışanların görev yeri, işe geliş-gidiş, yer değiştirme, hastalık, terfi, ceza, yıllık izin, kadro teklifleri ve benzeri işleri takip etmek, yazışmalarını yapmak, Müdürlük iç ve dış yazışmaları ile gelen - giden evrak kayıtlarını yapmak ve bu evrakların ilgili yerlere ulaşmasını sağlamak, emrindeki

personelin görev bölümünü düzenleyip, verdiği görevleri takip etmek, kayıt ve evrakların dosyalandırılmasını sağlamak olarak tanımlanmaktadır (İBB Mezarlıklar Daire Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönetmeliği, 2014:13).

Arşiv Şefinin görevleri şunlardır; Bölge Kontrol Şefliklerince yapılan tüm tespitlerde çıkarılan kayıtların, arşiv kayıtlarına uygun olup-olmadığını tetkik etmek, Bölge Kontrol Şefliklerince yapılan tespitlerde yapılacak tetkik sonrası mezar yerlerinin fiili durumuna göre düzeltme yapılması gerekiyor ise Müdürün onayı ile arşiv kayıtlarını düzeltmek ve ilgili evrakın dosyalanmasını sağlamak, zayi edilen Mezar Yeri Kullanma Belgesi yerine talep halinde (ilgili Bölge Müdür Yardımcısının göndereceği inceleme formunu arşiv ve diğer incelemeler ile tetkik ederek uygun olması halinde) yeni Mezar Yeri Kullanma Belgesi tanzim ederek müdürün onayına sunmak, Müdürlüğün geçmiş yıllara ait evrakının muhafaza edilmesi ve düzenlenmesi konusunda ilgili mevzuata göre işlem yapmak, envanter hizmetlerini arşiv mevzuatına göre yapmak, emrindeki personelin görev bölümünü düzenleyip, verdiği görevleri takip etmek olarak belirtilmektedir (İBB Mezarlıklar Daire Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönetmeliği, 2014:15).

Bölge Yazı İşleri Şefinin görevleri şunlardır; Gelen giden evrak kayıtlarını tutmak, bunlarla ilgili işlemleri takip etmek, Bölgesindeki mezarlıklara defnedilen tüm cenazelere ait kayıtları tutmak, mezarlıklardan gelen cenazelerin defin kayıtlarını haftalık olarak deftere işlemek, mezar yeri satışlarına mahsus kayıt işlerini yürütmek, Mezar Yeri Kullanma Belgelerini tanzim etmek, Bölgesindeki tüm mezarlıklara ait birer defter tutmak, vatandaşların doldurduğu mezar yeri talep formlarının doğruluğunu defterden kontrol etmek.) Ödemeye esas teşkil eden ve istihkaklara ait aylık (lahit, toprak mezar ve kapak açma ile ilgili) listelerin mevcut kayıtlarına uygun olup, olmadığını kontrol etmek, emrindeki personelin görev bölümünü düzenleyip, verdiği görevleri takip etmek olarak tarif edilmektedir (İBB Mezarlıklar Daire Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönetmeliği, 2014:24).

Bölge Kontrol Amirinin görevleri şunlardır; Müdür veya Bölge Müdür Yardımcısı'nın havalesi ile görevli olduğu bölge Müdür Yardımcılığına bağlı tüm mezarlıklarda mezar yeri tespitlerini (cenaze defin, dolu yanı boş mezar yeri tespiti, direkt boş mezar yeri tespiti, inşaat izin belgesi, zayıinden Mezar Yeri Kullanma Belgesi için yapılan tespitler) yapmak, Mezar Yeri Kullanma Belgelerinin verilebilmesi amacı ile gerekli olan formları düzenlemek, Mezar üst ve alt yapı inşaatları ve tamirat işleri için İnşaat

İzin Belgesi düzenlemek veya düzenletmek, Vatandaşlara ait Mezar Yeri Kullanma Belgelerini inşaat izni süresi içinde emanete, Mezar Yeri Kullanma Belgelerinin verilebilmesi amacı ile gerekli olan formları düzenlemek, Mezar üst ve alt yapı inşaatları ve tamirat işleri için İnşaat İzin Belgesi düzenlemek veya düzenletmek, vatandaşlara ait Mezar Yeri Kullanma Belgelerini inşaat izni süresi içinde emanete alarak, muhafaza etmek, Nakli kabir yapılacak cenazelerle ilgili yazışmaları yapmak, Haftalık yekûnları ve verilen Mezar Yeri Kullanma Belgelerini düzenli bir şekilde deftere işlemek veya işlettirmek ve bağlı olduğu Bölge Müdür Yardımcısına bildirmek, Mezar Yeri Kullanma Belgesi alınmamış mezar yerleriyle ilgili olarak, mezarın bulunduğu yerde tespit yapmak veya yaptırmak ve Bölge Müdür Yardımcısının onayı ile müracaat sahibine cezalı Mezar Yeri Kullanma Belgesi verilebilmesi için gerekli formları düzenlemek, Ruhsatsız kabir inşaatı yapılmaması için gerekli tedbirleri almak, yapılanları yıkmak veya yıktırmak, görev yaptığı Bölge Müdür Yardımcılığına bağlı mezarlıkları belirli bir programa göre dolaşmak, tespit ettiği ihtiyaç ve eksiklikleri bağlı olduğu Bölge Müdür Yardımcısına yazılı olarak bildirmek, Emrindeki personelin görev bölümünü düzenleyip, verdiği görevleri takip etmek olarak belirtilmektedir (İBB Mezarlıklar Daire Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönetmeliği, 2014:25).

Bölge Kontrol Personelinin görevleri; Bölge Kontrol Amirinin bilgisi dâhilinde Müdür veya Bölge Müdür Yardımcısının havalesi ile görevli olduğu Bölge Müdür Yardımcılığına bağlı tüm mezarlıklarda mezar yeri tespitlerini (cenaze defin, dolu yanı boş mezar yeri tespiti, direkt boş mezar yeri tespiti, inşaat izin belgesi, zayiinden Mezar Yeri Kullanma Belgesi için yapılan tespitler) yapmak, mezar yeri inşaatlarının usulüne uygun olarak yapılıp-yapılmadığını kontrol etmek, mezarlıklara defin yapılan cenazelerin defter kayıtlarını-tutmak ve haftalık olarak Bölge Yazı İşleri Şefliğine bildirmek, cenaze defnedilecek mezar yerlerinin usulüne uygun kazılıp-kazılmadığını ve zamanında hazırlanıp-hazırlanmadığını kontrol etmek olarak belirtilmektedir (İBB Mezarlıklar Daire Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönetmeliği, 2014:26).

Baş İmamın görevleri şunlardır; Müdürlük uhdesinde görev yapan imam ve gassal personelin genel çalışma programını hazırlamak ve koordinesini sağlamak, İmam ve gassal personelin mesleki ve hizmet içi eğitim programlarını düzenleyerek yeterli olup olmadıkları hususunda yazılı rapor düzenlemek ve İdari Müdür Yardımcısına takdim etmek, Din Hizmetleri Sınıfında görev yapan personelin kılık kıyafetini kontrol etmek,

İmam ve gassal personeli görevleri esnasında kontrol etmek, verilen emir ve görevlerin tam ve zamanında yapılmasını, kurumca belirlenen usul ve esaslara uyulmasını sağlamak, Şehit, gazi, polis ve Devlet ricalinin cenazelerini organize etmek, Bölge Müdür Yardımcılıklarında görev yapan imam personel arasından, genel çalışma programının akamete uğramaması için sorumlu seçmek olarak belirtilmektedir (İBB Mezarlıklar Daire Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönetmeliği, 2014:19).

3.7.3. Cenaze Hizmetlerinin Bölge Müdür Yardımcılıkları ve Şeflikleri

Avrupa Yakası Mezarlıklar Müdürlüğü

1. Beyoğlu Müdür Yardımcılığının Sorumluluk Alanı: Şişli, Beyoğlu, Beşiktaş, Kağıthane ve Sarıyer ilçelerinin mezarlıkları.
2. İstanbul 1. Bölge Müdür Yardımcılığının Sorumluluk Alanı: Fatih, Bayrampaşa, Zeytinburnu, Gaziosmanpaşa, Sultangazi, Esenler ve Eyüp ilçelerinin mezarlıkları.
3. İstanbul 2. Bölge Müdür Yardımcılığının Sorumluluk Alanı: Küçükçekmece, Avcılar, Bağcılar, Bahçelievler, Bakırköy, Güngören, Beylikdüzü, Başakşehir, Esenyurt ve Büyükçekmece ilçelerinin mezarlıkları.
4. İstanbul 3. Bölge Müdür Yardımcılığının Sorumluluk Alanı: Arnavutköy ilçesinin mezarlıkları.
5. İstanbul 4. Bölge Müdür Yardımcılığının Sorumluluk Alanı: Silivri ve Çatalca ilçelerinin mezarlıkları.

Cenaze İşleri Şeflikleri

1. Beyoğlu Cenaze İşleri Şefliği: Beyoğlu Müdür Yardımcılığına bağlıdır.
2. Fatih Cenaze İşleri Şefliği: İstanbul 1. Bölge Müdür Yardımcılığına bağlıdır.
3. Beşyüzevler Cenaze Şefliği: İstanbul 1. Bölge Müdür Yardımcılığına bağlıdır.
4. Arnavutköy Cenaze İşleri Şefliği: İstanbul 3. Bölge Müdür Yardımcılığına bağlıdır.
6. Küçükçekmece Cenaze İşleri Şefliği: İstanbul 2. Bölge Müdür Yardımcılığına bağlıdır.
7. Büyükçekmece Cenaze İşleri Şefliği: İstanbul 2. Bölge Müdür Yardımcılığına bağlıdır.
8. Silivri Cenaze İşleri Şefliği: İstanbul 4. Bölge Müdür Yardımcılığına bağlıdır.
9. Çatalca Cenaze İşleri Şefliği: İstanbul 4. Bölge Müdür Yardımcılığına bağlıdır.

Anadolu Yakası Mezarlıklar Müdürlükleri

1. İstanbul Anadolu 1.Bölge Müdür Yardımcılığının Sorumluluk Alanı: Kadıköy, Ümraniye ve Üsküdar ilçelerinin mezarlıkları.
2. İstanbul Anadolu 2.Bölge Müdür Yardımcılığının Sorumluluk Alanı: Kartal, Maltepe, Pendik, Tuzla, Adalar, Sultanbeyli ve Sancaktepe ilçenin mezarlıkları.
3. İstanbul Anadolu 3.Bölge Müdür Yardımcılığının Sorumluluk Alanı: Çekmeköy, Beykoz ve Şile ilçenin mezarlıkları.

Cenaze İşleri Şeflikleri

- 1.Karacaahmet Cenaze İşleri Şefliği: İstanbul Anadolu 1. Bölge Müdür Yardımcılığına bağlıdır.
- 2.Kartal Cenaze İşleri Şefliği: İstanbul Anadolu 2. Bölge Müdür Yardımcılığına bağlıdır.
3. Sultanbeyli Cenaze İşleri Şefliği: İstanbul Anadolu 2. Bölge Müdür Yardımcılığına bağlıdır.
4. Çekmeköy Cenaze İşleri Şefliği: İstanbul Anadolu 3. Bölge Müdür Yardımcılığına bağlıdır.
5. Beykoz Cenaze İşleri Şefliği: İstanbul Anadolu 3. Bölge Müdür Yardımcılığına bağlıdır.
6. Şile Cenaze İşleri Şefliği: İstanbul Anadolu 3. Bölge Müdür Yardımcılığına bağlıdır.

3.7.4.Cenaze Hizmeti İşleyişinin Yürütülmesindeki Görevliler ve Sorumlulukları

Cenaze imamının görevleri şunlardır: Cenaze İşleri Şefinin direktifleri (Cenaze Sevk Kâğıdı) doğrultusunda hazırlanmış, yıkama işlemi yıkayıcı tarafından tamamlanmış ve gerekli malzemelerle kefenlenmiş cenazeyi camiye götürmek, vakit namazından sonra cenaze namazını kıldırarak defin işleminin yapılacağı mezarlığa nakletmek, İslami kurallara göre gömülmesini gözetmek, görev sonunda iş kâğıdını Cenaze İşleri Şefine iletmektir. Ayrıca, Bölge Müdür Yardımcısının bilgisi ve onayı çerçevesinde, merhumun ailesinin talebi doğrultusunda cenaze namazını kıldırma isteyen ve imam olma şartlarını taşıyan kişilere bu dini vazifenin yerine getirilmesinde destek olmak da

görevleri arasındadır.(İBB Mezarlıklar Daire Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönetmeliği, 2014:31).

Gasilhane Sorumlusunun görevleri şunlardır; Sorumlu bulunduğu gasilhaneye getirilen cenazelerin ve yakınlarının kayıtlarını (Adı-Soyadı, cenaze yakınının adı-soyadı, irtibat numarası, cami, mezarlık v.b.) tutmak, yıkama işlemini yapan yıkayıcı personelin kayıtlarını tutmak, gasilhanenin temizliğini periyodik olarak yaptırmak ve takip etmek, olumsuzlukları yazılı veya sözü olarak Cenaze İşleri Şefine bildirmek olarak belirtilmektedir (İBB Mezarlıklar Daire Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönetmeliği, 2014:33).

Cenaze yıkayıcılarının görevleri şunlardır: Şefin verdiği talimat doğrultusunda, ambar memurunun temin ettiği teçhiz ve defin malzemelerini alarak cenazenin bulunduğu yere (cami veya gasilhane) gitmek ya da gasilhaneye getirilen cenazeleri dini usullere uygun şekilde yıkamak ve kefenlemek olarak ifade edilmektedir. Kullanılmayan malzemeleri tutanakla ambar memuruna iade etmek ve Bölge Müdür Yardımcısının bilgisi dahilinde, gönüllü olarak cenazelerini yıkamak isteyen yakınlarla rehberlik ederek yardımcı olmak olarak belirtilmektedir (İBB Mezarlıklar Daire Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönetmeliği, 2014:34).

Cenaze Nakil Aracı Şoförünün görevleri şunlardır; Cenaze İşleri Şefinin bilgisi ile cenazelerin bulunduğu yerden Müdürlük gasilhanelerine veya götürüleceği yere (havalimanı, otogar, cami v.b.) naklini yapmak, Cenaze İşleri Şefinin verdiği görev kâğıdı ile birlikte, görevlendirildiği cenazenin, gasilhaneden alınarak namazının kılınacağı camiye ve namazdan sonra da defnedileceği mezarlığa naklini yapmak olarak tarif edilmektedir (İBB Mezarlıklar Daire Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönetmeliği, 2014:32).

3.8. Ölüm Sonrası Ceaze Hizmetleri

3.8.1. Ölüm Bildirisi

Cenaze prosedürleri, resmi makamlarca düzenlenen Ölüm Belgesi'nin alınmasıyla başlamaktadır. Eğer vefat evde gerçekleşmişse, Ölüm Belgesi ilgili İlçe Belediyesi Sağlık İşleri Müdürlüğü tarafından, hastanede ise Başhekimlik tarafından düzenlenmektedir. Trafik kazaları veya şüpheli ölümler durumunda ise, cenazeye herhangi bir müdahalede bulunulmadan önce savcılık tarafından işlem yapılmaktadır. Ölüm Belgesi alınmadan cenazelerle ilgili herhangi bir işlem yapılmamakta ve cenaze gasilhaneye kabul edilmemektedir.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Mezarlıklar Daire Başkanlığımızın cenaze hizmet birimleri, tabiplerden (Belediye, Hastane, Adli Tıp Doktoru) alınan ölüm belgeleri bilgi sistemine kaydedildiği anda, cenaze sahibiyle iletişime geçilerek araç yönlendirilmektedir (www.ibb.istanbul).

3.8.2. Cenazenin Gasil, Tekfin ve Teşyi

Ölüm Belgesi ile en yakın Cenaze İşleri Şefliğine müracaat edilmelidir. Cenaze, aile mezarına defnedilecekse, definini gerçekleştirecek kişi, Mezar Yeri Kullanma Belgesi ile birlikte gelmelidir. Cenazeler, ilgili şeflik personeli tarafından tespit edildikleri yerden, bağlı olduğu kuruluş olan gasilhaneye nakledilir ve orada dini gerekliliklere uygun bir şekilde, ücretsiz olarak cenaze defin hizmetleri (nakil, gasil, kefenleme, defin) sağlanmaktadır. Camiye getirilen cenazenin cenaze namazı kılınmasının ardından, defin edileceği mezarlık alanına götürülerek toprağa verilmektedir. Cenazenin alınmasından gasilhaneye getirilmesine, camiye ve mezarlığa götürülmesine kadar olan süreçlerde kullanılan mezar tahtası ve defin işlemleri, ücretsiz olarak gerçekleştirilir (www.ibb.istanbul).

3.8.3. Şehirlerarası Cenaze Nakil

İstanbul'da vefat eden kişilerin aileleri, ölüm belgesiyle birlikte cenazenin bulunduğu yere en yakın İstanbul Büyükşehir Belediyesi Mezarlıklar Daire Başkanlığına bağlı cenaze şefliğine başvurarak, Türkiye'nin her iline ve ilçesine şehirlerarası cenaze

taşımacılığı için özel olarak donatılmış soğutmalı araçlarla ücretsiz nakil hizmeti sağlanmaktadır (www.ibb.istanbul).

Ayrıca, şehirlerarası taşınan cenazeler için cenaze sahiplerinin isteği üzerine 30 ve 50 kişilik otobüsler ücretsiz olarak tahsis edilmektedir. Soğutma sistemine sahip 45 cenaze aracı ve 49 otobüs ile 26.113 cenaze ücretsiz olarak memleketlerine taşınmıştır. Toplam 89.388 cenazenin %29'u şehirlerarası ücretsiz nakledilmiştir. Yıllık yaklaşık 169.182 cenaze yakını da cenazeleriyle birlikte memleketlerine götürülmüştür (İstanbul Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu, 2023:290).

3.9. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Mezarlık, Cenaze ve Defin Hizmetlerinin Ücretlendirme Politikası

Tablo 3.4. İ.B.B Mezarlıklar Ücretli ve Ücretsiz Hizmet Durumu

Ücretsiz Hizmetler	Ücretli Hizmetler
Gasilhanelerde Cenaze Bekletme	Galvenizli Tabut
Şehiriçi ve Şehirdışı Cenaze Nakil	Nakl-i Kabir
Tabut	Tabutlu Defin
Tahnit ve İlaçlama	Mezarlık ve Boş Mezar Yeri Bedeli
Cenaze Tabut Örtüsü	Katlı Briket Lahit Mezar
Tabutsuz ve Lahitsiz Defin	Mezar Üst Yapı Yapma
Ölü doğumlar, çocuklar ve yetişkinler için, nakil, yıkama, kefenleme, din görevlisi, tahta ve mezar kazımı, tabutsuz ve lahitsiz defin işlemleri	Çeşme Yaptırma

Kaynak: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Avrupa ve Anadolu Yakası Mezarlıklar Şube Müdürlüğü Ücret Tarifesi, 2024. [02.03.2024]

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ALAN ARAŞTIRMASININ BULGULARI

Ölüm, bireyler ve toplumlar üzerinde derin etkiler bırakan kaçınılmaz bir olgudur. Ölüm sonrası yaşanan kayıp, yoksunluk ve sosyal boşluk, bireylerin karşılaştığı zorlu bir süreci ifade etmektedir. Bu süreç, tarih boyunca farklı toplumlar tarafından geliştirilen ritüeller ve pratiklerle atlatılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda, yerel yönetimlerin sunduğu ölüm sonrası hizmetlerin, yas sürecindeki bireyler arasındaki dayanışmayı nasıl güçlendirdiği ve bu hizmetlere yönelik memnuniyet düzeyinin toplumsal huzur ve düzenin sürdürülebilirliği açısından nasıl bir rol oynadığı önemli bir araştırma alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Yerel yönetimler, ölüm sonrası dini ve kültürel ritüellerin devamlılığını sağlamada kritik bir role sahiptir. Bu çalışmanın özgünlüğü, ölüm sonrası hizmetlerin yas sürecindeki bireyler arasındaki dayanışmayı ve bu hizmetlere yönelik memnuniyetin toplumsal huzur ve düzen üzerindeki etkilerini incelemeye dayanmaktadır.

Ölüm sonrası cenaze hizmetleri, toplumsal konular arasında yeterince ele alınmamış bir alan olarak dikkat çekmektedir. Özellikle İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB) bağlamında, bu hizmetlerin bireyler ve topluluklar üzerindeki etkilerinin yeterince araştırılmamış olması, bu alanda yapılacak bir çalışmanın önemini artırmaktadır. Bu nedenle, İBB'nin sunduğu ölüm sonrası cenaze hizmetlerinin yas sürecindeki bireyler üzerindeki etkilerini, hizmetlerden duyulan memnuniyeti ve bu hizmetlerin bireyler arasındaki dayanışmayı nasıl etkilediğini anlamak amacıyla, ölüm olgusunun tarihsel süreçteki yeri ve ölüm sonrası pratiklerin gelişimi üzerinde durulmuştur.

Bu doğrultuda, çalışmanın ikinci bölümünde ölüm olgusunun tarihsel süreç içerisinde geleneksel ve modern dönemlerde nasıl ele alındığı incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise yerel yönetimlerin cenaze hizmetleri politikaları, sundukları hizmetler ve bu hizmetlerin bireyler arasındaki dayanışmaya katkıları değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme, araştırmanın anlaşılabilirliği açısından kritik bir öneme sahiptir. İBB'nin sunduğu cenaze hizmetlerinin, yas sürecindeki bireyler arasındaki dayanışma ve memnuniyet düzeyini anlamak amacıyla, belediyenin cenaze hizmetleri politikaları,

alışmaları ve uygulamaları derinlemesine incelenmiş ve bu incelemeler, araştırmanın saha çalışması açısından belirleyici olmuştur.

Çalışmanın bu bölümünde demografik değişkenler ile ölçeklerin korelasyon sonuçları arasındaki ilişkiye yönelik analizlere yer verilmiştir. Bununla birlikte verilerin istatistiksel yorumlaması gerçekleştirilmiştir.

4.1. Katılımcılara İlişkin Demografik Özellikler

Araştırma doğrultusunda katılımcılara ilişkin demografik bilgiler Kişisel Bilgi Formu (Sosyo- demografik Bilgi Formu) aracılığıyla toplanmış olup katılımcılara ilişkin bilgiler Tablo 4.1’de sunulmuştur.

Tablo 4.1. Örneklemin Demografik Bilgileri

Özellik	Seçenek	Frekans (f)	Yüzde (%)
Cinsiyet	Erkek	384	% 64
	Kadın	216	% 36
Medeni Hal	Evli	461	% 76.8
	Bekar	139	% 23.2
Yaş Grubu	18-30	38	% 6.3
	31-45	304	% 50.7
	46-65	255	% 42.5
	66-Üstü	3	% 0,5
Eğitim Durumu	İlkokul	50	% 8.3
	Ortaokul	39	% 6.5
	Lise	117	% 19.5
	Üniversite	243	% 40.5

	Yüksek Lisans ve Üzeri	151	% 25.2
Ekonomik Durumu	Alt	98	% 16.3
	Orta	327	% 54.5
	Üst	175	% 29.2

Katılımcıların cinsiyet dağılımında, erkek katılımcıların sayısı 384 (%64) ve kadın katılımcıların sayısı 216 (%36) olarak belirlenmiştir. Bu dağılım, çalışmaya katılanların büyük bir çoğunluğunun erkek olduğunu göstermektedir.

Medeni hal dağılımına göre, katılımcıların 461'i evli (%76.8) ve 139'u bekdir (%23.2). Bu sonuçlar, katılımcıların büyük çoğunluğunun evli olduğunu ortaya koymaktadır.

Yaş grubu dağılımında, 31-45 yaş arası katılımcılar en yüksek orana sahiptir (304 katılımcı, %50.7). 46-65 yaş arası katılımcılar 255 kişi ile %42.5'lik bir oran oluşturmaktadır. 18-30 yaş arası katılımcılar ise 38 kişi ile %6.3'lük bir orana sahiptir. 66 yaş ve üstü katılımcılar ise sadece 3 kişi (%0.5) ile en düşük orana sahiptir. Bu, katılımcıların büyük çoğunluğunun 31-45 yaş aralığında yoğunlaştığını göstermektedir.

Eğitim durumu dağılımında, üniversite mezunu katılımcılar 243 kişi (%40.5) ile en yüksek oranı oluşturmaktadır. Yüksek lisans ve üzeri eğitim seviyesine sahip katılımcılar 151 kişi (%25.2) ile ikinci sırada yer almaktadır. Lise mezunu katılımcılar 117 kişi (%19.5), ilkokul mezunu katılımcılar 50 kişi (%8.3) ve ortaokul mezunu katılımcılar 39 kişi (%6.5) ile daha düşük oranlara sahiptir. Bu, katılımcıların büyük bir kısmının yükseköğrenim görmüş olduğunu göstermektedir.

Ekonomik durum dağılımında, katılımcıların %54.5'i (327 kişi) orta ekonomik düzeyde yer almaktadır. Üst ekonomik düzeydeki katılımcılar 175 kişi (%29.2) ile ikinci sırada yer alırken, alt ekonomik düzeydeki katılımcılar 98 kişi (%16.3) ile en düşük orana sahiptir. Bu dağılım, katılımcıların çoğunluğunun orta gelir grubunda yoğunlaştığını göstermektedir.

Tablo 4.1’de görüldüğü gibi, katılımcıların demografik dağılımı incelendiğinde, çoğunluğun erkek, evli, 31-45 yaş aralığında ve üniversite mezunu olduğu gözlemlenmektedir. Ekonomik durum açısından ise katılımcıların çoğunluğunun orta gelir grubunda yer aldığı tespit edilmiştir. Bu demografik özellikler, çalışmanın sonuçlarının yorumlanmasında ve genellenmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

Tablo 4.2. Örneklemin Ölen Kişiyle Yakınlığı

	Frekans (f)	Yüzde (%)
Anne	207	34.5
Baba	206	34.3
Kardeş	102	17.0
Eş	45	7.5
Evlat	20	3.3
Diğer	5	.8
Toplam	600	100.0

Tablo 4.2, katılımcıların ölen kişiyle olan yakınlık ilişkisini göstermektedir. Toplam 600 katılımcı üzerinde yapılan bu değerlendirme, ölen kişiyle olan yakınlık derecelerini frekans ve yüzdelerle ortaya koymaktadır.

Katılımcıların ölen kişiyle olan yakınlık ilişkilerinde en yüksek oranlar anne ve baba kategorilerinde gözlemlenmiştir. 207 katılımcı (%34.5) ölen kişinin annesi olduğunu belirtirken, 206 katılımcı (%34.3) ölen kişinin babası olduğunu ifade etmiştir. Bu iki kategorinin toplamı, katılımcıların %68.8'ini oluşturmaktadır. Bu, anne ve baba kayıplarının çalışmadaki en yaygın kayıplar olduğunu göstermektedir.

Ölen kişinin kardeşi olan katılımcılar, 102 kişi ile %17'lik bir oranı temsil etmektedir. Bu, üçüncü en yaygın yakınlık kategorisidir ve önemli bir yüzdeyi oluşturmaktadır.

Eş kategorisinde, ölen kişinin eşi olan katılımcıların sayısı 45 (%7.5) olarak belirlenmiştir. Bu oran, diğer kategorilere kıyasla daha düşüktür ancak yine de kayda değerdir.

Ölen kişinin evladı olan katılımcılar, 20 kişi ile %3.3'lük bir orana sahiptir. Bu, diğer kategorilere göre daha düşük bir orandır ve ölen kişinin çocuğu olan katılımcıların daha az sayıda olduğunu göstermektedir.

Diğer kategorisi, ölen kişiyle farklı bir yakınlık ilişkisi olan katılımcıları içermektedir. Bu grupta sadece 5 katılımcı (%0.8) yer almakta olup, en düşük oranı temsil etmektedir.

Tablo 4.2'de görüldüğü gibi, katılımcıların büyük bir kısmı ölen kişinin anne veya babasıdır. Bu iki kategori, toplamda %68.8'lik bir oranla en yüksek yüzdeleri oluşturmaktadır. Kardeş kayıpları %17 ile üçüncü sırada gelirken, eş kayıpları %7.5 ile dördüncü sırada yer almaktadır. Evlat kayıpları %3.3 ile daha düşük bir oranda kalırken, diğer kategorisi %0.8 ile en az temsil edilen gruptur.

Bu veriler, çalışmanın katılımcılarının çoğunlukla ebeveyn kayıpları yaşadığını ve bunun çalışmanın bulguları üzerinde önemli bir etkisi olabileceğini göstermektedir. Ayrıca, kardeş ve eş kayıplarının da önemli ölçüde yer tuttuğu, ancak çocuk ve diğer yakınlık kategorilerinin daha düşük oranlarda kaldığı gözlemlenmektedir. Bu durum, ölen kişiyle olan yakınlık derecesinin dağılımını net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Tablo 4.3. İ.B.B Cenaze Hizmetlerine Ulaşma Şekli

Hizmete Ulaşma Şekli	Frekans (f)	Yüzde (%)
Telefon ile Alo 188 kurumsal numara veya iletişim hatlarından	375	%62.5
Şahsen (belediye merkezlerine giderek)	138	%23.0
Hastane Görevlilerinin Yönlendirmesiyle	86	%14.3
Aile veya arkadaş tavsiyesi ile	1	%0.2
Toplam	600	%100

Tablo 4.3'de, İ.B.B cenaze hizmetine ulaşım şekillerinin dağılımını göstermektedir. Telefonla erişim, en yüksek frekansa sahip yöntem olup, 375 kişi (%62.5) en yaygın yöntem olarak öne çıkmaktadır. Hastane yönlendirmesi 86'sı (%14.3) ve şahsen başvurular da 138'i (%23.0), doğrudan belediye merkezlerine giderek hizmet almayı tercih ettikleri dikkate değer oranlardadır. Aile veya arkadaş tavsiyesi 1 kişi (%0.2) ise en az kullanılan yöntem olarak görülmektedir. Bu dağılım, hizmete erişimde iletişim kanallarının etkinliğini ve kullanıcı tercihlerinin çeşitliliğini ortaya koymaktadır.

Tablo 4.4. Örneklemin Yaşadığı İlçe

İlçeler	Frekans (f)	Yüzde (%)
Arnavutköy	50	8.3
Bağcılar	50	8.3
Bakırköy	50	8.3
Başakşehir	50	8.3
Beşiktaş	50	8.3
Beylikdüzü	50	8.3
Esenyurt	50	8.3
Fatih	50	8.3
Kadıköy	50	8.3
Sultangazi	50	8.3
Şişli	50	8.3
Üsküdar	50	8.3
Total	600	100.0

Tablo 4.4, katılımcıların yaşadıkları ilçe dağılımını frekans ve yüzdelerle göstermektedir. Her ilçeden eşit sayıda katılımcı bulunduğu ve her bir ilçenin toplam katılımcı kitlesi içinde eşit oranda temsil edildiği görülmektedir.

Her bir ilçe, toplam katılımcı sayısının %8.3'ünü oluşturan 50 katılımcı ile temsil edilmiştir. Tablodaki her bir ilçenin temsil oranı eşittir ($f = 50$, %8.3). Bu, çalışmanın tüm ilçelerden eşit sayıda katılımcı almayı hedeflediğini ve bu hedefin başarıldığını göstermektedir. Bu şekilde, her ilçenin eşit olarak temsil edildiği bir veri seti elde edilmiştir.

Katılımcıların yaşadıkları ilçelere göre dağılımı, her bir ilçeden 50'şer katılımcı alındığını ve böylece her bir ilçenin %8.3'lük bir oranla temsil edildiğini göstermektedir. Seçilen ilçelerden toplam 600 katılımcının dağılımı aşağıdaki gibidir: Arnavutköy 50 kişi, Bağcılar 50 kişi, Bakırköy 50 kişi, Başakşehir 50 kişi, Beşiktaş 50 kişi, Beylikdüzü 50 kişi, Esenyurt 50 kişi, Fatih 50 kişi, Kadıköy 50 kişi, Sultangazi 50 kişi, Şişli 50 kişi ve Üsküdar 50 kişi. Her bir ilçe, toplam örnekleme %8.3 oranında temsil edilmektedir. Bu eşit dağılım, araştırmanın bulgularında ilçeler arasında adil ve dengeli bir temsil sağladığını işaret eder. Araştırmanın demografik yapısı bu şekilde planlanmış olup, her ilçeden eşit sayıda katılımcı alınarak, sonuçların ilçeler arası karşılaştırmalarında eşit koşullar sağlanmıştır. Bu yöntem, sonuçların genellenebilirliği ve güvenilirliği açısından önemli bir katkı sağlamaktadır.

4.2. Cenaze Hizmetlerinden Yararlanma ile Cenaze Yakınları Arasındaki Dayanışma İlişkisi

Cenaze hizmetleri ile toplumsal dayanışma arasındaki ilişkinin ortaya çıkarılmasında yakınlarını kaybeden bireylerin İBB'nin sunduğu cenaze hizmetlerinden yararlanma durumu Tablo 4.5'de sunulacaktır.

Tablo 4.5. Katılımcıların İ.B.B Cenaze Hizmetlerinden Yararlanma Durumu

	Yararlandım	Yararlanmadım	Bilgim Yok	Toplam (Yüzde)
Cenazenin taşınması ve nakil hizmetleri	571 (%95.2)	15 (%2.5)	14 (%2.3)	600 (%100)
Cenazenin yıkanması ve kefenlenmesi hizmetleri	574 (%95.2)	17 (%2.8)	9 (%1.5)	600 (%100)
Dini hizmetler	577 (%96.2)	23 (%3.8)	-	600 (%100)
Mezar tahsis ve defin hizmetleri	594 (%99)	6 (%1)	-	600 (%100)
İletişim ve bilgilendirme hizmetleri	525 (%87.5)	52 (%8.7)	23 (%3.8)	600 (%100)

Tablo 4.5'de katılımcıların İBB'nin sunduğu cenaze hizmetlerinden yararlanma durumu incelendiğinde, cenazenin nakil hizmetlerinden yararlanma %95.2, cenazenin yıkanması ve kefenlenmesi hizmetinden yararlanma %95.7, dini hizmetlerden yararlanma %96.2, cenazenin mezarlık tahsis ve defin esnasında yararlanma %99 ve iletişim, bilgilendirmeden yararlanmanın ise %87.5 olduğu tespit edilmiştir. Bu doğrultuda katılımcılar yüksek oranda İBB'nin cenaze hizmetlerinden yararlandığı görülmektedir.

Tablo 4.5, İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İ.B.B.) tarafından sağlanan cenaze hizmetlerinden yararlanma durumunu göstermektedir. Her bir hizmet kategorisi için yararlanma, yararlanmama ve bilgi sahibi olamama oranları belirtilmiştir. Toplam 600 katılımcının dahil olduğu bu değerlendirme, çeşitli cenaze hizmetlerinden ne kadar yararlanıldığını ortaya koymaktadır.

Cenazenin taşınması ve nakil hizmetleri kapsamında 571 katılımcının (%95.2) yararlandım, 15 katılımcının (%2.5) yararlanmadım ve 14 katılımcının (%2.3) ise bilgim yok olarak cevap verdiği görülmektedir. Bu hizmet kategorisinde yararlanma

oranı %95.2'dir. Yararlanmayanların oranı %2.5, bilgi sahibi olmayanların oranı ise %2.3'tür. Bu, cenazenin taşınması ve nakil hizmetlerinin yaygın olarak kullanıldığını göstermektedir.

Cenazenin yıkanması ve kefenlenmesi hizmetleri kapsamında 574 katılımcının (%95.7) yararlandığı, 17 katılımcının (%2.8) yararlanmadığı ve 9 katılımcının (%1.5) ise bilgisinin olmadığını belirttiği görülmektedir. Bu hizmetten yararlanma oranı %95.7'dir. Yararlanmayanların oranı %2.8, bilgi sahibi olmayanların oranı ise %1.5'tir. Bu, cenazenin yıkanması ve kefenlenmesi hizmetlerinin geniş bir kesim tarafından kullanıldığını göstermektedir.

Dini hizmetler kapsamında, 577 katılımcının (%96.2) yararlandığı ve 23 katılımcının (%3.8) yararlanmadığını belirttiği görülmektedir. Dini hizmetlerden yararlanma oranı %96.2'dir. Yararlanmayanların oranı %3.8'dir. Bu hizmet kategorisinde bilgi sahibi olmayan katılımcı bulunmamaktadır. Dini hizmetler de yaygın olarak kullanılan hizmetler arasındadır.

Mezar tahsisi ve defin hizmetleri kapsamında, 594 katılımcının (%99.0) yararlandığı ve 6 katılımcının (%1.0) yararlanmadığı cevapları verilmiştir. Mezar tahsisi ve defin hizmetlerinden yararlanma oranı %99.0 ile en yüksek düzeydedir. Yararlanmayanların oranı %1.0'dir. Bu hizmet kategorisinde bilgi sahibi olmayan katılımcı bulunmamaktadır, bu da hizmetlerin neredeyse eksiksiz bir şekilde kullanıldığını göstermektedir.

İletişim ve Bilgilendirme hizmetleri kapsamında, 525 katılımcının (%87.5) yararlandığı, 53 katılımcının (%8.7) yararlanmadığı ve 23 katılımcının (%3.8) ise bilgisinin olmadığı cevapları verilmiştir. İletişim ve bilgilendirme hizmetlerinden yararlanma oranı %87.5'tir. Yararlanmayanların oranı %8.7, bilgi sahibi olmayanların oranı ise %3.8'dir. Diğer hizmet kategorilerine göre yararlanma oranı biraz daha düşüktür, ancak yine de yüksek bir kullanım oranı bulunmaktadır.

Tablo 4.5'deki bulgular çerçevesinde İ.B.B'nin cenaze hizmetlerinden genel yararlanma oranları oldukça yüksektir. En yüksek yararlanma oranı, %99.0 ile mezar tahsisi ve defin hizmetlerinde gözlemlenmiştir. En düşük yararlanma oranı ise %87.5 ile iletişim ve bilgilendirme hizmetlerindedir. Tüm hizmet kategorilerinde bilgi sahibi olmayanların oranı düşük olup, bu da hizmetlerin genel olarak iyi bilindiğini ve

kullanıldığını göstermektedir. Bu sonuçlar İ.B.B'nin cenaze hizmetlerini etkin bir şekilde sunduğunu ve geniş bir kitle tarafından tercih edildiğini göstermektedir.

4.3. Cenaze Hizmetleri Memnuniyeti ile Cenaze Yakınları Arasındaki Dayanışma İlişkisi

Cenaze hizmetleri ile toplumsal dayanışma arasındaki ilişkinin ortaya çıkarılmasında yakınlarını kaybeden bireylerin İBB'nin sunduğu cenaze hizmetlerinden memnuniyet durumu Tablo 4.6'de sunulacaktır.

Tablo 4.6. İ.B.B Cenaze Hizmetleri Memnuniyet

	Evet	Hayır	Fikrim Yok	Toplam (Yüzde)
Cenazenin taşınması ve nakil hizmetleri	576 (% 96)	6 (% 1)	18 % 3	600 (%100)
Cenazenin yıkanması ve kefenlenmesi hizmetleri	574 (% 95.7)	3 (%0.5)	23 (%3.8)	600 (%100)
Dini hizmetler	570 (%95)	2 (%0.3)	28 (%4.7)	600 (%100)
Mezar tahsis ve defin hizmetleri	544 (%90.7)	30 (%5.0)	26 (%4.3)	600 (%100)
İletişim ve bilgilendirme hizmetleri	542 (%90.3)	14 (%2.3)	44 (%7.3)	600 (%100)

Tablo 4.6, İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İ.B.B.) tarafından sağlanan cenaze hizmetlerinden memnuniyet durumunu göstermektedir. Bu analizde, toplam 600 katılımcının çeşitli cenaze hizmetlerinden ne kadar memnun kaldığı incelenmiştir. Her bir hizmet kategorisi için memnuniyet oranları oldukça yüksektir.

Tablo 4.6'de katılımcıların İBB'nin sunduğu cenaze hizmetlerinden memnuniyet durumu incelendiğinde, cenazenin nakil hizmetlerinden memnuniyetin %96, cenazenin yıkanması ve kefenlenmesi hizmetinden memnuniyet %95.7, dini hizmetlerden memnuniyet %95, cenazenin mezarlık tahsis ve defin esnasında memnuniyet %90.7 ve iletişim, bilgilendirmeden yararlanmanın ise %90.3 olduğu saptanmıştır. Bu kapsamda katılımcılar yüksek oranda İBB'nin cenaze hizmetlerinden memnun olduğu görülmektedir.

Cenazenin taşınması ve nakil hizmetleri kapsamında 576 katılımcı (%96) memnun, 6 katılımcı (%1) memnun değil, 18 katılımcı (%3) ise fikrim yok olarak belirttiği görülmektedir. Bu hizmet kategorisinde memnuniyet oranı %96 ile en yüksek düzeydedir. Bu sonuç, İ.B.B.'nin cenazenin taşınması ve nakil hizmetlerinde oldukça başarılı olduğunu göstermektedir.

Cenazenin yıkanması ve kefenlenmesi hizmetleri kapsamında, 574 katılımcının (%95.7) memnun, 3 katılımcının (%0.5) memnun değil ve 23 katılımcının (%3.8) ise fikrim yok olarak belirttikleri görülmektedir. Bu hizmetten memnuniyet oranı %95.7 olup, çok yüksek bir memnuniyet düzeyi göstermektedir. Memnuniyetsizlik oranı ise %0.5 ile oldukça düşüktür.

Cenaze için yapılan dini hizmetler kapsamında, 570 katılımcının (%95) memnun, 2 katılımcının (%0.3) memnun değil ve 28 katılımcının (%4.7) ise fikrim yok olarak belirttiği görülmektedir. Dini hizmetlerde memnuniyet oranı %95'tir. Bu hizmetten memnun olmayanların oranı ise sadece %0.3'tür, bu da hizmetlerin genel olarak tatmin edici olduğunu göstermektedir.

Mezar tahsisi ve defin hizmetleri kapsamında, 544 katılımcının (%90.7) memnun, 30 katılımcının (%5) memnun değil ve 26 katılımcının (%4.3) ise fikrim yok olarak belirttiği görülmektedir. Bu hizmet kategorisinde memnuniyet oranı %90.7'dir. Memnuniyetsizlik oranı %5 olup, diğer hizmet kategorilerine göre biraz daha yüksektir.

İletişim ve bilgilendirme hizmetleri kapsamında, 542 katılımcının (%90.3) memnun, 14 katılımcının (%2.3) memnun değil ve 44 katılımcının (%7.3) ise fikrim yok olarak belirttiği görülmektedir. İletişim ve bilgilendirme hizmetlerinde memnuniyet oranı %90.3'tür. Memnuniyetsizlik oranı %2.3'tür ve "fikrim yok" diyenlerin oranı %7.3 ile diğer hizmet kategorilerine göre daha yüksektir.

Tablo 4.6'deki bulgular çerçevesinde İ.B.B.'nin sunduğu cenaze hizmetlerine genel memnuniyet oldukça yüksektir. En yüksek memnuniyet oranı %96 ile cenazenin taşınması ve nakil hizmetlerinde gözlemlenmiştir. En düşük memnuniyet oranı ise %90.3 ile iletişim ve bilgilendirme hizmetlerindedir. Tüm hizmet kategorilerinde memnuniyetsizlik oranları çok düşük olup, bu da İ.B.B.'nin cenaze hizmetlerini genel olarak başarılı bir şekilde sunduğunu göstermektedir.

Tablo 4.7. İ.B.B Cenaze Hizmetleri Değerlendirme

	Kesinlikle Katılıyor	Katılıyor	Kararsız	Kesinlikle Katılmıyor	Katılmıyor	Toplam (Yüzde)
1.Cenaze hizmetleri toplumun bütün kesimlerine eşit hizmet sunuyor.	139 (%23,1)	439 (%73,1)	2 (%0,3)	5 (% 0,8)	10 (%1,6)	600 (%100)
2.Cenaze hizmetlerine kolaylıkla erişilebilir.	176 (%29,3)	396 (%66,0)	13 (%2,2)	7 (%1,2)	8 (%1,3)	600 (%100)
3.Cenaze hizmetleri hijyenik standartlara uygun olarak verilmektedir.	136 (%22,7)	428 (%71,3)	20 (%3,3)	8 (%1,3)	8 (%1,3)	600 (%100)
4.Cenaze törenlerinde dini ve geleneksel ritüellerin yerine getirilmesi önemli bir rol oynamaktadır.	177 (%29,5)	398 (%66,3)	14 (%2,3)	7 (%1,2)	4 (%,7)	600 (%100)
5.Cenaze hizmetleri tüm vatandaşlara eşitlikçi bir yaklaşım sergilememektedir.	26 (%4,3)	84 (%14,0)	37 (%6,2)	92 (%15,3)	361 (%60,2)	600 (%100)
6.Cenaze hizmetlerinde personellerin duyarlılık ve saygı düzeyi yüksektir.	160 (%26,7)	410 (%68,3)	14 (%2,3)	7 (%1,2)	9 (%1,5)	600 (%100)
7.Cenaze hizmetlerinin İ.B.B'nin yürütmesi yakınlarını kaybedenlerin dayanışması açısından önemlidir.	177 (%29,5)	395 (%65,8)	13 (%2,2)	8 (%1,3)	7 (%1,2)	600 (%100)
8.Cenaze işlemlerinde hız ve verimlilik açısından başarılıdır.	367 (%61,2)	198 (%33,0)	18 (%3,0)	6 (%1,0)	11 (%1,8)	600 (%100)

9.Cenaze hizmetleri, ekonomik zorluklar yaşayan aileler için önemli bir destek kaynağıdır.	382 (%63,7)	182 (%30,3)	17 (%2,8)	11 (%1,8)	8 (%1,3)	600 (%100)
10.Cenaze hizmetleri, bireylerin cenaze işleriyle ilgili stresini azaltmamaktadır.	2 (%0,3)	5 (%0,8)	5 (%0,8)	320 (%53,3)	272 (%45,3)	600 (%100)
11.Cenaze hizmetlerinde dini hassasiyetleri dikkate almaktadır.	228 (%38,0)	340 (%56,7)	16 (%2,7)	7 (%1,2)	9 (%1,5)	600 (%100)
12.Cenaze hizmetlerinin kurumsal olarak sunulması, cenaze yakınları arasında toplumsal bütünleşmeyi sağlar.	231 (%38,5)	332 (%55,3)	21 (%3,5)	6 (%1,0)	10 (%1,7)	600 (%100)
13.Cenaze hizmetlerindeki iletişim ve bilgilendirme pratiği başarısızdır.	3 (%0,5)	4 (%0,6)	2 (%0,3)	205 (%34,1)	386 (%64,1)	600 (%100)
14.Covid döneminde cenaze hizmetleri, toplumun ihtiyaçlarını yeterli seviyede karşılamıştır.	156 (%26,0)	366 (%61,0)	38 (%6,3)	10 (%1,7)	30 (%5,0)	600 (%100)

Tablo 4.7’de İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İ.B.B.) cenaze hizmetleri değerlendirme hakkında yapılan anketin sonuçları, genel olarak hizmetlerin toplum tarafından olumlu karşılandığını göstermektedir. Ankette yer alan çeşitli maddelere verilen yanıtların frekans ve yüzdelik dağılımlarına göre şu genel değerlendirmeler yapılabilir:

Katılımcıların büyük çoğunluğu (%96,3), İ.B.B.'nin cenaze hizmetlerinin toplumun tüm kesimlerine eşit hizmet sunduğunu düşünmektedir. Ayrıca, hizmetlerin kolay erişilebilir olduğu görüşü (%95,3) de yüksek bir oranla desteklenmektedir. Bu

sonuçlar, İ.B.B.'nin cenaze hizmetlerinde adil ve ulaşılabilir bir yaklaşım sergilediğini göstermektedir.

Hizmetlerin hijyenik standartlara uygun olduğu konusunda katılımcıların %94,0'ü olumlu görüş bildirmiştir. Bu durum, İ.B.B.'nin hijyen konusunda titizlikle çalıştığını ve halkın bu konudaki beklentilerini karşıladığını göstermektedir.

Cenaze törenlerinde dini ve geleneksel ritüellerin yerine getirildiği görüşü %95,8 oranında desteklenmiştir. Bu, İ.B.B.'nin kültürel ve dini hassasiyetlere önem verdiğini ve bu konuda toplumun beklentilerini karşıladığını göstermektedir.

İ.B.B. cenaze hizmetlerinde görev alan personelin duyarlılık ve saygı düzeyi yüksek olarak değerlendirilmektedir (%95,0). Bu, hizmet kalitesini olumlu yönde etkileyen önemli bir faktördür.

İ.B.B. cenaze hizmetlerinin yakınlarını kaybedenler arasındaki dayanışma açısından önemli olduğu ve toplumsal bütünleşmeyi sağladığı görüşü katılımcıların %95,3 ve %93,8 oranında desteklenmiştir. Bu, hizmetlerin sosyal bağları güçlendirdiğini ve toplumsal dayanışmayı pekiştirdiğini göstermektedir.

Cenaze hizmetlerinin hız ve verimlilik açısından başarılı olduğu %94,2 oranında belirtilmiştir. Bu, İ.B.B.'nin operasyonel etkinliğinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Hizmetlerin ekonomik zorluklar yaşayan aileler için önemli bir destek kaynağı olduğu %94,0 oranında kabul edilmiştir. Bu, İ.B.B.'nin ekonomik açıdan zayıf kesimlere yönelik önemli bir destek sağladığını göstermektedir.

Cenaze hizmetlerinin stres azaltma konusunda yeterli olduğu %98,6 oranında ifade edilmiştir. Bu, hizmetlerin bireylerin duygusal yükünü hafifletme konusunda önemli bir destek sağladığını göstermektedir.

İ.B.B.'nin dini hassasiyetleri dikkate aldığı %94,7 oranında belirtilmiştir. Bu, hizmetlerin dini inançlara saygılı bir şekilde sunulduğunu göstermektedir.

İletişim ve bilgilendirme pratiğinin başarılı olduğu %98,0 oranında ifade edilmiştir. Bu, İ.B.B.'nin bu alanda kurumsal bir şekilde hizmet verdiğini göstermektedir.

Covid-19 salgın döneminde cenaze hizmetlerinin toplumun ihtiyaçlarını yeterli seviyede karşıladığı %87,0 oranında belirtilmiştir. Bu, İ.B.B.'nin kriz dönemlerinde de etkin hizmet sunduğunu göstermektedir.

Genel olarak, İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin cenaze hizmetleri, toplum tarafından büyük oranda olumlu değerlendirilmiştir. Hizmetlerin eşitlikçi, erişilebilir, hijyenik ve kültürel hassasiyetlere uygun olduğu vurgulanmıştır.

4.4. Cenaze Hizmetleri ile Cenaze Yakınları Arasındaki Dayanışma İlişki Durumunun Demografik Özelliklere Göre Karşılaştırılması

Araştırmanın bu bölümünde, demografik özellikler olan yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim ve ekonomik seviye, ikamet edilen ilçe ve merhum ile olan yakınlık değişkenlerinin, cenaze hizmetleri çerçevesinde toplumsal dayanışma üzerindeki etkisini analiz etmek amacıyla çapraz tablo bulguları değerlendirilecektir. Bu bağlamda, çapraz tablo analizleri uygulanarak, söz konusu değişkenlerin farklı gruplar arasında farklılaşıp farklılaşmadığı incelenecek ve bu değişkenler arasındaki ilişkiler anlamlılık veya anlamsızlık açısından yorumlanacaktır.

Tablo 4.8. Yaş ve Cenaze Hizmetlerinin Cenaze Yakınları Arasındaki Dayanışma İlişki Durumu

Yaş Grubu	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	Toplam (Yüzde)
Genç 18-30	8 (%21.1)	24 (%63.2)	4 (%10.5)	0 (%0.0)	2 (%5.3)	38 (%100)
Alt Orta Yaş 31-45	123 (%40.5)	155 (%51.0)	17 (%5.6)	6 (%2.0)	3 (%1.0)	304 (%100)
Üst Orta Yaş 46-65	97 (%40.2)	137 (%56.8)	4 (%1.7)	2 (%0.8)	1 (%0.4)	241 (%100)
Yaşlı 66 ve üstü	3 (%17.6)	11 (%64.7)	1 (%5.9)	3 (%17.6)	0 (%0.0)	17 (%100)
Toplam	231 (%38.5)	327 (%54.5)	26 (%4.3)	10 (%1.7)	6 (%1.0)	600 (%100)

Ki Kare Testi Sonuçları

Test	Değer	df	Anlamlılık
Ki-Kare	41.809	12	.000
Olabilirlik Oranı	31.896	12	.001
Geçerli Sayısı	600		

Ki-Kare Testi Sonuçları: Ki-Kare testi sonucunda elde edilen 41.809 değeri ve .000 anlamlılık seviyesi, İ.B.B. cenaze hizmetlerinin toplumsal bütünleşme üzerindeki etkisi ile yaş grupları arasındaki ilişkiyi değerlendirmektedir. Bu sonuçlar, anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir ($p < .05$).

Tablo 4.8’de katılımcıların yaş değişkenine göre cenaze hizmetleri ile yakınlarını kaybedenlerin arasındaki dayanışma ilişkinin analizi için çapraz tablo yapılmış olup, Genç yaş grubunda, katılımcıların %63.2’si "Katılıyorum" cevabını vermiştir. Bu grubun %21.1’i ise "Kesinlikle Katılıyorum" demektedir. Bu, gençlerin büyük bir kısmının İ.B.B. cenaze hizmetlerinin, yakınlarını kaybedenler arasında dayanışmayı sağladığına inandığını göstermektedir.

Alt-Orta Yaş Grubu (31-45) yaş grubunda, katılımcıların %51.0’i "Katılıyorum" ve %40.5’i "Kesinlikle Katılıyorum" yanıtını vermiştir. Alt-orta yaş grubunda da benzer şekilde hizmetlerin yakınlarını kaybedenler arasında dayanışmayı sağladığına dair güçlü bir inanç bulunmaktadır.

Üst-Orta Yaş Grubu (46-65): Katılımcıların %56.8’i "Katılıyorum" ve %40.2’si "Kesinlikle Katılıyorum" şeklinde yanıt vermiştir. Üst-orta yaş grubunda da hizmetlerin yakınlarını kaybedenler arasında dayanışmayı sağladığı düşüncesi yaygındır.

Yaşlı Grubu (66 ve üstü): Bu grupta katılımcıların %64.7’si "Katılıyorum" ve %17.6’si "Kesinlikle Katılıyorum" demiştir. Yaşlı grubunda da genel olarak olumlu bir görüş hakimdir, ancak diğer yaş gruplarına göre "Katılmıyorum" (%11.8) oranı biraz daha yüksektir.

İ.B.B.’nin cenaze hizmetlerinin, yakınlarını kaybedenler arasında dayanışmayı sağladığı görüşünün genel olarak katılımcılar arasında yaygın olduğunu göstermektedir. Çeşitli yaş grupları arasında bu konuda güçlü bir olumlu algı bulunmaktadır. Genel olarak, İ.B.B.’nin cenaze hizmetlerinin, yakınlarını kaybedenler arasında dayanışma üzerindeki etkisi olumlu olarak değerlendirilmiştir.

Tablo 4.9. Cinsiyet ve Cenaze Hizmetlerinin Cenaze Yakınları Arasındaki Dayanışma İlişki Durumu

Cinsiyet	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	Toplam (Yüzde)
Erkek	142 (%36.8)	210 (%54.4)	20 (%5.2)	10 (%2.6)	4 (%1.0)	386 (%100)
Kadın	89 (%41)	117 (%54.7)	6 (%2.8)	0 (%0.0)	2 (%0.9)	214 (%100)
Toplam	231 (%38.5)	327 (%54.5)	26 (%4.3)	10 (%1.7)	6 (%1.0)	600 (%100)

Ki Kare Testi

Test	Değer	df	Anlamlılık
Ki-Kare	4.175	4	.383
Olabilirlik Oranı	4.698	4	.320
Geçerli Sayısı	600		

Ki-Kare testi sonucunda elde edilen 4.175 değeri ve .383 anlamlılık seviyesi, İ.B.B. cenaze hizmetlerinin toplumsal bütünleşme üzerindeki etkisi ile cinsiyet arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığını göstermektedir ($p > .05$).

Tablo 4.9’de katılımcıların cinsiyet değişkenine göre, hem erkek hem de kadın katılımcılar arasında İ.B.B.’nin cenaze hizmetlerinin, yakınlarını kaybedenler arasında dayanışmayı sağladığına dair güçlü bir inanç bulunmaktadır. Hem erkeklerin hem de kadınların büyük çoğunluğu, bu hizmetlerin toplumsal bütünleşmeye katkı sağladığını belirtmiştir. Ancak, kadınların "Kesinlikle Katılıyorum" yanıtını verme oranı (%41.6) erkeklerden (%36.8) biraz daha yüksektir.

Bu sonuçlar, cinsiyetler arasında İ.B.B. cenaze hizmetlerinin, yakınlarını kaybedenler arasındaki dayanışma etkisine dair algılarda belirgin bir fark olmadığını göstermektedir. Her iki cinsiyet de büyük ölçüde hizmetlerin, yakınlarını kaybedenler arasında dayanışmayı ve toplumsal bütünleşmeyi sağladığına inanmaktadır. Ki-Kare testi sonuçları da cinsiyetler arasında anlamlı bir farklılık olmadığını doğrulamaktadır.

Bu bulgular, İ.B.B.’nin cenaze hizmetlerinin toplumun her kesimi tarafından olumlu değerlendirildiğini ve bu hizmetlerin, yakınlarını kaybedenler arasında dayanışmaya

ve toplumsal bütünleşmeye katkı sağladığını göstermektedir. Hizmetlerin adil ve kapsayıcı olduğu algısı, hem erkek hem de kadın katılımcılar arasında yaygındır.

Tablo 4.10. Medeni Durum ve Cenaze Hizmetlerinin Cenaze Yakınları Arasındaki Dayanışma İlişki Durumu

Medeni Hal	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	Toplam
Bekar	47 (%33.8)	83 (%59.7)	7 (%5.0)	1 (%0.7)	1 (%0.7)	139 (%100)
Evli	184 (%39.9)	244 (%52.9)	19 (%4.1)	9 (%2.0)	5 (1.1%)	461 (%100)
Toplam	231 (%38.5)	327 (%54.5)	26 (4.3%)	10 (1.7%)	6 (1.0%)	600 (%100)

Ki Kare Testi

Test	Değer	df	Anlamlılık
Ki-Kare	4.230	4	.376
Olabilirlik Oranı	3.974	4	.409
Geçerli Sayısı	600		

Ki-Kare testi sonucunda elde edilen 4.230 değeri ve .376 anlamlılık seviyesi, İ.B.B. cenaze hizmetlerinin, yakınlarını kaybedenler arasında dayanışma üzerindeki etkisi ile medeni hal arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığını göstermektedir ($p > .05$).

Tablo 4.10'da katılımcıların medeni durumlarına göre hem bekar hem de evli katılımcılar arasında İ.B.B.'nin cenaze hizmetlerinin, yakınlarını kaybedenler arasında dayanışmayı sağladığına dair güçlü bir inanç bulunmaktadır. Bekar katılımcıların %93.5'i ve evli katılımcıların %92.8'i, bu hizmetlerin, cenaze yakınları arasında bütünleşmeye katkı sağladığını belirtmiştir.

Ki-Kare testi sonuçları, medeni hal ile İ.B.B. cenaze hizmetlerinin toplumsal bütünleşmeye etkisi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığını göstermektedir. Hem bekar hem de evli katılımcılar, bu hizmetlerin, yakınlarını kaybedenler arasında dayanışmayı ve toplumsal bütünleşmeyi desteklediği konusunda genel olarak aynı görüştedir. Bu bulgular, İ.B.B.'nin cenaze hizmetlerinin, yakınlarını kaybedenler arasında dayanışmaya ve toplumsal bütünleşmeye katkı sağladığına dair geniş bir kabul gördüğünü ve bu hizmetlerin medeni hal fark etmeksizin toplumun her kesimi tarafından olumlu değerlendirildiğini göstermektedir.

Tablo 4.11. Eğitim Durum ve Cenaze Hizmetlerinin Cenaze Yakınları Arasındaki Dayanışma İlişki Durumu

Eğitim Durumu	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	Toplam (Yüzde)
İlkokul	18 (%33.3)	34 (%63.0)	1 (%1.9)	0 (%0.0)	1 (%1.9)	54 (%100)
Ortaokul	6 (%15.4)	29 (%74.4)	4 (%10.3)	0 (%0.0)	0 (%0.0)	39 (%100)
Lise	35 (%31.0)	63 (%55.8)	9 (%8.0)	5 (%4.4)	1 (%0.9)	113 (%100)
Üniversite	107 (%44.2)	117 (%48.3)	11 (%4.5)	4 (%1.7)	3 (%1.2)	242 (%100)
Yüksek Lisans ve üzeri	65 (%42.8)	84 (%55.3)	1 (%0.7)	1 (%0.7)	1 (%0.7)	152 (%100)
Toplam	231 (%38.5)	327 (%54.5)	26 (%4.3)	10 (%1.7)	6 (%1.0)	600 (%100)

Ki Kare Testi

Test	Değer	df	Anlamlılık
Ki-Kare	19.375	16	.250
Olabilirlik Oranı	21.162	16	.172
Geçerli Sayısı	600		

Ki-Kare testi sonucunda elde edilen 19.375 değeri ve .250 anlamlılık seviyesi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin (İ.B.B.) cenaze hizmetlerinin, yakınlarını kaybedenler arasında dayanışma üzerindeki etkisi ile eğitim düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığını göstermektedir ($p > .05$).

Tablo 4.11'de katılımcıların eğitim değişkenine göre verilere dayanarak, İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin cenaze hizmetlerinin, yakınlarını kaybedenler arasında dayanışma ve toplumsal bütünleşmeye etkisi ile katılımcıların eğitim düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır ($p > .05$). Bu durum, farklı eğitim düzeylerine sahip bireylerin İ.B.B. cenaze hizmetlerinin kurumsal sunumuna dair benzer algılar geliştirdiğini göstermektedir. Örneğin, farklı eğitim seviyelerine sahip katılımcılar arasında "Katılıyorum" ve "Kesinlikle Katılıyorum" yanıtlarının benzer oranlarda olduğu görülmektedir. Bu, eğitim düzeyinin İ.B.B. cenaze hizmetlerine yönelik algıları belirlemede belirleyici bir faktör olmadığını işaret etmektedir.

Tablo 4.12. Ekonomik Durum ve Cenaze Hizmetlerinin Cenaze Yakınları Arasındaki İle Dayanışma İlişki Durumu

Ekonomik Durum	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	Toplam
Alt	22 (%22.2)	75 (%75.8)	0 (%0.0)	1 (%1)	1 (%1)	99 (%100)
Orta	132 (%40.1)	158 (%48)	25 (%7.6)	9 (%2.7)	5 (%5.1)	329 (%100)
Üst	77 (%44.8)	94 (%54.7)	1 (%0.6)	0 (%0.0)	0 (%0.0)	172 (%100)

Ki Kare Testi

Test	Değer	df	Anlamlılık
Ki-Kare	40.045	8	0.000
Olabilirlik Oranı	47.620	8	0.000
Geçerli Sayısı	600		

Ki-Kare testi sonucunda anlamlılık düzeyleri ($p < 0.05$) 0.000 olarak bulunmuştur. İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin (İ.B.B.) cenaze hizmetlerinin, yakınlarını kaybedenler arasında dayanışma ve toplumsal bütünleşme üzerindeki etkisi ile ekonomik düzeyi ve toplumsal bütünleşme değişkenleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğunu gösterir.

Tablo 4.12'de katılımcıların ekonomik düzey değişkenine göre cenaze hizmetleri ile yakınlarını kaybedenler arasındaki dayanışma ilişkisinin analizi, ekonomik durum ile İ.B.B.'nin cenaze hizmetlerinin toplumsal bütünleşmeyi sağladığına dair algı arasında anlamlı bir ilişki olduğu gözlemlenmiştir. Özellikle, alt ekonomik gruba ait bireyler bu hizmetlerin, yakınlarını kaybedenler arasında dayanışmaya katkı sağladığına daha fazla inanmakta, üst ekonomik gruptakiler ise daha güçlü bir destek belirtmektedir. Bu bulgular, ekonomik durumun toplumsal hizmetlerin algılanması üzerinde önemli bir etkisi olduğunu göstermektedir.

Tablo 4.13. Yaşadığı İlçeye göre Cenaze Hizmetlerinin Cenaze Yakınları Arasındaki Dayanışma İlişki Durumu

Yaşadığı İlçe	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	Toplam (Yüzde)
Arnavutköy	9(%18,0)	38 (%76,0)	2 (%4,0)	0 (%0,0)	1 (%2,0)	50
Bağcılar	15 (%30,0)	32 (%64,0)	0 (%0,0)	1 (%2,0)	2 (%4,0)	50
Bakırköy	38 (%76,0)	12 (%24,0)	0 (%0,0)	0 (%0,0)	0 (%0,0)	50
Başakşehir	14 (%28,0)	30 (%60,0)	3 (%6,0)	2 (%4,0)	1 (%2,0)	50
Beşiktaş	20 (%40,0)	30 (%60,0)	0 (%0,0)	0 (%0,0)	0 (%0,0)	50
Beylikdüzü	20 (%40,0)	25 (%50,0)	4 (%8,0)	1 (%2,0)	0 (%0,0)	50
Esenyurt	9 (%18,0)	30 (%60,0)	5 (%10,0)	6 (%12,0)	0 (%0,0)	50
Fatih	23 (%46,0)	23 (%46,0)	4 (%8,0)	0 (%0,0)	0 (%0,0)	50
Kadıköy	14 (%28,0)	33 (%66,0)	2 (%4,0)	0 (%0,0)	1 (%2,0)	50
Sultangazi	23 (%46,0)	27 (%54,0)	0 (%0,0)	0 (%0,0)	0 (%0,0)	50
Şişli	17 (%34,0)	32 (%64,0)	1 (%2,0)	0 (%0,0)	0 (%0,0)	50
Üsküdar	29 (%58,0)	20 (%40,0)	0 (%0,0)	0 (%0,0)	1 (%2,0)	50
Toplam	231(%38,5)	332(%55,3)	21 (%3,5)	10 (%1,7)	6 (%1,0)	600

Ki Kare Testi

Test	Değer	df	Anlamlılık
Ki-Kare	130,850	44	0.001
Olabilirlik Oranı	124,933	44	0.001
Geçerli Sayısı	600		

Ki kare testi sonucunda farklı ilçelerde yaşayan insanların İ.B.B. cenaze hizmetlerinin, yakınlarını kaybedenler arasında dayanışma sağladığı konusundaki görüşlerinin önemli ölçüde farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır ($p < 0.001$). Bu, görüşlerin ilçelere göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde değiştiğini göstermektedir.

Tablo 4.13’de katılımcıların yaşadığı ilçe değişkenine göre cenaze hizmetleri ile yakınlarını kaybedenler arasındaki dayanışma ilişkisinin analizi için çapraz tablo yapılmış olup, yaşadığı ilçelere göre gruplar anlamlı bir şekilde farklılık vardır. Ortalamalar incelendiğinde ise sosyo-ekonomik olarak düşük olan ilçeler olan Arnavutköy, Esenyurt ve Bağcılarda farklılaştığı sosyo-ekonomik olarak orta ve yüksek ilçelerdeki katılımcılar arasında anlamlı farklılık olduğu görülmektedir.

Tablo 4.14. Katılımcıların Ölen Kişi ile Yakınlığına Göre Cenaze Hizmetlerinin Cenaze Yakınları Arasındaki Dayanışma İlişki Durumu

Ölen Kişiyle Yakınlığı	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	Toplam
Anne	80 (%38.6)	119 (%57.5)	4 (%1.9)	3 (%1.4)	1 (%0.5)	207 (%100)
Baba	80 (%38.8)	100 (%48.5)	18 (%8.7)	6 (%2.9)	2 (%1.0)	206 (%100)
Kardeş	41 (%40.2)	59 (%57.8)	1 (%1.0)	0 (%0.0)	1 (%1.0)	102 (%100)
Eş	20 (%44.4)	25 (%55.6)	0 (%0.0)	0 (%0.0)	0 (%0.0)	45 (%100)
Evlat	5 (%25)	12 (%60)	1 (%5.0)	1 (%5)	1 (%5)	20 (%100)
Diğer	0 (%0.0)	3 (%60)	1 (%20)	0 (%0.0)	1 (%20)	5 (%100)
Torun	5 (%33.3)	9 (%60)	1 (%6.7)	0 (%0.0)	0 (%0.0)	15 (%100)
Toplam	231 (%38.5)	327 (%54.5)	26 (%4.3)	10 (%1.7)	6 (%1.0)	600 (%100)

Ki Kare Testi

Test	Değer	df	Anlamlılık
Ki-Kare	47.320	24	0.003
Olabilirlik Oranı	38.144	24	0.034
Geçerli Sayısı	600		

Ki-Kare testi anlamlılık düzeyi ($p < 0.05$) 0.003 olarak bulunmuştur. İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin (İ.B.B.) cenaze hizmetlerinin, yakınlarını kaybedenler arasında dayanışma üzerindeki etkisi ile ölen kişinin yakınlığı derecesi ve toplumsal bütünleşme değişkenleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğunu gösterir. ($p < 0.05$, $p = 0.034$).

Tablo 4.13'de katılımcıların ölen kişi ile yakınlığı değişkenine göre cenaze hizmetleri ile yakınlarını kaybedenler arasındaki dayanışma ilişkisinin Ölen kişi ile olan yakınlık derecesi, İ.B.B.'nin cenaze hizmetlerinin toplumsal bütünleşmeyi sağladığına dair algı üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Özellikle annesi veya babası ölenler, bu hizmetlerin toplumsal bütünleşmeye katkı sağladığını daha fazla düşünmektedir. Diğer kategorilerde de benzer eğilimler görülmektedir.

Bu bulgular, ölen kişi ile olan yakınlık derecesinin, toplumsal hizmetlerin algılanması üzerindeki etkisini göstermektedir. Ölen kişi ile yakınlığı daha fazla olan bireyler, cenaze hizmetlerinin, yakınlarını kaybedenler arasında dayanışmaya ve toplumsal bütünleşmeye daha fazla katkı sağladığını düşünmektedir. Bu sonuçlar, cenaze hizmetlerinin kurumsal olarak sunulmasının toplumsal faydalarının altını çizmektedir.

SONUÇ

Tarih boyunca ölüm, toplumlarda çeşitli tepkiler doğurmuş, bireysel ve toplumsal değişimlere yol açmıştır. İnsanlar, ölüm karşısında dini inançlar, kültürel değerler ve geleneklerden beslenerek çeşitli uygulamalar geliştirmişlerdir. Geleneksel toplumlarda ölüm sonrası ritüeller, çoğunlukla aidiyet duyguları üzerine inşa edilirken, modern dönemde bu aidiyet duygusunun yerini belediyelerin sunduğu kurumsal hizmetler almıştır. Özellikle nüfus yoğunluğunun yüksek olduğu şehirlerde, bu hizmetler sosyo-ekonomik açıdan dezavantajlı bireyler için hayati öneme sahiptir. Bu durum, belediyelerin cenaze hizmetlerinin bireylerin bütünleşmesi ve dayanışması üzerindeki etkisinin kaçınılmaz olduğunu göstermektedir.

Kapitalizmin etkisi altındaki toplumlarda, yoğun nüfuslu şehirlerde kolektif bilincin zayıfladığı ve bireyselleşmenin arttığı gözlemlenmektedir. Endüstrileşme, ölüm sonrası pratiklerde de kendini göstermekte ve geleneksel toplumlarda aile ve akraba aidiyetleri üzerinden gerçekleşen dayanışmanın yerini modern dönemde belediyelerin sunduğu hizmetler almaktadır. Modern şehirlerde artan ölüm oranları ile birlikte bireyselleşme, aidiyet duygularının zayıflamasına ve hatta yok olmasına yol açmaktadır. Bu bağlamda, cenaze hizmetlerinin belediyeler tarafından üstlenilmesi kaçınılmaz hale gelmektedir.

Yapılan araştırmada, yerel yönetimlerin cenaze hizmetleri ile cenaze yakınları arasındaki dayanışma ve memnuniyet ilişkisi incelenmiştir. Katılımcıların sosyodemografik özellikleri ile cenaze hizmetleri memnuniyeti ve değerlendirmeleri arasındaki ilişkinin ne düzeyde değişiklik gösterdiği, çapraz tablo analizi kullanılarak araştırılmıştır. Araştırma bulgularına göre, İBB'nin sunduğu cenaze hizmetlerinden yararlanan bireylerin cinsiyet, medeni durum ve eğitim düzeyleri ile dayanışma arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Ancak, genç yaş grubu (18-30) katılımcıların %10.5'i "kararsızım" ve %5.3'ü "kesinlikle katılmıyorum" cevabını vermiştir. Babasını kaybeden 206 katılımcının %8,7'si "kararsızım", evladını kaybeden 20 katılımcının ise %5'i "kararsızım" ve %5'i "katılmıyorum" yanıtını vermiştir. Orta ekonomik düzeye sahip katılımcıların %7.6'sı "kararsızım", %2.7'si ise "katılmıyorum" yanıtını vermiştir. Ayrıca, sosyo-ekonomik olarak düşük seviyedeki ilçelerdeki katılımcılar (Arnavutköy, Esenyurt ve Bağcılar) ile orta ve

yüksek sosyo-ekonomik seviyedeki ilçelerdeki katılımcılar arasında anlamlı farklılıklar gözlemlenmiştir. Bu veriler, katılımcı grupları arasında anlamlı farklılıkların olduğunu göstermektedir.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB) tarafından sunulan cenaze hizmetlerinin, yakınlarını kaybeden bireyler arasındaki dayanışma ve memnuniyet durumlarını inceleyen bu araştırmada önemli bulgular elde edilmiştir. Araştırma verilerine göre, İBB'nin cenaze hizmetlerinden yararlanma oranları oldukça yüksektir: cenazenin nakil edilmesi %95.2, yıkanması ve kefenlenmesi %95.7, dini hizmetlerden yararlanma %96.2 ve mezar tahsisi, mezar kazılması ve defin hizmetlerinden yararlanma oranı %99 olarak tespit edilmiştir.

Memnuniyet düzeylerine baktığımızda, katılımcıların %96'sı nakil hizmetlerinden, %95'i dini hizmetlerden, %95.7'si cenazenin yıkanması ve kefenlenmesi hizmetlerinden ve %90.7'si mezar tahsisi, mezar kazılması ve defin hizmetlerinden memnun olduklarını belirtmiştir.

Ayrıca, katılımcıların %68.2'si İBB'nin cenaze hizmetlerinin toplumun tüm kesimlerine eşit hizmet sunduğuna "Katılıyorum", %20.8'i ise "Kesinlikle Katılıyorum" cevabı vermiştir. Cenaze hizmetlerine erişilebilirlik konusunda ise %66 "Katılıyorum" ve %29.3 "Kesinlikle Katılıyorum" ifadelerini kullanmıştır.

İBB'nin sunduğu cenaze törenlerinde dini ve geleneksel ritüellerin yerine getirilmesinin önemini %66.3 "Katılıyorum" ve %29.5 "Kesinlikle Katılıyorum" şeklinde değerlendirmiştir. İBB'nin cenaze hizmetlerinin toplumsal dayanışma açısından önemine ilişkin olarak katılımcıların %65.8'i "Katılıyorum" ve %29.5'i "Kesinlikle Katılıyorum" cevabını vermiştir.

Ekonomik zorluklar yaşayan aileler için İBB'nin cenaze hizmetlerinin önemli bir destek kaynağı olduğunu düşünen katılımcıların %30.3'ü "Katılıyorum" ve %63.7'si "Kesinlikle Katılıyorum" yanıtını vermiştir. İBB'nin cenaze hizmetlerinin kurumsal olarak sunulmasının cenaze yakınları arasında dayanışma sağladığı görüşüne katılanların %55.3'ü "Katılıyorum" ve %38.5'i "Kesinlikle Katılıyorum" demiştir.

İBB'nin sunduğu cenaze hizmetlerinin, yakınlarını kaybeden bireyler arasında dayanışmayı artırıcı bir rol oynadığı görülmektedir. Elde edilen veriler, bu hizmetlerin geniş bir kesim tarafından yüksek memnuniyetle karşılandığını ve özellikle ekonomik zorluk yaşayan aileler için önemli bir destek kaynağı olduğunu göstermektedir.

Ayrıca, cenaze hizmetlerinin kurumsal bir yapıda sunulması, toplumsal bütünleşmeyi destekleyen önemli bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır.

İlk olarak, İBB'nin cenaze hizmetlerinin ücretsiz olması, özellikle ekonomik olarak dezavantajlı gruplar için büyük bir rahatlama sağlamaktadır. Maddi imkânları kısıtlı olan ailelerin cenaze masraflarından kurtulması, onların bu zor süreçte daha fazla destek görmelerine ve yalnız hissetmemelerine yardımcı olmaktadır. Bu hizmet, toplumun farklı kesimleri arasında sosyal adaletin sağlanmasına katkıda bulunarak dayanışmayı güçlendirmektedir.

İkinci olarak, İBB'nin kapsamlı cenaze hizmetleri, ailelere cenaze sürecinin her aşamasında destek sunmaktadır. Cenaze nakli, defin işlemleri ve taziye hizmetleri gibi geniş bir yelpazede sunulan bu hizmetler, yas sürecindeki ailelerin yükünü hafifletmekte ve onlara manevi destek sağlamaktadır. Bu tür destekler, yas tutan ailelerin çevrelerinden daha fazla sosyal destek görmesine ve dayanışma duygusunun artmasına neden olmaktadır.

Üçüncü olarak, İBB'nin cenaze hizmetlerinin toplum genelinde yaygın olarak benimsenmesi, ölüm ve yas sürecinin toplumsal bir ritüel olarak görülmesini sağlamaktadır. Cenaze törenleri, bireylerin bir araya gelerek ortak acıyı paylaşmalarına olanak tanıyan önemli sosyal etkinliklerdir. Bu törenler, toplum üyeleri arasında empati ve birliktelik duygusunu pekiştirmekte, bu da cenaze yakınlarının arasındaki dayanışmayı güçlendirmektedir.

İBB'nin cenaze hizmetlerinin toplumsal farkındalığı artırıcı etkisi bulunmaktadır. Bu hizmetlerin varlığı ve yaygın kullanımı, toplumda güven ve bağlılık duygularını pekiştirmektedir. İnsanlar, zor zamanlarında belediyenin yanlarında olduğunu bilmekte ve bu da toplumsal güveni artırmaktadır. Bu güven ortamı, bireylerin birbirlerine daha fazla destek olmalarını ve dayanışma içinde hareket etmelerini teşvik etmektedir.

Sonuç olarak, İBB'nin sağladığı cenaze hizmetleri, ekonomik ve sosyal açıdan yakınlarını kaybeden bireyler arasındaki dayanışmayı artırmakta, sosyal bağları kuvvetlendirmekte ve genel olarak toplumun refahına olumlu katkılar sunmaktadır. Bu hizmetlerin sürekliliği ve erişilebilirliği, toplumsal dayanışmanın sürdürülebilirliği açısından kritik öneme sahiptir.

ÖNERİLER

Uygulayıcılar İçin Öneriler

1.Cenaze hizmetlerinde çalışan personelin fiziksel, duygusal ve psikolojik yıpranmasının çalışma koşulları bağlamında değerlendirilmesi cenaze hizmetlerinde uzun süre görev yapan personel, sürekli olarak ölüm ve kayıplarla iç içe bir çalışma ortamında bulunmalarından ötürü ciddi fiziksel, duygusal ve psikolojik yıpranmalar yaşamaktadır. Bu yıpranma, özellikle yoğun duygular, trajik olaylar ve acılı insanlarla sürekli iletişim içinde olmanın yarattığı stres ve tükenmişlik sendromu ile ilişkilidir. Personelin bu zorlayıcı koşullar altında çalışması, bireysel sosyalleşmenin azalmasına ve sosyal ihtiyaçlarının karşılanamamasına neden olmaktadır. Bu kapsamda, cenaze hizmetlerinde görev alan personele yönelik farklı bir ücretlendirme, çalışma saatleri ve emeklilik politikası geliştirilmesi elzemdir. Ayrıca, iletişim, öfke yönetimi ve tükenmişlik sendromu konularında periyodik eğitim programları düzenlenerek personelin psikolojik dayanıklılığı artırılabilir.

2.Mezarlık alanı ve arazi tahsisi sorunları nüfus artışı ve şehirleşmenin hız kazanmasıyla birlikte, mezarlık alanlarının yetersizliği ve uygun arazi tahsisi sorunları gün geçtikçe daha belirgin hale gelmektedir. Yerel yönetimlerin bu konuda planlama yaparken, hem şehir içi hem de kırsal alanlarda yeterli mezarlık alanı tahsis etmeleri gerekmektedir. Bu planlamanın uzun vadeli ve sürdürülebilir olması, gelecekte yaşanabilecek mezarlık alanı sıkıntılarının önüne geçecektir. Ayrıca, bu alanların toplumun kültürel ve dini hassasiyetlerine uygun şekilde düzenlenmesi de önem taşımaktadır.

Araştırmacılar İçin Öneriler

Ölüm sonrası hizmetlerle ilgili yapılacak araştırmalar, toplumsal, kültürel ve teknolojik dinamikleri daha derinlemesine inceleyerek bu alanda yeni perspektifler sunabilir.

1.Göçmen ve mülteci toplumlarda ölüm sonrası hizmetlerin yürütülmesi, sosyolojik, kültürel ve hukuki zorluklar içerir. Farklı dini ve kültürel gelenekleri olan toplulukların ölüm sonrası hizmetlere erişimi, özellikle yerinden edilmiş bireyler için büyük bir

sorundur. Bu alanda yapılacak araştırmalar, bu grupların hizmetlere erişimini ve yerel kültürle olan etkileşimlerinde yerel yönetimlerin rolü inceleyebilir.

2.Büyük toplumsal travmalar, doğal afetler, salgınlar ya da savaşlar gibi durumlar, ölüm sonrası hizmetleri zorlaştırır ve toplumsal yas süreçlerini daha karmaşık hale getirir. Araştırmacılar, bu tür kriz dönemlerinde ölüm sonrası hizmetlerin yerel yönetimler tarafından nasıl organize edildiğini ve toplumsal travmaların bu süreçleri nasıl etkilediğini inceleyebilir.

3.Dijitalleşme, ölüm sonrası hizmetlerde anma, taziye ve hatıra paylaşma süreçlerini önemli ölçüde etkilemiştir. Sanal anma törenleri, çevrimiçi taziye defterleri ve dijital mezarlıklar gibi yenilikler, toplumun ölümle başa çıkma biçimlerini değiştirmiştir. Araştırmacılar, dijitalleşmenin yas sürecine olan etkilerini inceleyebilir.

KAYNAKÇA

- Abdulkaki, M. F. (1987). *el-Mucemu'l-Müfehres Li Elfazi'il Kurani'l-Kerim, Mevt maddesi*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Abuzar, C. (2010). Şanlıurfa'da Değişen Toplumsal Yapıda Taziye Geleneği: Bir Toplumsal Yapı Çözümlemesi. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 10(2):268-271.
- Aiken, L. R. (1991). *Dying, Death, And Bereavement*, Massachussets: Pepperdine University.
- Akalın, A.E. (2006).*Ölümün ve ölmenin sosyolojisi üzerine kuramsal bir çalışma*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Akşit, M. (2017). İslâm Düşüncesinde Ölümün Felsefeye Konu Olması. *Uluslararası Din Bilimleri Çalıştayı*. Osman Bayraktutan (Ed.).İğdır: İğdır Üniversitesi Yayınları.
- Akpolat, Y. (2013). Ölüm Sosyolojisine Dair: Ölüm İdeolojisi ya da Ölümün Toplumsallaştırılması Olarak Eshab-ı Kehf Miti. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 51:121-134.
- Albayrak, A., & Arıcı, İ. (2007). Elazığ'da Taziye Geleneği. *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12(2): 33-44.
- Aldemir, O. (2014). *Kur'an ve Sünnette Yaşlanma ve Yaşlılık*. İstanbul: Beyan Yayınları.
- And, M. (2011). *16. Yüzyılda İstanbul Kent-Saray-Günlük Yaşam*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Aries, P. (1974). *Western attitudes towards deathfrom the middle ages to the present*. Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press.

- , (1975). *Westerm Arrindes Toward Death. from the Middle Ages to rhe Present*, Baltimore.
- , (1991). *Batılının Ölüm Karşısında Tavırları*, (M. A. Kılıçbay, Çev.). Ankara: Gece Yayınları.
- , (2004). *Ölüm Döşeginden Mezara; Cogito*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Aron, R. (1986). *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*, (K. Alemdar, Çev.). İstanbul: Bilgi Yayınları.
- Atak, M. & Atak, Z. (2022). Modernite ve Postmodernitede Değişen Ölüm Algısı. *İbn Haldun Çalışmaları Dergisi*, 7 (2):119-133
- Ataman, E. & Barış, İ. (2019). Sosyal Sermaye Ürünü Olarak Taziye Kültürü ve Kurumsal Bir Hizmet Olarak Yas Danışmanlığı: Türkiye-Almanya Örneği. *AÇÜ Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2):93-112.
- Atasagun, G.(2013). *Dinler Tarihi*. Konya: Sebat Ofset Matbaa
- Ateş, O.(2003). *Misyonerler ve Ermeniler*. Ankara: Ümit Ofset Matbaa
- Aydın, F.(2001). *Yahudilik*. İstanbul: İnsan Yayınları
- Aydın, M. (1998). *Hristiyanlık*. DİA, c.17, İstanbul, 1998.
- , (2004). *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*. Konya: Din Bilimleri Yayınları
- Badur, S.(2004). Ölüm Üzerine Tıbbi Çeşitlemeler. *Cogito Dergisi*, sayı: 40, 2004, s. 93.
- Başçı, V. (1994). *Gazali'de İbadet Kavramının Felsefi Bir Tahlili*. Erzurum: AUİF Yayınları Başkanlığı.
- Baudrillard, J. (2002). *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm* (O. Adanır, Çev.). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Bauman, Z. (1992). *Mortality, Immortality and Other Life Strategies*, *Stanford University Press*, Stanford, CA.
- , (2000). *Ölümlülük, Ölümsüzlük ve Diğer Yasam Stratejileri*, (N. Demirdöven, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- , (2020). *Akışkan Korku* (C. Atay, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Behar, R. N.(2004). *El Gid Para el Paratikante, Dini Uygulama Rehberi* (M. Yanor, Çev.). İstanbul: Gözlem Basımevi
- Belediye Kanunu, T.C. Resmi Gazete, 25874, 13 Temmuz 2005.
- Belediye Mezarlıkları Nizamnamesi, T.C. Resmi Gazete, 1868, 9 Ağustos 1931.
- Berger, P. L.(1995). *Dini Kurumlar* (A. Çiftçi, Çev.). İzmir: D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı, IX.
- , (2011). *Kutsal Şemsiye-Dinin Sosyolojik Teorisinin Ana Unsurları*. (A. Coşkun, Çev.). İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Besalel, Y.(2001). *Yahudi Ansiklopedisi*. İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın Yayınları
- Bilmen, Ö. N. (2014).*Büyük İslâm İlmihali*. İstanbul: Semerkand
- Borgstrom, E. (2020). What is a Good Death, A Critical Discourse Policy Analysis. *BMJ Supportive and Palliative Care*. (2020), 1-8.
- Bottomore, T. & Nisbet, R. (1997). *Yapısalcılık* (B.Toprak, Çev.). Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi, (ed.Tom Bottomore ve Robert Nisbet), Ankara: Ayraç Yayınları.
- Bradbury, M. (1996). *Contemporary Issues in the Sociology of Death, Dying and Disposal*. G. Howarth ve P.C. Jupp (Eds.), Representations of ‘Good’ and ‘Bad’ Death Among Deathworkers and the Bereaved, London: Palgrave McMillan.
- Buhari, Muhammed b. ismail el- Buhari el- Cu'fi.(1987). el- Camiu's- sahih (thk. Mustafa Dib el- Buga), I- VI, Beyrut 1407.
- Büyükşehir Belediye Kanunu, T.C. Resmi Gazete, 25531, 23 Temmuz 2004.
- Callahan, D. (2000). Death and the Research Imperative. *The New England Journal of Medicine*, 342(9), 654-656.
- Challage, F.(2002). *Dinler Tarihi*. (S. Tiryakioğlu, Çev.). İstanbul: Varlık Yayınları
- Charmaz, K. (1980). *The Social Reality Of Death: Death In Contemporary America*. Newyork: Random House.
- Cerasi, M.(2004).*The Istanbul Divanyolu*. A Case Study in Ortoman Urbaniy and Architecture, Würzburg.

- Cihan, A. (2006). Diyarbakır'da Ölüm Sonrasında Gerçekleştirilen Taziye Geleneği ve Seremoniler. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 7 (4):6.
- Cilacı, O.(2001). *Dinler ve İnançlar Terminolojisi*. İstanbul: Damla Yayınevi.
- Çağlar, B. K.(1955). *Dolmabahçe'den Anıtkabir'e*, İstanbul: Sel Yayınları
- Çakır, E.A.(2023). Modern Toplumda Taziye Geleneğinin Değişimi. *Medeniyet Araştırmaları Dergisi*, 8(2):62.
- Çoban, S. D. & Erdem, R. (2021). Ölme Mekânları ve Ölümün Kurumsallaşmasına Dair Kavramsal Bir İnceleme, *Kesit Akademi Dergisi*, 7 (27):313-326.
- Daryal, A. M. (2015). *İslamın Değerleri ve Yorumları*. İstanbul: İFAV Yayınları.
- Dauglas, M. (1986). *How Institutions Think*, N.Y. Syracuse University Pres.
- David, F.(1997). Jenny Hockey; Neil Small; Death, Gender, and Ethnicity, London Routledge, New York.
- Demir, S. T. (2017). Modernite ve ölüm: açık erişimli ölüm döşeginden izole yoğun bakım ünitelerine bedenin ve ölmenin değişen yüzü. *Global Media Journal TR Edition*, 7(14), 190-202.
- Demirci, K. (1991). *Hinduizmin Kutsal Metinleri Vedalar*. İstanbul: İşaret Yayınları.
- Descartes, R. (1995). *Felsefenin İlkeleri* (M. Akın, Çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- De Vaus, D. A. (1990). *Surveys in social research*. London: Unwin Hyman.
- Dinçmen, K. (2001). *Psykhia tria ve Mythos*. İstanbul: Scala Yayıncılık.
- Doğan, M. (1996). *Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: İz yayıncılık.
- Duman, M.Z. (2021). Ölüm ve Din İlişkisi Üzerine Fenomenolojik Bir Analiz. *Paradoks Ekonomi Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 17(2):90.
- Durkheim, E. (2005). *Dinsel yaşamın ilk biçimleri* (Ö. Ozankaya, Çev.). İzmir: Cem Yayınevi.
- (2015). *İntihar* (Z. İlkelen, Çev.). İstanbul: Pozitif Yayınları.
- Ebû Bekir er-Râzî. (2016). *Felsefe Risâleleri*. (M. Kaya, Çev.). İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.

- Eflatun. (1993). *Sokrates'in Savunması* (T. Aktürel, Çev.). Ankara: Remzi Kitabevi.
- El-Biruni. (2018). *Tahkiku Mali'l-Hind*, (K. Burslan, Çev.). Ankara: TTK Yayınları.
- Eldem, E. (2018). *İstanbul'da Ölüm, Osmanlı-İslam Kültüründe Ölüm ve Ritüelleri*, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi.
- Elisabeth K. R. (1991). *On Death and Dying*, New York :Macmillan
- Engin, İ. (1998). *Tahtacılar*, İstanbul: Ant Yayınları
- En- Nesai, Ebu Abdirrahman Ahmed b. Suayb, el- Mucteba mine's- sunen (Sunenu'n Nesai) (thk. Abdulfettah Ebu Gudde)I- VIII, Haleb 1406/1986.
- En- Nesai, Ebu Abdirrahman Ahmed b. Suayb, Sunenu'n- Nesai bi erhi's- Suyuti ve ha iyeti's- Sindi, I- VIII (dort mucelled) Beyrut 1420.
- Er, İ. (1994). *Din Sosyolojisi Maddesi*. İstanbul: D_A C. IX.
- Erbuğ, E. (2021). Ölüm Sosyolojisi: Geleneksel ve Modern Toplumda Ölümün Toplumsal Anlamları. *Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 21 (8):46-61
- Erginer, G. (2004). *Bir Halk Bilimcinin Gözünden Ölüm*; Cogito, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Ernest B. (1973). *The Denial of Death*. New York, NY: Free Press.
- Feuerbach, L. (1981). *Thoughts on Death and Immortality*. California: University of California Press.
- Gazâlî. (2019). *İhya-u Ulûmi'd-Dîn*, (A. Serdaroğlu. Çev.).İstanbul: Bedir Yayınları.
- Giddens, A. (2000). *Sosyoloji* (H. Özel, C. Güzel, Çev.). Ankara: Ayraç Yayınları.
- (2004). *Modernliğin Sonuçları*. (E. Kuşdil, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gorer, G. (1955). The pornography of death. *Encounter*, 5(4):49-52.
- Göka, E. (2018). *Hoşça kal*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Gökçöl, T.(1999). *Hristiyanlık, Dinler Tarihi Ansiklopedisi*. İstanbul: Medya Ofset
- Grolmann, E. A. (1980). A Jewish view of death. In D. L. Bender & R. Hagen (Eds.), *Death and dying* (pp. 27-28). Greenhaven Press.

- Güç, A. (2001). Yahudilikte Defin ve Sonrasına Ait Gelenekler, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10 (1): 63-78
- Günay, T & Küçük, A. (1993). *Dinler Tarihi*. Ankara: Ocak Yayınları
- Gündüz, Ş. (2007). *Yaşayan Dünya Dinleri*. İstanbul: DİB Yayınları.
- Güngör, E. (1999). *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Gürkan, S. L. (2007). Ölüm, *İslam Ansiklopedisi* (C.34-38). İstanbul: TDV Yayınları.
- Hatemi, H. (2001). Ölüm Gerçeği. *Köprü Dergisi*, 3(76).
- Hick, J. (1990). Değişen ölüm sosyolojisi. (T. Koç, Dü.) *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (7).
- Howarth, G. (2007). *Death and Dying: A Sociological Introduction*. UK: Polity Press.
- <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=49685>
- <https://www.hristiyanurk.com/forums/search/cenaze/>, (15.05.2024).
- <https://www.salom.com.tr/haber/119636/> (18.05.2024).
- Huntington, R. & P. Metcalf (1979). *Celebrations of Death: The Antropology of Mortuary Ritual*, New York: VCail-Ballou.
- Illich, I. (1981). *Sağlığın Gaspi*, (1981), (Çev. S. Sertabiboğlu, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Willmot, H. (2000). Death: So What Sociology, Sequestration and Emancipation, *Sociological Review* 484:649–65.
- Işıksan, V. (2008). Terminal Dönemdeki Kanser Hastalarının Ölüm Yeri Tercihleri. *Türk Onkoloji Dergisi*, 23 (1):34-44.
- İbn Manzur; Lisanü'l-Arab, "Mevt" maddesi, *Darü Sadır*, Beyrut, tsz, Cilt 2, 10, 11, s. 90-92.
- İbn Miskeveyh (1985). *Tehzîbü'l-'ahlâk fî't-terbiyeti*. Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-İlmiyye.
- İbn Rüşd. (1986). *Tutarsızlığın Tutarsızlığı*. (K. Işık, M. Dağ, Çev.). Samsun: Ondokuz
- İbn Tufeyl, (1985). *Ruhun Uyanışı*. (A. Özalp, Çev.). İstanbul: İnsan Yayınları.

- İbnü'l-Arabî, *Fuşûşü'l-hikem*, thk. Ebu'l A'la 'Afîfî (Beyrut: Dâru'l Kitâbi'l Arabî, ts.), 212.
- İnci, R. (2019). *İlahi dinlerde cenaze ve defin*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- İstanbul BB Anadolu Yakası 2024 yılı Ücret Tarifesi <https://www.ibb.istanbul/Uploads/2023/12/ANADOLU-YAKASI-MEZARLIKLAR-MuDuRLugu.pdf>,
- İstanbul BB Avrupa Yakası 2024 yılı Ücret Tarifesi <https://www.ibb.istanbul/>
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi (2024). *2023 Yılı Faaliyet Raporu*, İstanbul.
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi Cenaze ve Defin Hizmetleri Yönetmeliği, T.C. Resmi Gazete, 30782, 23 Mayıs 2019.
- Frazer, J.G.(1913). The Belife in Immortality and the Worship of the Death, *The Golden Bough*, London.
- Jones, C. (2004). *Huzur İçinde Yatsın : Ölüme Dair Herşey*. İstanbul :Dharma Yayınları.
- Kahraman, A. (2014).*İhvân-ı Safâ Risâleleri*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kara, Z. (2009). *Ölüm fenomeni üzerine bir din sosyolojisi araştırması kayseri örneği*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Karaca, F. (2001).Mezar Taşlarına Yansıyan Şekliyle Türk Kültüründe Hayat ve Ölümle İlgili Bazı Değerlendirmeler. *İslami Araştırmalar Dergisi*, 14 (3-4): 501-502.
- Karahisar, F. (2006). *Ölümcül hasta, hemşire ve hekimlerin ölüm ve ötenaziye ilişkin görüşlerinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Karaman, H. (1996).İslam Dünyasında Mezarlıklar ve Defin Gelenekleri. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Kasapoğlu, A. (2001). Güncel Sosyal Sorunlar ve Sağlık, *Toplumbilim Sağlık Sosyolojisi Özel Sayısı*, Sayı 13, 2001, s. 28.
- Kastenbaum, R. (2002). “Thanatology”, Macmillan Encyclopedia of Death and Dying, *Macmillan Library Reference*, Farmington Hills, Michigan, U.S.A.

- Kastenbaum, R. & Kastenbaum, B. (1989). *Encyclopedia of Death*, Phoenix, Ariz, Oryx Press.
- Kearl, M. C.(1989). *Endings: A Sociology of Death and Dying*, New York: Oxford University Pres.
- Kellehear, A. (2007). *A Social History of Dying*. Cambridge University Press.
- , (2012). *Ölümün Toplumsal Tarihi*. (Çev. T. Kılınç). Ankara: Phoenix Yayınları.
- Kemple, T.(1997). SRB Insight: The Unrepresentable, *The Semiotic Review of Books*, Volume 8 (3):1-3.
- Kızıl, A. (2017). Antik Dönem Yunan Dünyası'nda Ölüm Kavramı ve Bununla İlgili Bazı Betimler. *Uluslararası Amisos Dergisi*, 2(3):32-65.
- Kindî.(2015). *Felsefî Risâleler*. (M. Kaya, Çev.). İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu
- Kitabı Mukaddes, I. Korintoslulara, 15/26, s. 185.
- Kübler-Ross, E.(2010). *Ölüm ve Ölmek Üzere* (E. Uşşaklı, Çev.). Ankara: April Yayıncılık.
- Laqueur, H. P. (1997). *Hüvel-Baki İstanbul'da Osmanlı Mezarlıkları ve Mezar Taşları*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları
- Levinas, E. (2006). *Ölüm ve Zaman*. (M. Başaran, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Loether, H. J. (1967). *Problems of Aging, Sociological and Social Psychological Perspectives*. California: Dickenson Publishing
- Malinowski, B.(1938). *Magic, Science and Religion and Other Essays*, Beachon Press, Boston.
- Marshal, Victor M. (1998) *Death And Dying*; The Canadian Encyclopedia
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*, (O. Akınhay, D. Kömürcü, Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Mellor, A. P.(1993). Death in High Modernity: The Contemporary Presence and Absence of Death, *The Sociology of Death*, ed. David Clark, p.10-29.
- Mevlâna. (1990). *Mesnevî*. (V. İzbudak, Çev.).İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı.

Mezarlık Yerlerinin İnşası ile Cenaze Nakil ve Defin İşlemleri Hakkında Yönetmelik,
T.C. Resmi Gazete, 27467, 19 Ocak 2010.

Mezarlıkların Korunması Hakkında Kanun, T.C. Resmi Gazete, 21959, 13 Haziran
1994.

Michael C.K.(1989). *Endings: A Sociology of Death and Dying*, New York : Oxford
University Pres, p. 14.

Miyashita M., Morita T., Sato K., Hirai K., Shima Y., & Uchitomi Y. (2008). Good
Death Inventory: A Measure for Evaluating Good Death from the Bereaved
Family Member's Perspective. *Journal of Pain and Symptom Management*, 35
(5), 486-498.

Montaigne, M. (2019). *Denemeler* (A. Göke Bozkurt, Çev.). İstanbul: İlgı Kültür Sanat
Yayınları.

Muslim b. Haccac el- Ku eyri en- Nisaburi, Sahihu Muslim, (thk.
Muhammed Fuad Abdulbaki),I- V, Beyrut ts.

Nazlı, A. (2006). Bedenin Ölümü: Modern Öncesinden Post-Moderne Beden ve Ölüm.
Sosyoloji Dergisi, 16:2-15.

Necipoğlu, G. (1996). Dynastic Imprints on the Cityscape: The Collective Message of
Imperial Funerary Mosque Complexes in İstanbul, L. B. Grammont ve A.
Tibet (Eds.), *Cimetikres et traditions funeraires dans le monde islamique*,
11(5):23-36.

Onur, B.(1995). *Gelişim Psikolojisi; Yetişkinlik, Yaşlılık, Ölüm*. Ankara: İmge
Kitapevi

Ölekli, N. C. (1960). Atatürk Milletinin Omuzlarında, İstanbul: Öğretmen Dergisi
Yayınları.

Öncü, A. (1999). İdealinizdeki Ev Mitolojisi Kültürel Sınırları Aşarak İstanbul'a
Ulaştı. *Birikim Dergisi*, 123:26-34.

Özkan, S. (2017). *Ölüm Felsefesi*. İstanbul: Ötüken Yayınları.

Özmen, S. (2010). *M.Ö. III.-II. Binlerde mezopotamya-anadolu kavimlerinin dini
inanç ve adetleri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi,
Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Parin, S., Bilgili, A.E. ve Menak, Z. (2012). Kentlileşme Pratiğinde Yeni Bir Olgu: Taziye Evleri ve Farklılaşan Sosyo-Kültürel Pratikler. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2):219-221.
- Pascal, B. (2017). *Risaleler* (M. Erşen, Çev.). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Pecchinenda, G. (2007). The Genome and the Imaginary: Notes on the Sociology of Death and the Culture of Immortality. *International Review of Sociology*, 17 (1):167-185.
- Philip A.M. (1993). Death in High Modernity: The Contemporary Presence and Absence of Death, *The Sociology of Death*, ed. David Clark, p. 10-29, Blackwell.
- Pierson, C.M., Randall-Curtis, J., & Patrick, D.L. (2002). A Good Death: A Qualitative Study of Patients With Advanced AIDS, *AIDS Care*, 14(5): 587-598.
- Sağır, A. (2012). Toplu Merasimlerden Belediye Hizmetlerine Kurumsallaşan Ölüm Bağlamında Bir Ölüm Sosyolojisi Denemesi. *Turkish Studies*, 7(2):903-925.
- (2013). Ölüm, Kültür ve Kimlik: Iğdır Ölü Bayramı ile Meksika Ölü Günü Örneği. *Milli Folklor*, 25(98): 125-137.
- (2013). Bir Ölüm Sosyolojisi Denemesi Bağlamında İktisadi Hayata Mezarlıklardan Bakmak. *Uluslararası Türk veya Türk Dili, Edebiyatı ve Tarihi Dergisi*, 8(12):1095-1115.
- (2017). *Ölüm Sosyolojisi*. Ankara: Phoenix Yayınları.
- Sağır, A. & Aktaş, Z. (2020). Ölü beden yönetiminde dini mesleki bir form: Gassal *Journal of Economy Culture and Society*, Supp(1):269-289.
- Salı, J. B. (2018). *Verilerin Toplanması*. Ali Şimşek (Ed.). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri (134- 161). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Sartre, J.P. (2019). *Duvar*. (E. Canberk, Çev.). İstanbul: Can Yayınları.
- Say-Şahin D. & Örnek-Büken N. (2020). Death Anxiety and Concept of Good Death in the Elderly. *Turkish Journal of Geriatrics*, 23 (1):18-26.
- Seale, C. (1998). *Constructing Death: The Sociology of Dying and Breavement*. UK: Cambridge University Press.

- Scheler, M. (1998). *İnsanın Kozmostaki Yeri*. (H.Tepe, Çev.). Ankara: Ayraç Yayınları.
- Schopenhauer, A. (2020). *Ölümün Anlamı*. (A. Aydoğan, Çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Smith ve Haddad (2002). *The Islamic Understanding of Death and Resurrection*, New York.
- Spellman, W.M.(2017). *Ölümün Kısa Bir Tarihi*, (A. B. Tekiner, Çev.). İstanbul: Can Yayınları.
- Steinhauser K. E., Clipp, E. C., McNeilly, M., Christakis N. A., McIntyre, M. E. ve Tulsky, J. A. (2020). In Search of a Good Death: Observations of Patients, Families and Providers. *Annals of Internal Medicine*, 132(10):825-832.
- Şener, M.(1993). Cenaze. İslam Ansiklopedisi, (C.7). İstanbul: TDV Yayınları.
- Tarlacı, S. (2016). *Ölüm Sözlük Ölümlüler için Yol Rehberi*. İstanbul: Tuti Kitap.
- Tirmizi, el- Camiu's- sahih (Sunenu't- Tirmizi,) (thk. Ahmed Muhammed Sakir), I- V, Beyrut ts.
- Walter, T. (1999). *On bereavement: The Culture of Grief*, Buckingham ; Philadelphia, PA : Open University.
- Walter, T.(1994). *The Revival of Death*, London, UK: Routledge; On Bereavement: The Culture of
- Thevenot, F.(1978). *1655-1656'da Türkiye*. İstanbul: Tercüman Yayınları.
- Thomas, L. V. (1991). *Ölüm* (I. Gürbüz, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tufan, İ. (2002). *Antik Çağdan Günümüze Yaşlılık*. İstanbul: Aykırı Yayıncılık.
- Türe, M. (2015). *Dinlerde geçiş dönemleriyle ilgili inanç ve uygulamalar*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Türk Dil Kurumu (2005). *Türkçe Sözlük* (10. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Türkiye Belediyeler Birliği. (2017). İnanç ve Kültür Ekseninde Mezarlıklar. *İller & Belediyeler Dergisi*, 1(2): 825-826.
- Uludağ, S. (2001). Ölüm ve Ötesi, Ölüm Gerçeği. *Köprü Dergisi*, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, S.76.
- Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, T.C. Resmi Gazete, 1489, 6 Mayıs 1930.
- Uploads/2023/12/AVRUPA-YAKASI-MEZARLIKLAR-MuDuRLugu.pdf,
- Ural, A. & Kılıç, İ. (2006). *Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS ile Veri Analizi*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Ünal, M.(1998, Aralık). Geçmişten Günümüze Mezarlık Kültürü ve İnsan hayatına Etkileri Sempozyumu, *İngiltere''de Ölüm İnançları ve Ölü Kaldırma Adet ve Kuralları*, İstanbul.
- Vatin, N. (1988). *Sur le rôle de la stèle funéraire et l'aménagement des cimetières musulmans d'Istanbul*" (A. Temimi derl.), Melanges Professeur Robert Mantran Zaghuan, s. 293-297
- Vatin, N. (1991). Les cimetières musulmans ottomans. Source d'histoire sociale, D. Panzac (Eds.), *Les villes dans l'Empire ottoman: activités et sociétés*, Paris, 1:149 163.
- Vatin ve Veinstein (2003). Essai sur les Mmorts, deposttions et avenements des sultans otomans, XIVE-AXe siècles, Paris.
- Veintem, G. (2007). *Osmanlılar ve Ölüm*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Vernon, G. M. (1970). Sociology Of Death, *The Ronald Pres Company*, New York: University Of Utah.
- Vincent, J.A. (2011). *Living with Ageing and Dying: Palliative and End of Life Care for Older People*. M. Gott & C. Ingleton (Eds.), Anti-ageing and the Scientific Avoidance of Death (29-41) . NY: Oxford University Press.
- Vrasdonk, W. G.(1972). Beyond Thanatology: Immortality, *Journal of Value Inquiry*, 6(4):280-285.
- W. H. Rivers.(1926). The Primitive Conception of Death, *Psychology and Ethnology*, London.

- Wallace, R. A., & Wolf, A. (2004). *Çağdaş sosyoloji teorileri* (L. Elburuz & M. R. Ayas, Çev.). İzmir: Punto Yayıncılık.
- Walter, T. (1998). *Classics Revisited: A Sociology Of Grief (Death, Grief, And Mourning In Contemporary Britain* Geoffrey Gorer; London: The Cresset Press, 1965), *Mortality* Vol. 3. No. 1.
- Weber, M. (2000). *Sosyoloji Yazıları*, (T. Parla, Çev.).İstanbul: İletişim Yayınları.
- Faunce, W. & Fulton, R. (1958).The Sociology of Death: A Neglected Area of Research, *Social Forces*, 36: 205–9.
- Warner, L.W. (1959). *The Living and the Dead: A Study of the Symbolic Life of Americans*, New Haven, CT: Yale University Press.
- Yalom, I. D. (2008). *Güneşe Bakmak-Ölümle Yüzleşmek*, (Z. İ.Babayiğit, Çev.). İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Yazıcıoğlu, Y. ve Erdoğan, S. (2004). *Spss Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Yazoğlu, R. & İmamoğlu, T. (2007). Mevlânâ Düşüncesinde Bir Ölümsüzlük Tecrübesi Olarak İradî ve Doğal Ölüm. *Atatürk Üniversitesi Türkiyât Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 14(34):919.
- Yıldırım, M. (2005). *Yunanistan Ortodoks Kilisesi*. Anakara: Aziz Andaç Yayınları.
- Yıldız, M. (2006). *Ölüm Kaygısı ve Dindarlık*. İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları.
- Yıldız, H. (2007). Alevi Geleneğinde Ölüm ve Ölüm Sonrası Tören ve Ritüeller. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 42:93-112.
- Yılmaz, O. (2023). *Hemşehrilik ve hemşehri derneklerinin kültürel boyutu* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Yiğit, F. (2020). İslâm Filozoflarına Göre Ölümün Mahiyeti. *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7(1):717-741.
- Yorulmaz, S.D. & Karadeniz, H. (2020). Terminal Dönem ve İyi Ölüm Sürecinde Hemşirelik Bakımı. *Yoğun Bakım Hemşireliği Dergisi*, 24(2): 134-138.
- Yüksel, M. (1999). *Modernty and death: an essah on modern death strategies* (Master's Thesis). Middle East Technical University, Ankara.

ÖZGEÇMİŞ

Onur KARAKOÇ

A.EĞİTİM

Yüksek Lisans : İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyoloji Anabilim Dalı
Sosyoloji Bölümü 2024, İstanbul

Lisans : Anadolu Üniversitesi, Sosyoloji, 2022, Eskişehir

Ön Lisans : Anadolu Üniversitesi / İlahiyat, 2013, Eskişehir
Hafızlık Belgesi, Fatih Müftülüğü, 2009, İstanbul

B.MESLEKİ DENEYİM

2011-2012 Kuran Kursu Öğretmenliği, Diyanet İşleri Başkanlığı

2018-2020 Radyo Programcılığı

2019- (Halen Devam Eden) Gazete Köşe Yazarlığı

2012- (Halen Devam Eden) Din Görevlisi, İmam, İstanbul Büyükşehir Belediyesi

C.YAYINLAR

1. Kelamdan Kaleme, Zebra Yayınevi, 2018

2. Bir Cenaze İmamının Anıları, Cenevre Fikir Sanat Yayınları, 2023